

ఓం

ఓం గురు.

శ్రీ మాయాగ్రీ వాయనమః

ఓం శంభురవ స్యాఖ్యపు రాణాంత గతం

శ వికావ్యాది ప్రశంసా పరమ ధ్యాయ వతుష్టయం

ఓం నల్లూరు సజ్జనుతా తా చార్యం లేవాసి

కాకాకా ఫల్గీ నృసింహ శాస్త్రి కృతా

ప్రాకృత శబ్ద ప్రదీపికా

ఓం మదరిశాఖాల వెంకటాచార్య విరచితం

సవ్యాఖ్యానం రాఘవయాదవీయాఖ్య మనులోమ

విలోమ కావ్యం చేతిత్రయం

శ్రీ మన్నహిశూరపురీ మధ్యవిద్యోతమా నదివ్యరత్న

సింహాననారూఢ శ్రీమచ్చామ రాజేంద్రాస్థాన పండిత

తాదృశ తాతాచార్య సాహ్యస సంశోధ్య పరిష్కృత్య

తాదృశ మహారాజాశ్రితేన

భర్తాధికారి చక్రవర్త్యయ్యంగా ర్యేణ

మహేశూరపురీ మధ్యవర్తిన్యాం

విద్యాతరగ్గణ్యాఖ్యానాం స్వయం

మద్రాక్షరశాలాయాం

మద్రాపితం సద్విజయ తేతమామ్

ఇదానీ మేరస్తుల్య మధకరూప్యం.

స ౧౯౦౦.

అత్రేయాది సిద్ధస్యూతపుస్తక క్రయక్రమః

రూ. ఆ

విషయవాక్యదీపికా - వెదాంతవిషయము	3	౪
రామకృష్ణదీక్షితీయ వ్యాఖ్యానసహితా అద్వైతపరిభాషా			౧	౬
హేమాద్రిప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః			3	౦
వైద్యనాథీయప్రాయశ్చిత్తకాండః	౧	౫
సకృష్ణభట్టియ గదాధరీయపంచమణీ	౧	౫
సామాన్యోరుక్తిబంగళవత్తాణి	౨	౦
సకృష్ణభట్టియ గదాధరీయపక్షతా	౨	౪
కృదంతత్వబోధినీ స్వరవైదికసుబోధిన్యాసహ	౪	౦
సవ్యాఖ్యానచంద్రాలౌక శతాలంకార ప్రకరణమ్			౦	౫
శ్రీవాల్మీకిసూత్రాదియుక్తా వచ్యాసాచంద్రికా	౨	౫
శ్రీకాత్యాయనసూత్రవ్యాఖ్యానాకృతమంజరీ	౦	౬
సటీకాచ్చాయాప్రక్రియం ప్రవ్యమ్నానందనాటకమ్			౧	౦
సటీకాచ్చాయాప్రక్రియం వెణీసంహారనాటకం	...		౧	౪
సవ్యాఖ్యానం ముద్రా రాక్షసనాటకమ్	...		౧	౦
సచ్చాయం భారతమంజర్యుక్తా ప్రాకృతకావ్యం	...		౦	౫
సటీకారిశాఖఫాలవేంకటాచార్యకృతా త్రరచంపూః			౦	౫
సటీకవరదాభ్యుదయాఖ్య హాస్తిగిరిచంపూః	...		౦	౫
సవ్యాఖ్యాన పట్నగణానందవాభ్యుదయమహాకావ్యం			౧	౪
సవ్యాఖ్యానపట్నగణానేషధమహాకావ్యం	...		౦	౫
సవ్యాఖ్యానహంసనందేశ కావ్యం	౦	౪
ప్రథమాదిదశమసంగాంత రఘువంశమూలం	...		౦	౪
ఏకాదశాద్యైకోనవింశసంగాంత రఘువంశమూలం			౦	౪
సప్రమాణసమానవక్రవర్త్యాఖ్యగ్రంథః	...		౦	౨
సప్రమాణ ముగ్ధరథశాంతి కల్పత్రయం	...		౦	౪
సప్రమాణ సర్వప్రాయశ్చిత్తమహాసంకల్ప	...		౦	౪
కర్పాటకభాషాత్తక కృష్ణకథాసారసంగ్రహః	...		౨	౫
శ్రీమద్రామాయణం సప్తకాండం సమహిమాదిగ్రంథం	}		౬	౦
సీతాకల్యాణ పట్టాభిషేక చిత్రపటసహితం				
సుందరీకాండము త్రయవత్సరం	౪౪	మధ్యమపత్రిమ్	౪	

శ్రీ హయగ్రీవామయనమః .

శ్రీ శంభురహస్యే కవికావ్యాదిప్రశంసన ప్రారంభః.

కుమార ఉవాచ — || కవిః కావ్యంచలూకే స్థితః పరమం శ్రేయ
సాంపదమ్ | కథితంభవతాదేవ పృష్ఠంకాయాహలంహిమే || ౧ || కః
కవిః కీదృశశ్చాయం కింకావ్యం కీదృశంచతత్ | తయో శ్రేయస్కర
త్వంద కథంబూహిదయానిధే || ౨ || ఇతిపృష్టస్సభగవాం సైనపా
హస్తయన్నివ || శంభురువాచ || — సాధుపృష్టంత్వయా తాత సుప్ర
సన్నామతి స్తవ | బుద్ధిమానసియత్యావ్య మహిమశ్రవణోద్యతః || ౩ ||
శూయతామభిధాస్యామి చిరాదవహితోభవ | నాథవాదంచదా
మ్యేష కథంచదపిమానద || ౪ || గుణక్లాఘ్యంసుప్రత్యాభ్య మలంకా
రైరలంకృతం | దోషహీనంభవనిమయం కావ్యంయఃకురుతేమహత్ ||
నవీషజగతాంచంద్యః కవిర్నామమహామతిః | యదాహికవితాంకర్తు
ముద్యుక్తేయంచితక్షణః || ౫ || తదావిష్టస్సరస్వత్యా తన్నయోభవి
తాకవిః | యద్యత్కవిర్వదత్యేష వచోగుణగణోద్వలం || ౬ || సర
స్వత్యావిలాసాయం న సతాతననంశయః | సాక్షాత్సరస్వతీదేవీ కవి
రేషమహామతే || ౭ || మత్స్యేబుద్ధిర్నకార్యాస్తి నృథాచార్యేతథా
కవా | కవిస్సాక్షాత్పరిందైవం కవిస్సాక్షాత్పరాయణం || ౮ || కవిరే
వరావిద్యా కవిరేవ పరొగురుః | సరాజన్యోనవైశ్యశ్చనచశూద్రః
కవిర్భవేత్ || ౯ || విపశ్చయఃకవిరిహ శ్రుతిరేవనిదశానం | ఆద్యః
కవిస్సభగవాన్ కవిర్భవిష్టపితామహః || ౧౦ || కవీనామగృగణ్యో
సా వాల్మీకిస్సమహామనిః | కవిర్వాసామహాతేజాఃకవిస్సభగునంద
నః || ౧౧ || శ్రుతిస్తృతిమభేదైవ కవిత్వేనశ్రుతాలమి | వాదేవాం
ఘోషదాతృత్వం వావిష్ణుఃపృథివీపతిః || ౧౨ || నానృషీకురుతేకావ్యం

నారుద్యోక్రమపాఠః । శాంతాదాంతాజితకౌఠ్యైః జన్యైః వాగ్విదాం
 వరః ॥ ౧౦ ॥ వపుష్కాదేశకాలజ్ఞౌ గుణదోషవివక్షణః । సుధామ
 యైస్సువృత్తాఢ్యైర్వచోభిజగతాముదం ॥ ౧౧ ॥ యుగరోతిమహా
 బుద్ధిర్విజానీహీవృశంకవిం । ఏతస్య వాగ్విలాసోహి నిదోషగుణ
 మేమరః ॥ ౧౨ ॥ సాలంకారోధ్వనిమయ శ్చందోరూపశరీరభాక్ ।
 మహాపురుషవృత్తాఢ్యోయస్తతాగ్ర్యోపవ్రేషకతే ॥ ౧౩ ॥ సగరాణాం వ
 శైలతుః చంద్రార్కదయవణానైః । ఉద్యానసలిలక్రీడా మధు
 పానరతోత్సవైః ॥ ౧౪ ॥ విప్రలంభైర్వివాహైశ్చ కుమారదయవణా
 నైః । మంత్రహ్యుతప్రయాణాజి నాయకాభ్యుదయైరపి ॥ ౧౫ ॥ అలం
 కృతమనంక్షీప్తం రసభావనిరంతరం । సగైరసతివిస్తీర్ణైశ్చావ్య
 వృత్తగణాజ్ఞలైః ॥ ౧౬ ॥ నర్వత్రీభిన్నవృత్తాంతైః సుపేతం లూకరంజ
 కం । కావ్యంకల్పాంతరస్థాయీ కల్పతేనల్పభూతయే ॥ ౧౭ ॥ మ
 హాకావ్యమిదంతాతయైః ప్రేక్ష్యద్వణానైః సుతం । సాలంకృతిగుణాభ్యం
 య దుఃపకాన్యంతదుద్యతే ॥ ౧౮ ॥ అదోషగుణవత్కావ్య మలం
 కాచేరల్పక్రమం । రసాన్వితంకవిఃకుర్వ సి-త్తి-ప్రీతి-చవిందతి ॥ ౧౯
 స్తృతిర్వృత్తితవిషయానుతిరాగామిగోచరా । బుద్ధిస్తాత్కాలకీజ్ఞేయా
 ప్రజ్ఞాత్రైకాలికీమతా ॥ ౨౦ ॥ ప్రజ్ఞానవనవోన్మేషశాని-ప్రతిభాం
 విదుః । ద్వేషత్కనీగిరాందెవ్యా శ్చాస్త్రుచ కవివత్కచ ॥ ౨౧ ॥
 ప్రజ్ఞాపజ్ఞాతయోరాద్యం ప్రతిభాద్భవమంతిమం । నతచ్ఛాస్త్రంనత
 చ్చిల్లం నసావిద్యానసాకలా ॥ ౨౨ ॥ జాయతేయన్నకావ్యాంగ మ
 హాభారోగురుఃకవేః । కవీనాంమానసంనామి తరతీప్రతిభాంభసా ॥
 యత్పాలేనపయాంసేవ భువనానిచతురదశ । కావ్యమేవమహత్పు
 ణ్యం కావ్యమేవమహద్భవః ॥ ౨౩ ॥ కావ్యమేవపరంశ్రేయః కావ్యా
 దన్యన్నవిద్యతే । తేవంద్యాప్తమహాత్మాన సైహంలాకేర్ధిరంయశః ॥
 యేనిబద్ధంతికావ్యాని యేచకావ్యేమకీర్తితాః । దేవంయస్తృతికా

ఘ్నాన భగవంతం దయానిధిం || ౩౦ || కింనానుతన్యలూకే స్థిక్ దుర్ల
 భంస్యాత్కదానువా । విన్యతేభుసనే కాన్యాన్నాన్యచ్ఛేయనగరం
 పరం || ౩౧ || సంపాప్తాశ్చేయసాంపారంపురుషాయత్రకిత్తితాః ।
 అహోభారతవషేష్టిక దుర్లభంజన్తమానుషం || ౩౨ || వినాప్రాదీ
 నసుకృతం కవితాతత్రిదుర్లభా । వషేష్టికభారతేమర్త్యా జాతమా
 తాభజంతికిం || ౩౩ || కవితాంప్రాక్తనంశ్రేయో వినానాన్యద్ధిసాధ
 నం । సుకృతానాంపరిపాకః కవితానాత్రిసంశయః || ౩౪ || చిరా
 దుపాజితంపుణ్యం వినాశక్తిర్నజాయతే । శక్తిహీనాఃకథంకాన్యం
 తన్వతేశత్రిసూదన || ౩౫ || కథంచద్యత్నవంతశ్చే స్మృతాంపాపా
 న్పదావతే । నలాభాన్నవమాన్సర్వాన్నైవాన్యస్యజగీషయా || ౩౬ ||
 నవిత్తదానాతాగ్రామాద్వా కపికాలభ్యతేష్వచిత్ । సదాప్యనేకశా
 స్త్రైషు శ్రీమాద్వాపి నిరంతరం || ౩౭ || కలుకమకోపిచక్షోకస్సర
 సానైవశక్యతే । ఏకత్రీసంపుణ్యాని కాన్యమేకత్రీసన్దణం || ౩౮ ||
 తథాపితానికాన్యస్యకలాంనాహాంతిమీడశీం । యావత్సనుస్తవేనా
 నాం పతనాత్సుకృతంధవేత్ || ౩౯ || తావదేకేనపచ్చీనకృతేనలభా
 తేకవిః । అన్యమేధసహసేగిం యావత్పుణ్యంభజేన్నరః || ౪౦ || తా
 వదేకేనపచ్చీన కృతేనలభతేకవిః । యావత్సనుస్తవేనాంత చింతనా
 త్పుణ్యమాజయేత్ || ౪౧ || తావదేకేనపచ్చీన కృతేనలభతేకవిః ।
 అధీత్యావ్యఖిలుశాస్త్రం యః కాన్యంనైవకల్పయేత్ || ౪౨ || ధిక్రస్య
 భాగ్యహీనస్య మానుషం జన్తభూతతే । ధర్మాణామత్తమోధమకాః
 కాన్యమెవనసంశయః || ౪౩ || సధమోఘటతేయస్య సపర్యో
 మ్నిఫేలతి । యథాశ్లోకమయైస్సోత్త్రైః పీఠతేభగవాన్కాహరిః || ౪౪ ||
 సతథాశాస్త్రసాహస్రై రశాంతఃపరీస్తుతైరపి । శ్లోకానెవసదాకు
 ర్వాన్మోక్షేరేవహరింస్తుయాత్ || ౪౫ || ఏవంచేదుత్తకశ్లోకప్రియో
 భవతి నాన్యథా । శ్లోకకృద్యఃపుమాంలొకే హరింభజతిసంగతం || ౪౬ ||

అహంజ్ఞోకకృదిత్యేవ సపరెవ్యామ్నిమోదతే । సర్వేవేదాఃపురాణా
 ని సేతిహాసాస్తధాఖిలాః ॥ ౪౭ ॥ స్థుతయశ్చాపివిఖ్యాతా శ్చందో
 రూపేణమానద । సర్వాజ్ఞోకమయీవాణీభవనెపుణ్యకృత్తమా ॥ ౪౮ ॥
 అశ్రావ్యమెవనుజ్ఞోకాదన్యన్నాపుణ్యసాధనం । కేవలంప్రస్తుతైర్వా
 క్తే రసారైర్నస్తుయాన్నరః ॥ ౪౯ ॥ దేవాన్వాభూపతీన్వాపి శృణు
 యాన్నాపితాంగిరం । స్తుయాన్లోభకైహారినిత్యం మాంవాపిశిఖ
 వాహన ॥ ౫౦ ॥ ఇంద్రాదీనమరాన్వాపి భూపతీన్వావిచక్షణః । ఆ
 యురారోగ్యమైశ్వర్యం జ్ఞానంవిత్రం ఫలంబలం ॥ ౫౧ ॥ యద్యత్సుఖ
 కరంలాకే తత్రత్ప్రీషాత్మభీష్పితం । యేనకేనప్రకారేణ సుజ్ఞోకా
 న్పరికల్పయేత్ ॥ ౫౨ ॥ కావ్యంకుర్వక్తుభిర్లోకై స్సర్వైఃపూజ్యో
 నసంశయః । నిదోషంసగుణంపద్యం సాలంకారంవిచక్షణః ॥ ౫౩ ॥
 కుర్వన్నైకమపిశీమా నిష్కలైయఃపుణ్యకృత్తమః । భూతానాంప్రాణి
 నశ్చైస్థాః ప్రాణినాంమతిజీవినః ॥ ౫౪ ॥ మతిమత్సునరాశ్చేష్టా న
 రేషుబ్రాహ్మణా స్సృతాః । బ్రాహ్మణిష్వప్యధీయానా సైషునూత్నధి
 యోనరాః ॥ ౫౫ ॥ తేషుచపరిభావంత సైషుశాస్త్రవిచక్షణాః ।
 తేషుకావ్యకృతాంకే తేషాంపరతరోహరిః ॥ ౫౬ ॥ యత్సాధ్యంశ
 తసాహస్తే స్తపస్తప్తాపివత్సరేః । కావ్యేనతదవాప్నోతి దేవదేవం
 స్తవనూవిః ॥ ౫౭ ॥ హరింస్తవహాకావ్యేన మోక్షమాప్నోత్యసంశ
 యః । స్తవన్నింద్రాదిదేవాంశ్చ నభాదీంశ్చాపిభూపతీ ॥ ౫౮ ॥
 సర్వాధర్మానవాప్నోతి నాత్రీకార్యావిచారణా । అష్టాభిలోక
 పాలానాం మాత్రాభిర్నిమిత్తోన్మహః ॥ ౫౯ ॥ సర్వదేవమయోరారా
 జా స్తస్యఃకవివరైస్సదా । యావదించ్రాదిదేవానాం స్తుత్యాఫలమ
 వాప్నుయాత్ ॥ ౬౦ ॥ తావదేకస్యభూపస్య స్తాత్యేణలభతేకవిః । నా
 విష్ణుఃపృథివీపాల స్తస్యస్తాత్యేణమానద ॥ ౬౧ ॥ ప్రీణాతిభగవాన్
 సాక్షాత్సంశయోనాత్రకశ్చన । సర్వదేవమయంసాక్షా ద్రాజానం

యోహిమానవః ॥ ౬౨ ॥ పాక్ష్మతంతునుజంజానా త్యన్యస్తన్మాన్మనూ
 భాఢో కవివాగ్ద్యుక్తం భావానాముపకారకః ॥ ౬౩ ॥ నవి
 ద్యుతే రేఖ్యం కౌంభానామతే । యుష్మంతే కమాజ్యం
 సంపత్తి మంగళాన్మపే ॥ ౬౪ ॥ మోక్షంబాపనసాక్షిని బాక్షేకా
 ప్యేనకాన్మకృత్ । రాజ్య సాక్షిత్వీతియశ్శ్రీమాన్ భువనేపున్యకృ
 త్తమః ॥ ౬౫ ॥ కవీన సంగ్రహస్తస్య ప్రథమోధమకడద్యుతే । ఆ
 త్తనామాంకితైదివ్యైః కావ్యైస్తద్వరనొగ్ధైః ॥ ౬౬ ॥ అనందోపా
 జ్ఞానంప్రాహు ద్విత్వీయంధమకముత్తమం । తాతతేషావప్రకొప
 స్తృతీయోధమకడద్యుతే ॥ ౬౭ ॥ సోయంతురీయోధమకస్యాత్తస్త
 నారథపూరణం । కవినానద్యుతీరాజ్ఞో రాజ్ఞాపినదృశకవేః ॥ ౬౮ ॥
 సర్వసర్వదావత్స నవరోహ్యుపకారకః । సమాతానపితారాజ్ఞస్స
 సఖాసహిబాంధవః ॥ ౬౯ ॥ సగురుదేవతంవాపి నిజనామాంకకా
 వ్యకృత్ । సర్వేషాంపూజనీయావాన్ భవితామకృతోదయః ॥ ౭౦ ॥
 తావాన్భవతిభూతస్య కవేరేకస్యపూజనాత్ । పితేవపరివర్తస్యా
 దక్షిణీయస్సపుత్రాత్ ॥ ౭౧ ॥ మాతేవనూనీయశ్చ లాలనీయశ్చను
 త్రవత్ । ఆచార్యభవపూజ్యస్యా త్సదాధ్యేయశ్చదేవత్ ॥ ౭౨ ॥
 ఆత్తనామాంకితంకావ్యంయఃకవిపరివర్తయేత్ । సుగుణాధ్యాపితశ్రా
 వ్యా మాద్రాద్యైఃకల్పితకృతిః ॥ ౭౩ ॥ సుకూపావ్యసరిగ్రాహ్యో బు
 ధ్దేర్మననకస్యకా । నశూన్రత్నిర గ్రాహ్యో మపికావ్యంగుణ్దేర్మతం॥
 హవిశ్శునేవంస్పృష్టమపినర్వరిసాన్వితం । భాషాంతరకృతంకావ్యం
 నశావ్యంభువైపి ॥ ౭౪ ॥ క్షనుచింతామణిశ్శ్రీమాన్సన్వితకావ
 నుణ్దర్శణః । క్షనుగీర్వాణవాణీషా క్షనుపాక్ష్మతవాగ్వి ॥ ౭౫ ॥ క్ష
 నుచద్ధాబుధిశ్శ్రీమాన్ క్షణాల్పానీరసాహృదః । దోషచక్షునగచ్ఛాన్
 వ్యమపగీర్వాణవాగ్ద్యుతం ॥ ౭౬ ॥ శరీరంసుందరమపి నదృశ్యంశ్శ్రి
 త్రదూషితం । సతిసంస్కృతకావ్యేపి పాక్ష్మతేయోసురజ్జ్యతి ॥ ౭౭ ॥

త్యక్త్యాదివ్యామృతంస్వాదు స్వాదయేత్సకదష్టేకాం । త్రిమలూకేషు
విఖ్యాతం కావ్యంసంసృతవాక్తయం ॥ ౭౯ ॥ హిత్వాఘృహాకృ
తైఃకాద్యైః కథంమత్యఃప్రసూజయేత్ । దివ్యతేజోనయంభాసుం
జగతాంచతురుత్తమం ॥ ౮౦ ॥ హిత్వాంధగమగంకోను ఖద్యోతే
నైవవారయేత్ । సాలంకారైస్సహధురై స్త్వైకైః కివరొదితైః ॥ ౮౧ ॥
ప్రియతేజగవానేవ కిమస్యేననుజోత్తమాః । వాత్సేచవధుగాష్ట
త్వాప్రయోజ్యాధర్మమిచ్ఛతా ॥ ౮౨ ॥ నారంతుకస్సద్దాతోక
పిసగద్రోహకీర్తనాః । యయాస్యోస్విజలేనచా నాల్పాక్యాంతా
ముదీరయేత్ ॥ ౮౩ ॥ ప్రియంవదతియోగ్యం నృణాంకణకరసాయ
నం । ఇహవాన్యత్రవాతస్య నకిదాపిక్షుభాభవేత్ ॥ ౮౪ ॥ యస్తవీ
త్యనవభ్రష్టైస్సుశబ్దైశ్చాస్త్రశిక్షితైః । విధాయమధురాశ్లోకాన్న
స్యస్తస్మాత్సుహృత్తమః ॥ ౮౫ ॥ యపతివభ్యూహాయంతి కావ్యంకావ్యా
విచక్షణాః । సతానంతీతయేతాగ్రవై ప్రాజ్ఞైఃకంఠగతైరపి ॥ ౮౬ ॥
న్వనామకీర్తయేతాగ్రవై కవిఃకావ్యవిచక్షణః । సదాప్రాథమ
మానానాం నామాన్యపిచకీర్తయేత్ ॥ ౮౭ ॥ ఆయురారోగ్యమైశ్వ
ర్యం జ్ఞానంపుత్రప్రియంతథా । సర్వంకావ్యకృతౌలోకే లభంతేకా
వ్యకీర్తితాః ॥ ౮౮ ॥ తటాకంధననిక్షైపో బ్రహ్మస్థాపనమేవచ । వనం
దేవాలయఃకావ్యం సుతచ్ఛర్వగణనానృణాం ॥ ౮౯ ॥ ముక్తిదాన్య
త్వసంతానా మహాపాతకినామపి । ఏతాస్వపుత్రమాంకావ్య సంత
తిం విధిమానద ॥ ౯౦ ॥ కాలేనహిఖిన్నాస్సర్వాః కావ్యమాకల్పమే
థతే । రివమపుపయాతాస్తేహ్యోకల్పంకీర్తనగ్రహః ॥ ౯౧ ॥ వసంత్యే
వజగత్యస్త్యై కివయఃకావ్యకీర్తితాః । గవాంపశ్చద్విజస్యాంస్త్రి
రోగినాంహృతావ్వదః ॥ ౯౨ ॥ పరంశుదితనంవిద్యాన్తుఖం
స్త్రీపహ్నినాజినాం । కావ్యేష్వంకితనామానస్సిన్ధుతేజైరతైరపి ॥
మహీనదీప్రవిష్టానిరథ్యాంబూనీవతావనాః । యథాగంగాంబునస్సా

నా ధూతపాత్రాభవేన్నరః ॥ ౯౪ ॥ నిజనామాంకమాత్రేణ విపాస్తాభ
 వితాతథా । యేషాం కావ్యేషుకవిభిర్నిఖ్యం తేయాశృశాగుణాః ॥ ౯౫ ॥
 తత్తల్లోకేమలిఖ్యం తే తద్గుణాన్తేనురేరపి । కావ్యేష్వంకితనామానా
 యేనరాజగతీతలే ॥ ౯౬ ॥ తేషాంస్వల్పకపిత్రేయో భూయిష్ఠం
 సమయాద్భవేత్ । అనల్పంయచిచాశ్రేయః క్రమాన్భవతి తత్కృతం ॥
 దత్తైమహత్తరంపుష్కా కావ్యంపారాయణాన్మృణాం । కణానం
 దకరంక్లాఘ్యం హృద్భంమధురమేవద ॥ ౯౭ ॥ సభాపతిమహాంకావ్య
 పి నకన్యాశృవమానశృత్ । యస్తదేతమపాదతై తస్మాత్పుష్కతమోన
 హి ॥ ౯౮ ॥ కావ్యేషుపగుణత్వేన కీర్త్యతేసాయదాయదా । తదా
 తదాన్మసస్యాన్మవధాన్ తేసుకృతాన్యలం ॥ ౧౦౦ ॥ యదాయదాహి
 కావ్యేషు దుభావాన్తేనకీర్త్యతే । తదాతదామహాంతాన్మవధాన్తే
 పాపరాశయః ॥ ౧౦౧ ॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన కావ్యేషుమతిమాన్మ
 రః । పూజయిత్వాకవింసాధు నిజనామవిలేఖయేత్ ॥ ౧౦౨ ॥ ఏతద్ధి
 పరమంధమక మేతద్ధిపరమంయశః । ఏతదేవపరంశ్రేయో నాత్రకా
 ర్యావిచారణా ॥ ౧౦౩ ॥ భగవాన్సహరిస్సాక్షాదహంచాపి పితామ
 హః । ఇంద్రాదయస్సరాస్సర్వే హరిశ్చంద్రాదయోన్మపాః ॥ ౧౦౪ ॥
 ఋషయఃపితరస్సాభ్యావద్యోజలధయస్తథా । సర్వేశికవితాభామ్న
 ఖ్యాతానాన్యేనకేనచిత్ ॥ ౧౦౫ ॥ ఈదృశంకావ్యరచనా వివక్షణ
 మతంకపి । నేవాతప్యభినందంతి శ్రేయోన్మేదదతేక్షణాల్ ॥ ౧౦౬ ॥
 పూజయేర్నిజనామాంక కావ్యకల్పనదక్షిణం । కవింరాజానరోన్యా
 వా శ్రేయసాగమోమహాజనం ॥ ౧౦౭ ॥ మహాపకాంక్షోలోకక
 విరేవనసంశయః । యస్యవాచంసమాశ్రిత్య కీర్తిమంతానరాశ్చిరా
 ల్ ॥ ౧౦౮ ॥ గుణోదగ్రాగవేర్వాణీం వినాపృఖ్యాతకారణం । నా
 న్యత్ప్రశ్యామిలోకేస్త్రి బ్రహ్మణోపిపరాత్మనః ॥ ౧౦౯ ॥ ఖ్యాతింస్వ
 గ్గ ఫలామాహుస్సర్వేధమకవిదోనరాః । తద్యత్తేన కవేర్వాచాప

ద్యమయ్యానృపౌ త్రయః ॥ ౧౦౦ ॥ విపులాంఖ్యాతిమన్విచ్ఛేదిష్టాం ఖ్యా
 త్యాగతంభజేత్ । స్మశక్తింసమతక్రమ్య పూజయేత్కవిగాదరాత్ ॥
 రత్నైరభరణైర్వస్త్రైర్జన్యైరపిధరాపతిః । సాక్షాత్సరస్వతీమూర్తిం
 కపింయఃపూజయేత్సమః ॥ ౧౦౧ ॥ ఆశాసతేరురాస్తస్యైకల్యాణం
 నాత్రిసంశయః । ఉపాధ్యాయాదశాచార్యలచార్యాణాం శతం పి
 తా ॥ ౧౦౨ ॥ సహస్రంతుపత్నీస్తాః గౌంవేశాశిరిద్యతే । కపింద్రా
 స్త్వయుతుమాత్మార్పిజనామాంశః పృథ్విత్ ॥ ౧౦౩ ॥ అతిశేతే
 యోదదాతి యశఃకాయమనశ్శరం । యఃకపిర్జననామాంశకావ్యంక
 ల్పయతేనుహత్ ॥ ౧౦౪ ॥ తద్వంశ్యాతిపిసన్తాన్యానిగుణాంఅపిమా
 నద । అక్షతేనేవసంరక్షాయావదాత్మబలంనృభిః ॥ ౧౦౫ ॥ యథా
 యథాకవేర్వంశ్యాత్కృత్తేమనుజాధిపైః । తథాతథాస్వవంశోపితే
 మాంశాకేభిసథితే ॥ ౧౦౬ ॥ న్వనామకలితశ్లోకవక్తారం యోనతో
 వ్యయేత్ । తస్యసర్వంపుగాపుణ్యమాయుషానమానశ్శతి ॥ ౧౦౭ ॥ వం
 శోపితస్యసవిరం వధా తేశతుసూదన । తస్మాద్యత్సేనతంవిశ్నం పూజ
 యేదీప్సిశార్పణైః ॥ ౧౦౮ ॥ ఆరోపిభూపతిజాతు కపింద్రాన్నప్ర
 శోపయేత్ । మహతాంకౌపనాతైహం తస్యశ్రీర్నాభివధాతే ॥ ౧౦౯ ॥
 ఋణత్రయేఽపాకృతేష కపినామనపాకృతే । ఋణీసాక్షాదపిబ్రహ్మ
 త్ముక్తబంధోభవేత్కథం ॥ ౧౧౦ ॥ శృణుయాదాదరాదాక్షానామాంకి
 తముదారధీః । కావ్యంకవివరాఖ్యాతమర్చయేత్కలభతేయశః ॥ ౧౧౧
 ఇంద్రహస్యంపరమం సచాశుశ్రావవేదేత్ । నకావ్యకృతవైరాయ
 వాస్త్రీకాయనజాత్వపి ॥ ౧౧౨ ॥ ఇత్యేతత్కవిమాహాత్మ్యం సుతే
 షణివ్రకీర్తితం । ఏలేమాంకగుణాన్వక్తృంసమర్థోభవిమానవః ॥ ౧౧౩
 కుమారనాథవాదోయంస్వల్పమేవవ్రదశీలం । కథయామ్యేవ తత్స
 ర్వం కిమన్యచ్ఛ్రీరుమిచ్ఛసి ॥ ౧౧౪ ॥ ఇతి శ్రీశంభురహస్యే కవి
 జ్ఞానాచార్యశంపనం నామ ఐదుష్కర్మతరస్యశతతమోధ్యాయః ॥ ***

శ్రీ కావ్యపక్రమవిచారః శ్రీ

కుమారఉవాచ ॥ కథితంభవతాదేవ కవికార్యప్రశంసనా । శ్రు-
తాభూయోమపృచ్ఛామి సంశయంభేత్తునర్హసి ॥ ౧ ॥ కావ్యస్యోపక్ర-
మేకాలః కోదేశశ్చనుఖవ్రదః । కథంచోపక్రమేదేతత్కథంచాపి న
మామయేత్ ॥ ౨ ॥ ఉక్రమేదేశేవణాకస్సుఖాకేకతాస్తథా । కేశ-
జ్ఞాప్తమహాదేవవిస్తరాద్భూహిమేవిభో ॥ ౩ ॥ శంభుః ॥ శృణువు
త్రివిద్యాయాం కావ్యస్యోపక్రమోయథా । సమాప్తిశ్చవిధానంచతత్స-
ర్వంచనవామితే ॥ ౪ ॥ కావ్యస్యోపక్రమేశ్రీమన్ శుభదంహ్యత్త-
రాయణం । యామ్యంత్యశుభదంప్రాక్తం కవికావ్యేశయోరపి ॥ ౫ ॥
మాసాశ్చభావైచ్చతీనాఘవైశాఖాఃఫాల్గునస్తథా । శ్రావణజ్యేష్ఠమా-
గోబాశ్చభాయామ్యాయనెపిచ ॥ ౬ ॥ భాద్రాపదౌమిషశ్చైత్రః క-
ర్కటశ్రావణస్తథా । అధిమాసశ్చపాషశ్చ నింద్యాఃకావ్యేధానదా-
శుక్లపక్షశ్చభఃప్రాక్తః కృష్ణపక్షస్తమధ్యమః । జయాభద్రాశ్చతైభ-
యః పూణాశ్చామాంవినాశుభాః ॥ ౭ ॥ పక్షద్వయేవిఘ్నకరీనప్త-
మీవత్రయోదశీ । కూరవారాఃపరిత్యాజ్యాస్సామ్యవారాస్సుఖావ-
హాః ॥ ౮ ॥ కావ్యారంభేధాశ్చపటం వైష్ణవత్రయమగ్నినీ । పూ-
ర్వోత్తరాత్రయంమిత్రం మూలంహస్తత్రయం శుభం ॥ ౧౦ ॥ దుష్ట-
యోగాఃపరిత్యాజ్యాశ్చ శుభయోగాశ్చభావహాః । కావ్యోపక్రమణే-
గ్రాహ్యం కరణంశుభమేవహి ॥ ౧౧ ॥ దుర్దుహితావ్యతీపతావ-
మానీస్వజయేశ్చుధీః । నవమ్యకావ్యేశ్వరస్యాపి ద్వాదశాష్టమజన్మ-
భం ॥ ౧౨ ॥ విసృజ్యమశుభేలగ్నే కవికావ్యముపక్రమేత్ । పాపా-
స్త్రీపృష్ఠాయగతస్సామ్యాఃకేంద్రత్రకొణాః ॥ ౧౩ ॥ యన్యతస్త్రివి-
లగ్నేస్యాత్కావ్యోపక్రమణోచ్చుభం । ఉపక్రమేచ్ఛరేలగ్నే స్థిరల-
గ్నేసమాపయేత్ ॥ ౧౪ ॥ లగ్నస్యాష్టమశుద్ధిస్సామ్యదారమ్యాయమా

దిను । బుధస్యలగ్నహారాంశవారదృష్ట్యాదయశ్శుభాః ॥ ౧౫ ॥ కా
 వ్యోపకృమణైఃత్యంతం తచ్చసాంగంభవేజ్జవాత్ । ద్రేత్యాచార్యస్య
 సామ్యస్యాప్యస్తేనాపక్రమఃక్వచిత్ ॥ ౧౬ ॥ సమాప్తిశ్చ మహాబాహో
 కావ్యస్యావేహితత్వతః । ఏవంప్రామాణ్యరావ్యాసః కావ్యకాలస్యనిర్ణ
 యం ॥ ౧౭ ॥ బృహస్పతిర్తనశ్శుద్ధౌ సర్వంకాలంశుభంజగౌ । దివ్య
 తే తేనదీతిరే దేవదేవస్యసన్నిధౌ ॥ ౧౮ ॥ ప్రాగుత్తరముఖశ్శ్రీమా
 నాకావ్యోపక్రమమాచరేత్ । సర్వావాంఛఫలంవచ్చి శృణువుత్రకసా
 దరం ॥ ౧౯ ॥ కావ్యారమ్భేప్రయోజ్యానాం యథాహామనిసమ్మ
 తం । సమీరహుతభుద్ధాశ్రీ జలమ్యోమగుణాన్వితాః ॥ ౨౦ ॥ పంచ
 పంచవిధాగైన దశవగాన్తతఃపరం । శుభకాంతిమృతిభ్రాంతి ఫీతి
 దాభూతజాఃక్రమాత్ ॥ ౨౧ ॥ నిషేధావాచకౌఽకార శ్చాకార
 శ్చాపిసాఖ్యదః । ఈభ్యామూభ్యాంచసుత్తైమమృల్యవజ్జైర్యశఃక్షయః॥
 ఏకారఃకానుదఃప్రాక్త వికారౌవాక్ప్రదాయకః । ఓకారౌమోక్షదః
 ప్రాక్త ఔకారశ్శ్రీప్రదాయకః ॥ ౨౨ ॥ కవాగాద్యచతుర్వణౌ
 శ్రీదాశ్చాంత్యన్తకీర్తిదః । చఛానుఖప్రదోజన్తు మిత్రదోర్భూఽ
 శుభప్రదః ॥ ౨౩ ॥ జోభయంచట్రౌభేదం డశ్యుభంచాశుభంతుభః ।
 జోభప్రవంతస్సుఖందత్తై కలహంధోదధౌసుఖం ॥ ౨౪ ॥ అనిషేధా
 థకౌనస్త ముదంసుఖభయేపథౌ । బౌద్ధుతింభావహాక్షేకం మో
 కుఃఖంయశ్శ్రీయంతథా ॥ ౨౫ ॥ రోదాహంలాప్యభాంవన్తు వాగా
 రౌగ్యాయురుత్తమం । శస్సుఖంమోఽనుఖంకుర్యా త్సస్సుఖంసంజ్ఞ
 రంహతౌ ॥ ౨౬ ॥ ప్రయచ్ఛతిక్షన్సమృద్ధికావ్యాదోహితాలమీ ।
 శుభదోప్యశుభోవణాన్సంయుక్తఃక్షంవివాఖలః ॥ ౨౭ ॥ వాయ్వగ్ని
 భూచంద్రదివాకరాశ్చక్రమేణవగాక్షరదేవతాస్సుధిః । ఆనణావ
 గాదియమైత్యమీరా ఇదైద్ద్యతీయేదవలారసాచ ॥ ౨౮ ॥ భూమా
 తివణోహులత్తృతీయశ్చాంద్రా ఋషవణోవభౌచృతుభః ।

సారాల్ కారో త్తమశా న్తథైవంపంచాశదణాః ఋషిభిస్సుగీతాః ॥ ౩౦ ॥
 శ్రియంవిదాహంధైర్యంచ లక్ష్మీం తెజఃక్రమాదమీ । వణాదిశంతికా
 వ్యాదౌ ప్రయుక్తాఃకవినాథయోః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యాహవిబుధాచార్యో
 యథేష్టంచవిచార్యతాం । ఏనంవిమృశ్యకవినా కావ్యారమ్భేప్రయో
 జ్యతాం ॥ ౩౨ ॥ కవినాయక కావ్యానాంశుభానిణాశ్శుభప్రదః । అ
 త్సురేశరిశుద్ధేషు నాయకోభూతిమృచ్ఛతి ॥ ౩౩ ॥ అన్యథాదోషబా
 హుశ్య ముభయోస్సాస్యన్నసంశయః । న్యస్తాఃకావ్యముఖేవణాః స్త
 త్తద్దైవతమాత్రయా ॥ ౩౪ ॥ కతుఃకారయితుశ్శ్రీతుః కల్పయంతి
 శుభాశుభం । దైవతావాచకాశ్శబ్దా యేచభద్రాదివాచకాః ॥ ౩౫ ॥
 తేనర్వేనైవనింద్యాస్సస్య లిఙ్గపితోగణితోపివా । త్రికారశ్శుభతః
 ప్రోక్త శ్రీకారస్సర్వసాఖ్యదః ॥ ౩౬ ॥ త్రికారస్సంపదందత్తై త్రి
 కారోఽశుభనాశనః । త్రికారఃపుత్రపౌత్రాధిక దాయాస్యాన్నాత్ర
 సంశయః ॥ ౩౭ ॥ కావ్యారంభేప్రయుక్తశ్చై ధ్చీకారోరాజ్యవృద్ధి
 దః । ఏనంత్రివాచకాశ్శబ్దా స్సర్వేసర్వశుభప్రదాః ॥ ౩౮ ॥ గణప
 త్తావిచారాత్ర నకతన్వయఃకదాచన । సర్వశ్రేయస్కురేలత్యై వామ
 థేయేమహత్తరే ॥ ౩౯ ॥ అశుభస్యకథావాపి కానామత్వంవిచారయ
 టంకారశ్చభశబ్దశ్చ ద్వావేతాబ్రహ్మణఃపురా ॥ ౪౦ ॥ కంఠంభితాన్వ
 వినిర్యాతౌ తస్మాన్తాంగళికాచుభౌ । అన్యయాన్యవ్యయాంలక్ష్మీంప్రయా
 త్కానివిరన్వతే ॥ ౪౧ ॥ దూర్వాక్షరఫలాంభోజముఖశబ్దాశ్చసాఖ్యదాః ।
 అథాతోగణశుద్ధించ ప్రవక్ష్యామియథాక్రమం ॥ ౪౨ ॥ మ్యరస్తజభక్తి
 సంజ్ఞాస్తు గణాఅప్తస్మృతాబుధైః । బుధగ్రహాభూమిదైవోమగణ
 స్త్రైగురుశ్శ్రీయం ॥ ౪౩ ॥ విద్యుచ్ఛ్రీస్తసుతేనిత్యం సగణేనయతో
 పిచ । యగణోజైవతాశాలీశుభశ్శుక్రగ్రహస్తృతః ॥ ౪౪ ॥ సాయ
 మాదిలఘుధాన్య ధనసంపత్ప్రదోభవత్ । తగణేన యతస్సన్య
 త్చేద్విమమిత్రాన్నవతగణే ॥ ౪౫ ॥ నేతుశ్చాప్యశుభందత్తై నాత్ర

కార్యావిచారణా । స్వణః శ్రుమిమధ్యమలమూరగణోనహ్నిదేవతః ॥
 కుజగ్రహోఽశుభందత్రై శుభంతునగణోత్తరః । శనిగ్రహోనీలవణా
 స్సగణోవాయుదేవతః ॥ ౪౭ ॥ సుదూరగమనందత్రైఽంత్యగురుఃకవి
 నాథయోః । రగణోత్తరతాంప్రాప్తౌ యదిక్పూర్వాగ్నిభీతిః ॥ ౪౮ ॥
 తగణోఽంత్యగురులక్ష్యే ప్రదస్త్వాకాశదేవతః । గురుగ్రహోనీతచ్ఛా
 యః కేచిత్తమశుభంవిమః ॥ ౪౯ ॥ జగణోనధ్యమగురు రొగదో
 రగ్రహోఽరుః । ఆదిత్యదేవతస్సోయం తగణేనయుతశ్శుభః ॥ ౫౦ ॥
 యశఃప్రదస్సాన్యద్భగణ సి తాంశుగ్రహదేవతః । స్ఫటికభోముఖగు
 రుః కృష్ణయోగాత్తుభీతిదః ॥ ౫౧ ॥ సర్వాథాఽన్నగణోదగ్యాస్త్రీ
 లఘుశ్చైవదేవతః । హరితాశసమచ్ఛాయో గణోనాయుత్తమోత్తమః
 అస్యశుగ్రవాహీనత్వా తిగ్చ్ఛిచ్ఛశుగణాపిన । దేవతాశుభదా
 యస్య తస్యస్యాత్సోమ్యతాసదా ॥ ౫౩ ॥ కూరాదదేవతాయస్యత
 స్యకౌర్యంగణస్యహి । గణకావ్యేశయోమైత్రీం విచార్యోస్క్రిమే
 త్యుతి ॥ ౫౪ ॥ భాస్కరాంగారకౌక్తౌ శ్వేతాశుక్రనిశాకరా । పీ
 తాబుధనురాచార్యౌ కృష్ణస్సాన్యద్ధిశనైశ్చరః ॥ ౫౫ ॥ నగ్రహోనదన
 క్షగ్రంసరాశిర్నచదేవతా । నానహాక్షరచింతాపి ప్రయోగేనగణ
 స్యతు ॥ ౫౬ ॥ నగణాదౌ ప్రాయుక్తస్తు దుష్టవణశ్శుభోభవేత్ । అ
 యః కాంచనతామేతి స్పృశాద్ధిస్పృశావేధిః ॥ ౫౭ ॥ గణోనాంతా
 రకాజ్యేష్ఠా పూర్వాసాధాచకృత్తికా । స్వాతీపుష్యేత్తరైశ్చైవ మృగ
 మూఢాచరోహిణీ ॥ ౫౮ ॥ మ్యర్తప్రజభృసంజ్ఞానాం సర్వేషాంచ
 యథాక్రమం । వృశ్చికశ్చభనుమేహే తులూకరగటకాహరిః ॥ ౫౯ ॥
 వృషభశ్చైతివిజ్ఞేయా గణానాంరాశయఃక్రమాత్ । నక్షత్రరాశియో
 గస్తు వివాహేయాద్యశోభవేత్ ॥ ౬౦ ॥ కవికావ్యేశకావ్యానాంతా
 దృశశ్శుభకృద్భవేత్ । మంగళాథాభిధానవా దేవనామాంకనేపి

వా । ౬౦ ॥ గణానదూష్యోనణాశ్చ దేవతాదిష్టిశాస్త్రసత్ ॥####

ఇతి శమభరహస్యే కావ్యోపకరణవిచారోవామ

పంచపద్మ్యతరిద్వికరతమోధ్యాయః.

శ్రీకావ్యానానవీశంసా.శ్రీ

శమభరహాద—॥ పంచవిచార్యసుశుభే సమయేశుభవాసరే । సు
ముహూర్తే శుభగణం శుభవర్ణాశుభాస్తరం ॥ ౧ ॥ ఆదోపాయ
జ్యోత్స్నాభీష్టదైవంపినుయాత్రాః ॥ హరిశ్చయింబహుమిద ధ్యా
యేనదోయధాపిధి ॥ ౨ ॥ సర్వపిఘ్నాపశాంశ్యకంఃఃప్వక్సేనంగ
తాంపం । పరిపూర్ణమథాన్యాయం పద్మ్యగంభీరనాచరేత్ ॥ ౩ ॥
సశ్చందదేవశావాన్యస్పద్యేగాదాంతిపరం । స్వపంశవర్ణనంకు
ర్యాత్కవివిష్టానుమాపతే ॥ ౪ ॥ సత్రవిస్తనవంతుగ్గ తుగ్గ
తుగ్గపగ్గననం । కీర్తయేగ్గ భవానాథకథాగంభీరనాచరేత్ ॥
సగాశ్చసాల్లాసగుచ్ఛస్తబకాద్యాన్పదేపదే । పిచ్ఛేగాకల్పయే
తావ్యే సుచసప్తపాపనా ॥ ౫ ॥ చతద్వాదశవాచకీర్ణాన్యవ
దిప్తయథాపివా । కాన్యయథాక్రిమకృత్వా మంగళాంతంసమాప
యేత్ ॥ ౬ ॥ శుభగుగ్గేశుభేవారే శుభేశుభలిప్సయా । ఉపక
మసమాప్త్యచ్చ పూర్వాన్వహస్యద్భుభావనాః ॥ ౭ ॥ పాయాహ్న
మన్యచఃపాశ్చో నాపగాన్తాఃదాదన । కావ్యగుభసమాప్త్యచ్చల
గ్నార్థాగావిశ్చ్యతే ॥ ౮ ॥ సాన్యహోరాశ్చబాహిరకాః బుధహో
రాహ్యుచ్యమే । వెగెనగ్గధరదనా హేతురిన్యగిరాజగౌ ॥ ౯ ॥
ఉద్విగ్గస్పేర్తదేవంచే త్స్యముకల్పితవాక్యతీం । తదాశుభసేత్ర
మాదాద్రాశాన్యజయేత్రాపః ॥ ౧౦ ॥ సన్నిధాదెనదేవస్యపతి
త్వానకలాంకృతం । పూజయిత్యావవిమనస్తదాశేషగృహ్యదగ్గ

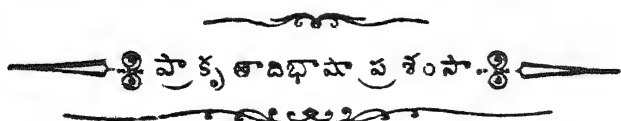
ధక్షిణాభిక్ష్పసంతోష్య విరచయ్యమహోత్సవం । అర్చయేద్దేవపాదాబ్జే
 ప్రబంధం కివిన త్తమః ॥ ౧౩ ॥ యదికుర్యాచ్చ రాజాజ్ఞాంపురస్కృ
 త్య నాహోతరిః । తస్యనామ్నాంకిశంకావ్యం తదాచాయంవిధిస్త్యుగః॥
 రాజానారాజమాత్రోవా ధనికౌవావిదక్షణః । యఃకించికారయో
 తాగ్రవ్యం సతుసంహృష్టమానసః ॥ ౧౪ ॥ ఆహూయసుకవింశ్లక్ష్యం
 శాంతందాంతం మహామతిం । పురాణకావ్యవైత్తారం ఛందశ్శాస్త్ర
 విదక్షణం ॥ ౧౫ ॥ ఆలంకారవిదంధీరంపూజయిత్వా యథావిధి । స్వా
 భీష్టగ్రంథరచనాం కుర్వితప్రాళయేచ్ఛతం ॥ ౧౬ ॥ తాంబూలకుసు
 మాదీని ధక్షిణాంచప్రదాపయెత్ । తేనచారభ్యసల్లగ్నే శుభగ్రంథేన
 మాపితే ॥ ౧౭ ॥ అవిలంబేనరాజాయం గ్రంథసంగ్రహమాచరేత్ ।
 గ్రహితుంనవిలంబేత కావ్యేతుకవినాకృతే ॥ ౧౮ ॥ అవిలంబశ్చియో
 మూల మవిలంబఃపరంపుఖం । ఆదానస్యప్రదానస్య కతకవ్యస్యచక
 మ్మణః ॥ ౧౯ ॥ ఓప్రసక్తియమాణస్య కాలఃపిబతినంపదః । స్వపు
 రాలంకృతినమ్యక్కారయిత్వానృపోత్తమః ॥ ౨౦ ॥ సభామపి పరి
 మృగ్య యథాహంససశాలినిం । ఆహూయవిదవస్తత్రీకావ్యలక్షణ
 శిక్షితా ॥ ౨౧ ॥ విమత్సరాణసహృదయా గుణైకగ్రహణాన్తు
 ఖా ॥ దయాళూసుముఖాన్యక్తా సన్నిహద్యాసనేషుతా ॥ ౨౨ ॥
 స్వయంపూర్వముఖో రాజా హ్యుత్తరాభిముఖోపివా । తథాముఖంక
 మితత్త్ర నిహద్యపరమాసనే ॥ ౨౩ ॥ పూజయిత్వాక్షతైర్పూర్వైర్వ
 సైరాభరణైరపి । పాంజలిస్సభీకైస్సాధకం శృణ్వయాదవధాన
 తః ॥ ౨౪ ॥ నాన్యత్రకణ్ఠోచయుర్వా కుర్యాత్కవిముఖంచినా ।
 గురౌశిష్యస్యయావత్ప్రతిస్తాంవృత్తినంశ్రీయేన్నుపః ॥ ౨౫ ॥ ఎవం
 యథావిధికుత్వా నిత్యంసభ్యైస్సహాధిపః । కృతేస్సమాప్తీదవసేకా
 రయేతమహోత్సవం ॥ ౨౬ ॥ కవేస్తుమంగళస్నానం కారయిత్వా
 ధాకృమం । స్వయంచమంగళస్నాతో వస్త్రమాల్యాదిభూషితః॥ ౨౭

విద్వద్భిషుహితస్సరేవస్తూర్యఘోషపురస్సరం । కవీంద్రభవనంగత్వా
 నత్వాచార్యమివస్వకం ॥ ౨౯ ॥ పాదధయితావధతంరమ్య శివిశాగ
 జఘాటకాః । ఆరొప్యసాధకంగ్రిధేన భేరినాదపురస్సరం ॥ ౩౦ ॥
 పురంప్రదక్షిణీకృత్య సభాంప్రాప్యఖలైస్సహా । తతొత్తుంగాసనైగ
 మ్యే శోషవెశ్యమహాకవిం ॥ ౩౧ ॥ శ్రుత్వాగ్రింధంసమగ్రింతు త
 త్పదావనజ్యవ । గంధేయాలైశ్చృధూప్రేచ్ఛ దీప్తైశ్చాపియథా
 క్రమం ॥ ౩౨ ॥ పూజయిత్యాగ్రతస్థిత్యా గ్రింధనాధోమహాకవేః । ము
 క్తాహారాంగులీయాది దివ్యాభరణము త్రయం ॥ ౩౩ ॥ వాసాంసించవి
 చిత్రాణి సువర్ణమణిదక్షిణాః । తాంబూలంచనమర్పయ్య గ్రా
 మాదద్యాదమత్సరః ॥ ౩౪ ॥ యావదీయస్యశక్తిస్యా త్రావద్దద్యామ
 దారధిః । నచలోభంప్రకుర్వీత దాతుంసుకవయోక్వచిత్ ॥ ౩౫ ॥ రా
 మోరామాయణంశ్రుత్వాస్వపుత్రాభ్యాముదారధిః । ద్వాత్రింశతా
 టసంఖ్యాకం సువర్ణంరత్నసంయుతం ॥ ౩౬ ॥ పురావాత్తీకయే
 ప్రాదా చ్ఛిష్యద్వారెతినశ్శృతం । శ్రువైశంపాయనాచ్ఛ్రుత్వాభా
 రతాభ్యాసముత్రయం ॥ ౩౭ ॥ గ్రామానసేకానగ్నాని ప్రదాయజన
 మేజయః । స్వర్ణాభిషేకంకృతవా నాస్థా నేమునిమేదురే ॥ ౩౮ ॥
 తేనతుష్టాభవద్వాతసః కవీనాముత్రపఃకవిః । ఏవమన్యేనృపాఃపూ
 ర్వం పుణ్యశ్లోకామహాకవీ ॥ ౩౯ ॥ అతిశక్తిస్వనామాంక కావ్యక
 త్పూజనతాపయః । స్వోన్నవంతంవిజానీయా ద్రాజాకావ్యమహా
 త్సవం ॥ ౪౦ ॥ అనశ్వరాయశఃకాయో రాజ్ఞాంగంధఉదాహృతః । స్వ
 శక్త్యధికమేతస్య జీవికాంపరికల్పయేత్ ॥ ౪౧ ॥ మహావశారకరూ
 రం కవింయత్సేనపూజయేత్ । ద్రాహ్మణాభోజయేత్పశ్చ త్పురీ
 వాభీష్టసిద్ధయే ॥ ౪౨ ॥ దక్షిణామాల్యతాంబూలైరర్చయేత్ప్రత్యహా
 విధి । ఆశిషావాచయిత్యాతుతాసర్వాపరణమేత్రతః ॥ ౪౩ ॥ సా
 స్థాంగపరణతింకుర్యా నిర్లబ్జకవిసన్నిధౌ । నచశూద్రకృతంకావ్య

మాదదీశస్యతో త్రయః ॥ ౪౪ ॥ యన్తాగయంసపూజారూప్సభాయాం
విద్వదంతకే । యథావివాహోస్సంస్కారస్తథాకావ్యోత్పవంసరేత్
అస్మిమేఘసూస్రాణి వాగపేతశతావద ॥ ౪౫ ॥ నిజనామాంకకా
వ్యస్యకలానాహకాంతి పోడశీమ్ । సర్వసంతయోయన్తాగవ్య
సంజానసోభువి ॥ ౪౬ ॥ భ్యోంలభంతేత్తన్తవ్యకావ్యోగమఘకం
భవేత్ । యేపురజెతమానేయస్సద్ధాస్తాన్వనానృపాః ॥ ౪౭ ॥ క
తినాస్మ్యగైల్యైవ వినాగ్రంధాక్షతభువా । నామాపతేయగా
శ్రోపతిచ్చరిత్రతుకూరితః ॥ ౪౮ ॥ కొటిమజ్జ్వాన్రకుగ్యైవా మే
రుంవాల్పుర్ధరేన్తనః । నిజనామూకకావ్యేనవినానభ్యోమహాతి ॥
కావ్యేననిజనామాంక హీనాయేనువి నాయకాః । తత్కలమపతీద్దే
శతతేమాక్తిచిద్యశోభవేత్ ॥ ౪౯ ॥ యేపురగవ్యకావ్యేను కీర్తికా
తాఃఃఃభిష్మనాః । తెమానాదంద్రతాగారగ్రంయశస్వర్వత్రిభాసతే
క్రిమానపిహాహ్లాపధీనానకథనావతిః । కీర్త్యతేరున్తకావ్యే
ధిక్షజ్జన్తరరాతిలే ॥ ౫౦ ॥ త్రిచ్ఛవీమినసంజేహః పినాకావ్యంకివిప
భూ । విఖ్యాతీనలభేయాతా ప్రాల్మనూతాంననద్గతిం ॥ ౫౧ ॥
అతిస్పర్షప్రయతేన శ్రేయసాగమోనరొత్తనః । కారయిక్వోత్త
మకావ్యం సంపూజ్యచనహాకివిం ॥ ౫౨ ॥ అదద్యాత్తన్తనభుకం
భవ్యస్యాన్తాతన శయః । ఇత్యేకద్ధిమయాభ్యోం కావ్యగానస్యవే
భవం ॥ ౫౩ ॥ కచ్చిచ్చుభృతంపావధానకినన్యద్రోచుమిచ్చసి ॥ ౫౪ ॥

ఇతి శ్రీశంభురహస్యే కావ్యగానప్రశంసానామ

షట్షష్ఠ్యతరశబ్దశతతమోధ్యాయః

కుమారదీవాద—॥ శ్రుతంకావ్యస్యమాహాత్మ్యంత్యత్తోఽఖలః

గద్దురో | అత్రమాంసంశయఃకశ్చి ద్బాధతేతంనుదప్రభో || ౧ || భా
 మాంతరకృతంకావ్యం సశ్రావ్యమవదద్భవాః | అనిందత్రాప్తకృతీంభా
 మాం ప్రాశంసత్సంస్కృతీమపి || ౨ || వ్యామిశ్రకాణాంజీవాతుర్బా
 రత్యాబాలభాషితం | ప్రాకృతీఖ్యాయతేభాషా సాకథంనిందనాస్పదం
 యద్యేషాఽపివినింద్యాస్యాద్విదుషాంహృదయంగమా | వ్యామిశ్రకా
 ణాఽకావ్యానాం మన్యేసత్తైవదుర్లభా || ౪ || యద్యేషాగహితైవ
 స్యాన్నాదద్యాద్రాఘనస్త్రిమాం | వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాభ్యాం యశ్చ
 ప్రైమసుశిక్షితః || ౫ || శ్రేష్ఠ్యంశాస్త్రసమూహేషు ప్రాస్తోవ్యామి
 శ్రకేమచ | ఇతిప్రాచేతసేనైష హ్యేదికావ్యేప్రశస్యతే || ౬ || యది
 గజ్యోవసాభాషా తదభిజ్ఞానవైభవం | రామస్యనప్రశంసేత్స వా
 శ్రీకిభగవాన్కవిః || ౭ || యమేషభగవాన్కావ్యేనవిగహ్యకథా
 రుచిః | ఇత్యాహసప్రశంసేత్కిం తస్యవ్యామిశ్రకజ్ఞతాం || ౮ || త
 దిమంసంశయాంభాధిం తద్వచశ్శ్రీవణోమిశం | యథాతరేయం
 సర్వజ్ఞతథాపరుకృపాంమయి || ౯ || శమ్భురువాచ—|| శ్రేయాన్వ
 త్సైషతేప్రశోయఃకవీనాంరసాయనం | యద్వివక్షురహంతాత త
 దేవాపృష్టవానసి || ౧౦ || నమయాప్రాకృతీభాషా నిందితాసాధుసం
 మతా | యావాద్దేవీముఖాంభోజ నిస్సృతంముగ్ధభాషితం || ౧౧ || వ
 చఃప్రియభగవతోప్రాకృతంసంస్కృతాదపి | ప్రాథోక్తేరపిహృద్యం
 హి శిశూనాంకలభాషితం || ౧౨ || కౌవినిందేదీమాంభాషాం భారతీ
 ముగ్ధభాషితం | యస్యాఃప్రచేతసః పుత్రో వ్యాకర్తాభగవాన్మహిః ||
 గాగ్యోగాలవశాకల్య పాణిన్యాద్యాయధర్మయః | శబ్దరాశేస్స
 సూతస్య వ్యాకర్తారోమహత్తమాః || ౧౪ || తద్దేవప్రాకృతాదీనాం
 షడ్భాషాణాం మహామునిః | ఆదికావ్యకృదాచార్యో వ్యాకర్తాలాక
 విశ్రుతః || ౧౫ || యద్దేవరామచరితం సంస్కృతం తేననిమిత్తం | త
 తైవప్రాకృతేనాపినిమిత్తంహిసతాంముదే || ౧౬ || యావత్సంస్కృ

తథాపాయాః ప్రా శస్త్ర్యంభువివిద్యతే । తావత్ప్రాకృతభాషాయాతి
 పిప్రాశస్త్ర్యమివ్యతే ॥ ౧౬ ॥ శాకల్యపాణిన్యాదీనాం వాల్మీకీశ్చయ
 భామునేః । నతారతమ్యంతద్వత్స్యత్తద్వార్తకరణయోరపి ॥ ౧౭ ॥
 పాణిన్యాద్యైశ్చిక్షితత్వాత్సాంస్కృతీస్యాద్యథోత్తమా । ప్రాచేతసవ్యా
 కృతత్వాత్ప్రాకృత్యపితథోత్తమా ॥ ౧౮ ॥ యన్తయాప్రాకృతంగ
 హ్యౌ ముక్తంతతుననిందితుం । కింతునర్వబుధన్లఘ్యం సంస్కృతం
 తత్ప్రశంసితం ॥ ౧౯ ॥ నతావతాప్రాకృతీపాభాషా దూష్యాకదాచ
 న । వాల్మీకీర్వచసాందేవ్యా గామాదీనాంవనమ్మతా ॥ ౨౦ ॥ అ
 నాహామాంధ్రకాణోటఘాజరాద్యంహిభాషితం । అపభ్రంశం
 విజానీయాత్ప్రాకృతంతునతాదృశం ॥ ౨౧ ॥ శ్రుతౌతునమ్మైచ్చిత
 వా ఇత్యేతదపియద్వచః । తదనాషావచాంస్యేన నిషేధేన్నాషామ
 వ్యహో ॥ ౨౨ ॥ సప్రాకృతంచాషామివేదం యద్ధివాల్మీకిశీతం । త
 దనాషాంవదోద్యోవై ప్రాకృతస్సాన్యత్సవహి ॥ ౨౩ ॥ అపభ్రంశ
 త్వమేతస్య యత్రకావ్యుప్యతేయది । తత్సంస్కృతవ్రశంసాయైకే
 వలంశతువస్తుతః ॥ ౨౪ ॥ తత్ప్రాజ్ఞాఃప్రాకృతీంభాషాకావ్యేచ్యా
 మిశ్రకేముహుః । వ్రయంజతేసతాంప్రీత్యై సంస్కృతైస్తుల్యకత్య
 యా ॥ ౨౫ ॥ ఏకత్రాతుల్యకత్యత్వే ప్రబంధేస్యాత్ప్రవేశనం । నసం
 స్కృతప్రాకృతయోర్యథైవద్విజహూద్రయోః ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్సంస్కృ
 తతుల్లేవ ప్రాకృతీచాపిభారతీ । మాన్యతేశాస్త్రుతత్వజ్ఞైః కిమతత్వ
 జ్ఞభాషితైః ॥ ౨౭ ॥ ముగ్ధగంభీరమధురం సంస్కృతాదపికోమలం ।
 కేననాద్రీయతే కాన్య బంధాయప్రాకృతంవచః ॥ ౨౮ ॥ నానావ్యాక
 రణజ్ఞోపి కాన్యతత్త్వాథావద్యపి । వ్యామిశ్రీకేషుకావ్యేషుముహ్యై
 షప్రాకృతస్సచేత్ ॥ ౨౯ ॥ అప్రాకృతంరూపకంశాన్నిగంధకుసు
 మోపమం । భగవైరివవిద్యద్భిరాస్వాద్యం వైవజాత్వపి ॥ ౩౦ ॥ న
 తద్భాస్త్రంసతద్భిల్వం నసావిద్యానసాకలా । నాసాయోగోనతజ్ఞా

సం నాటకేయన్నరస్యతి || ౩౨ || తస్మాత్కాన్యంచీక్షాణాం బుభు
 తూనాంచధీమతాం | అవశ్యంపాక్రీకృతంగాహ్వాం యధైవకీలసం
 స్కృతం || ౩౩ || ఏవమేవవిహాసీహి దాగ్రమిడంచాపిభాషితం | వ్యా
 కర్తాసహిసర్వజ్ఞో యస్యాగస్త్యోమహామునిః || ౩౪ || మాముద్దిశ్యతప
 శ్చక్రే పురాగస్త్యోమహామునిః | మయాప్రదత్తవిజ్ఞానా ద్రామిడిం
 వ్యాకృతంవ్యథాత్ || ౩౫ || అగస్త్యప్రార్థనాతుష్ట జహ్నుదత్తవరా
 ఇమాః | నావభింశత్వదోషాన్ సై ద్రామిడినాంగిరాంతతః || ౩౬ ||
 యధైవసాంస్కృతీభాషా ప్రయుక్తాన్వగదాయినీ | పాక్రీకృతీద్రామి
 డీచాపి తథైవస్వగదాయికే || ౩౭ || అతోన్యఃఖలుయాభాషా
 అంద్రకణాటదేశజాః | అనాఢత్వాదవభింశా ఇతిశాస్త్రవిదాం
 మతం || ౩౮ || తస్మాద్భాషాంతరీయాణాం కావ్యానాందోషకీర్తనం
 పాక్రీకృతాద్దామిడాచ్చాపి విభిన్నవిషయంభవేత్ || ౩౯ || పాక్రీ
 కృతీశౌరసేనీవ మాగధీదమహామతే | పైశాచీచూళికాపైశాచ్యవభిం
 శఇతిక్రమాత్ || ౪౦ || షడ్విజ్ఞేయాఇమాభాషా ఆసామాద్యాస్తుపంచ
 యాః | అవభింశత్వదోషస్తనతాసాంమున్యనుగ్రహాత్ || ౪౧ || షష్ట్యా
 స్తుఋషిరేవాప్యా అవభ్రంశత్వమూచినాః | అవభింశత్వదోషస్త
 న్నామ్నైవాస్యాఃప్రకాశ్యతే || ౪౨ || అంతిమాతుయథార్థేయ మవ
 భింశఇతిస్తృతా | తదేషానాటకేపాగ్జ్ఞై ర్యజ్ఞేష్టంసప్రయుజ్యతే || ౪౩ ||
 ఇత్యేతత్పాక్రీకృతాదీనాం భాషాణామపిమానద | పరిగ్రాహ్యత్వము
 క్తంతే కిమన్యచ్ఛ్రీతుమిచ్ఛసి || ౪౪ || *****

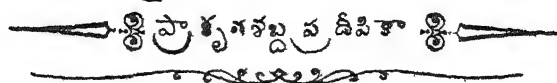
ఇతి శ్రీమచ్ఛంభురహస్యేస్తాకృతభాషావర్ణనానామ

నైవప్రస్తుతం ద్విశతతమోధ్యాయః-

శ్రీ

శ్రీ హయగ్రీవానమః.

శ్రీహయగ్రీవదరణయుగళతత్సమాశ్రయే । యన్యసంస్థరణం
 న్యూణాంద్రాగజ్జాననివారకం ॥ ౧ ॥ రక్షితాఖిలలూకంత మక్షిదగ్ధయ
 నాభవం । దీక్షితంధీవితరణే దక్షిణా మూర్తికమాశ్రయే ॥ — ॥
 శ్రీసజ్జయార్ధతనుజాఃపండితవర్యాజయంతితాతార్యాః । నరసింహ
 స్తదిచ్చప్యః ప్రాకృతశబ్ద ప్రదీపికాంకురతే ॥ — ॥ అథఖిలు ॥
 శ్లో॥ ప్రకృతేస్సంస్కృతాయాస్తు వికృతిఃప్రాకృతీమతేత్యాది వచన
 ప్రామాణ్యోత్సంస్కృత ప్రధమవికృతిభూతాయాః ప్రాకృతభాషా
 యాః ॥ శ్లో॥ ఆద్యాప్రకృతిఃప్రకృతిశ్చాద్యావికృతిస్తదేవాన్యా ఇ
 త్యాది వచనేస్సకలభాషాప్రకృతిత్వేన తత్తద్భాషాప్యప్తిత్తుభిన్నైర్వై
 రవ్యభ్యసనీయత్వేన నాటకస్యముఖ్యాంగత్వేన కించ ప్రాకృతసూత్ర
 నిష్పన్నైంగాలాదిశబ్దానాం కావ్యేషుబహుళః ప్రయోగదశానా
 చ్చ సంపూర్ణాసాహితీపాండిత్యనూ కాంక్షమాజ్ఞేరవశ్యమభ్యసనీయ
 త్వత్ప్రాకృత మధీయతాం సుఖిబాధాయతద్భాషాప్రభేదేషు శబ్ద
 రూపాద్యావశ్యకాంశప్రతిపాదికా ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికావిరచ్యతే॥

తత్రతావత్ప్రధమంరూపకపరిభాషాకౌ భాషాభేదోవినియోగ
 త్తే లిఖ్యతే.

భాషాద్విధానంస్కృతాచ ప్రాకృతీచేతిభేదతః । కామారపాణి
 నీయాది సంస్కృతానంస్కృతామతా ॥ ఇయంతుదేవతాదీనాం ము
 నీనాం నాయకస్యచ । విప్రక్షత్రీవణిక్కుద్రీ మంత్రికంచుకినామపి ॥
 లింగినాం వనిటాదీనా మసీచానాంప్రయుజ్యతే ప్రకృతేస్సంస్కృతా
 యాస్తు వికృతిఃప్రాకృతీమతా ॥ పద్భిధాసాప్రాకృతీచశౌరసేనీచ
 మాగధీ । ప్రేశాచీచూలికాప్రేశావ్యవభాగిశత్రుతిక్రిమాల్ ॥ తత్రీతు

ప్రాకృతం(స్రీ)ణాం నర్వాసాంనియతంభవేత్ । క్వచిచ్ఛబ్దేషిగణా
మంత్రీరాజాదియోషికాం ॥ యోగిన్యప్సరసాంశిల్ప కారిణ్యాఅపి
సంస్కృతం । యేనీచాగ్రకమణాజాత్యా తేషాం ప్రాకృతముచ్య
తే ॥ ఛర్మచింగవతాంతద్వజ్జేనానామితకేవన ॥ పాగ్మేణప్రాకృతస్థా
నే శౌరసేనీప్రయుజ్యతే ॥ అథమేనుభ్యమేవాపి శౌరసేనీప్రయుజ్య
తే । ధీవరాద్యతనీచేమ మాగధీవినియుజ్యతే ॥ రక్షఃపిశాచనీచేమస్తే
శాచీద్వితయంభవేత్ । అపభ్రంశస్తుచందాల యవనాదిమయుజ్యతే ॥
నాటకాదావపభ్రంశ విన్యాసస్యాపహిష్టనః । అన్యేచందాలకాచీ
నాం మాగధ్యాదప్రయుజ్యతే ॥ సర్వేషాంకారణవశా తాగ్రోభా
షాన్యతిక్రమః । మాహాత్మ్యస్యపరిభ్రంశం మదస్యాతిశయంతథా । వ్ర
చ్చాడనంచ విభ్రాంతిం యథాలిఖితవాచనం ॥ కచాచిదనువాదంచ
కారణానిప్రచక్షుతే । త్రివిధాప్రాకృతిభాషా భవేద్దేశ్యాచతత్సమా ॥
తద్భవాచభవేద్దేశ్యా తత్రలక్షణమంతరా । తత్సమాసంసంకృతసమా
నేయాసంసంకృతవత్తేనా । తద్భవాసంసంకృతభవా సిద్ధాసాధ్యేతి
సాద్విధా ॥ ద్వివిధాయాశ్చసిద్ధ్యర్థం ప్రాకృతంలక్షణంమతం ॥

— శ్రిఅథ సంధిప్రకరణమ్. శ్రి —

సూ ॥ సంధిస్తవనే ॥ సంసంకృతాక్రస్సర్వస్సంధిః ప్రాకృతేవిక
త్వే నభవతి ॥ ఏకపదేతున ॥ వాసత్తసే- వాసేసే ॥ అపదఇతికిం । న
చ్చాది । ఇత్యాది ॥ సూ ॥ నయః ॥ ప్రాకృతేయణాదేహోనస్యాత్
యత్స్వతత్వయోకేవాయంనిషేధః ॥ ఋణివణయోఃప్రాకృతేప్రయో
గాభావాత్ । పహవత్తీఅనుణా - పహూఅవడోఢో ॥ ఏజః ॥ ఏదోతా
స్సంధిర్నస్యాత్ । లచ్చీపటిణందో । రుఖ్ఖాటటిట ॥ సూ ॥ శేషేవ్య
చః ॥ యుక్తస్యలోపేయోవశేష్యతే సశేషః తద్గీన్నవిపరే అచస్సం
ధిర్నస్యాత్ । జొణ్ణోడోరిలకేసో ॥ వా ॥ చక్రవాకశాతవాహనయో
స్సంధిర్వాచ్యః ॥ చక్కాట । సాలాహణో ॥ వా ॥ నుపురుషకుంభ

కారద్వితియాదీనాం నావచనం || సూరిసా - సుడిరిసా || కుంభారో -
కుంభారో || వీట | విఇట || సూ || తిజః || — || తిజ్జంబంధినోఽచో
చివరే సంధిర్నస్యత్ || హేలాఇతిహ || — || ఇతి సంధిప్రకరణమ్ ||

— శ్రిఅథ ప్రాకృతసామాన్యప్రక్రియా శ్రి —

సూ || ఘవయాం || సంయోగేధోవతమానానాం మనయాంలా
వస్యాయత్ || సూ || రవలామధశ్చ || — || సంయోగేధోవతమానా
నాం ఉపరివతమానానాంచరవలాంలావస్యాయత్ || సూ || కగటడ
తడవ్వుకగవహోరుపర్యదే | సంయుక్తనంబంధినా ముపరిస్థితానాం జి
హ్వామూలీయోపద్ధానీయయోశ్చషసానాంచ లుక్స్యస్యాయత్ || అదే,
సూ || శోస్సత్ | శషసానాం సకారిస్యాయత్ || సూ || ప్రాయోలుక
గవజతడపయతాం | అసంయుక్తానా మనాదోవతమానానామచఃప
రేషాం కాదీనాం ప్రాయోలుక్స్యాయత్ || సూ || నాత్ప్యః | అవతా
త్పరస్య పకారస్యలోపా నస్యాయత్ || సూ || శేషాదేశస్యహో
చోఘోః || సంయుక్తయో రెకతరస్య లోపయోవశిష్యతే సశేషః | త
స్యసంయుక్తాదేశస్య చహకార రెఫవజితస్య అచః పరస్యవాదో వ
తమానస్య ద్విత్వంభవతి || సూ || దీర్ఘాన్న || దీర్ఘాత్పరస్యద్వి
త్వం నస్యాయత్ || సూ || అఃత్యహాలాశ్రదుదీ || శబ్దానామంత్యహాలా
లోపస్యాయత్ - శ్రదుద్వజయిత్వా || సూ || మోచివా || శబ్దానామం
త్యమకారస్య అచివరేమోవాస్యాయత్ || రామమమలం - రామంతిమ
లం || సూ || ఖఘకథథాం || అసంయుక్తానామనాదో వతమానానా
మచః పరేషాంభాదీనాం సాస్యాయత్ || సూ || లోపః || అచోచివరే బ
హుశ్చలోపస్యాయత్ || సూ || హోలుక్ ప్రయవరశోదిః || యవరశ
షసానాం లోపేఽవశిష్టానాంశషసానామాదెరచో దీర్ఘాస్యాయత్ ||
సూ || దోదోసుత్సహోత్సన్నఉచ్చసే || ఉదోదకారేణ సహదీర్ఘా
స్యాయత్ | శకారసకారయోః పరయోః - ఉత్సహోత్సన్న శబ్దావజ

యిత్యా || సూ || పిందుల్ || శబ్దానామంత్యమకారస్య పిందుస్యాత్
 సూ || ఋతోత్ || ఆదేఋకారస్యంత్యంస్యాత్ || సూ || షః || షస్య
 తస్యాత్ || సూ || ఋసోఽర్హమ్మి || అనయోర్హమ్మిభస్యాత్ ||
 పాఞ్శరన్ధ్రా || ఖంథో || సూ || స్తా || సంయోగపరే ఉతటత్వంస్యాత్ ||
 సూ || క్షః || క్షస్యభస్యాత్ || సూ || త్యోచైత్యే || త్యస్యవస్యా
 దచైత్యే || సూ || కేవలస్యరిః || వ్యంజనేనాసంయుక్తస్య ఋతోరి
 స్సాస్యాత్ || సూ || దృశ్యకన్యీని || అకన్యీన్నంతే దృశిధాతౌఋతోరి
 స్సాస్యాత్ || సూ || ధృశ్చత్సప్సామనిశ్చతే ||—|| నిశ్చలస్యతిరిక్తానాం
 థ్యాదీనాంఘస్యాత్ || సూ || ద్యయ్యర్యాంజః ||—|| ఏషాంజస్యాత్
 సూ || ధృహోర్యైత్ || అనయోః ఝకారస్యాత్ || సూ || త్తస్యా
 ధూర్తాదౌటః || త్తస్యటస్యాడధూర్తాదౌ || ధూర్తాడిఃప్రదశ్శయస్య
 తే || సూ || స్తః || ధస్యాత్ || సూ || ట్కః || ఏతయోః పస్యాత్ ||
 సూ || వ్తః || మస్యాత్ || సూ || ఇన్తయః || మయట్ప్రత్యయేయకా
 రస్యంత్యంవాస్యాత్ || తమృమృఙ్ఠ || తమృమృఙ్ఠ || సూ || ఘ్లాన్యా
 హ్లాన్యస్యాత్ || ప్రహ్లాదః-పల్లాట || ఇత్యాది || సూ || శ్లేష్ఠస్థమ్
 వస్తరరశ్తామ్నః || శ్వాదీనాం హ్లాదేశఃస్యాత్ స్తరరశ్శిశ్టావజ్శయ
 త్వా || సూ || శ్శష్టస్త్వస్త్వష్టామ్నః || ఏషామ్నాదేశస్యాత్ ||
 సూ || వాసే || సమాసేశేషదేశయోద్విత్వంవాస్యాత్ || అభగ్నా
 మో || అభగామో || నదీగ్రామః || ఇత్యాది || సూ || దిహోమిథస్సే ||
 సమాసదీర్ఘప్రాప్తమిథోబహుళంస్తః || సూ || హ్యోహ్యోర్హ్వా
 హ్యోశబ్దేహకారయకారయోవ్యత్వయోవాస్యాత్ || సహ్యః || సహ్యో ||
 సజ్ఞో || ఇత్యాది || సూ || నిమకరినా || ఏతయోరంతస్యలోపేవాస్యా
 త్ || నిస్సహో || ణిసహో || నిస్సహః || దుస్సహో || దుసహో || దుస్స
 హః || సూ || దురొరలుకితు || దురిత్యస్య రేఫలోపనత్వాదెరుతడి
 ద్వాస్యాత్ || దూసహోఇత్యాది || సూ || అంతరిచశాచి || అంతరశబ్దే

నిమగ్నరోశ్వాచినరెలోహనస్యాత్ | అంతరప్పా | శీరంతరౌ | దురు
 త్తరౌ || సూ || హలిజఇణనానాం | ఏషాంహవిపరేబిందుస్యాత్ ||
 సూ || టోడః || అనంయుక్తస్యానాదౌవతఃమానస్యాచఃపరస్యటస్య
 డస్యాత్ || సూ || నగ్యేక్తస్యః | బింశార్పగ్యేక్తపరేతస్యైవాంత్య
 స్యాత్ || సూ || స్వరస్యవింధ్వమి | బిండావమిచపరేస్వరస్యప్రాప్య
 స్యాత్ | మాంసలః | మంసలౌ || సూ || ఘణీనా | ఘణీనిమిత్రైయో
 వృద్ధియాప ఆకారః తస్యాదిఘాతస్య ప్రాప్యోవాస్యాత్ | పవహాః |
 పవాహాః | ప్రవాహః || సూ || సంయోగే || సంయోగేపరేప్రార్వ
 స్యప్రాప్యస్యాత్ || సూ || త్వేదితః | సంయోగే పరేఆదేరికార
 స్యవా ఏకారస్యాత్ || సూ || ఘన్యభవోవా || అనంయుక్తస్యానా
 దౌ వతఃమానస్యాచః పరస్యఘన్యభవకారహకారౌవ్యవస్థితవిభాషయా
 భవతః | రేఘశిఘయోభవపవ | ముక్తాఫలాదౌహపవ || సూ || తః ||
 అనంయుక్తస్యానాదౌవతఃమానస్యాచః పరస్యతస్యఘస్యాత్ || సూ ||
 లత్ హోనుడుగె|తఇతి సూత్రోక్తనిమిత్తాత్పరస్య డస్యలత్వంస్యాత్ | అ
 నుడుగే | ఉడుగః ప్రదశఃయిష్యతే || సూ || నః || పూర్వోక్తనిమి
 త్తాత్పరస్య నస్యఃత్వంస్యాత్ || సూ || ఆదెస్తు | ఆదేర్నస్యఃత్వం
 వాభవతి | నరౌ | ఋరో || సూ || బూవః | తఇతిసూత్రీయనిమిత్తాత్ప
 రస్యబస్యనస్యాత్ || సూ || ఆదెజః | ఆదేర్నస్యజస్యాత్ | య
 మః | జమౌ | ఇత్యాది || సూ || హస్యఘోబిందోః | బిందోఃపర
 స్యహస్యఘోవాస్యాత్ || సూ || త్వత్త్వద్వద్వాంక్వచిచ్ఛఘజఘాః | త్వా
 దీనాం ప్రయోగానుసారేణ క్రమాచ్ఛాదయస్సుయః || సూ || అవిద్యు
 తిస్త్రియామాత్ | అంత్యహలస్త్రియామాత్స్వం నిత్యంస్యాదవిద్యుతి ||
 సూ || హ్యః || ఘోవాస్యాత్ | జిబ్బా || జీహా | జీహాస్వా || సూ || పుం
 సాజా తేజీఃత్వా || అజాతివాచినః పుల్లింగాత్ స్త్రియాంజీత్వాస్యా
 త్ || నీలీ | నీలా | ఇత్యాది || సూ || ప్రత్యయే || ప్రత్యయనిమిత్త

కోజీబ్యాస్యాత్ | కురువరీ | కురుఅరీ || కురుఅరా | ఇత్యాది || సూ ||
 హలాక్ | ధాతోరంత్యస్యహలతిగాగమస్యాత్ || సూ || స్నయదామ
 శిరసభోసరి | సాంతంనాంతంచ శబ్దరూపం పుల్లింగే ప్రయోక్తవ్యం
 చామకా | శిపన్ | నభన్ ఏతాన్వజాయితాన్ | కమ్మో | నమ్మో | ఇ
 త్యాది || సూ || శరదామల్ | శరదాదీనామంత్యహలతిత్వంభవతి |
 సరట | భిసట | ఇత్యాది || సూ || లుగవ్యయత్యదాద్యాత్తదచః || అ
 వ్యయాత్త్యదాదేశ్వపరస్య అవ్యయత్యదాద్యోరాదెరచః బహులంబు
 క్కస్యోల్ | జఇఅహం | జఇహం | యద్యహం || అష్టుఅణ్ణధ | అష్టు
 ణ్ణధ | వయమన్యత్ర | అష్టుఅష్టు | అష్టుష్టు | వయంవయం | ఇఅ
 ఇవ | ఇఅవ | ఇతీవ || ఇత్యాది || సూ || అతోహవిసగః || అకారాత్ప్
 రస్య విసగఃస్య డోభవతి | సర్వతః | సవప్ట | ఇత్యాది || సూ || విచ
 ఏజ్ || వికారోఽరయోరేకారాకారౌభవతః | క్తేలాసః | కేలాసో
 కాశికః | కోపిట ||

ఇతి వ్రాతసామాన్యప్రక్రియా

శ్లో || ప్రాకృతేనద్వివచనంసుప్తిజాంచోవవద్యతే | యస్తాద్వివచన
 స్థానే బహుత్వంసూత్రచోదితం || హలంతతానాంత్యహలాం సూ
 త్రైలాపాదికాసనాత్ | లింగానాంవైపరీత్యంచసంస్కృతాత్ప్ర
 కృతేభవేత్ || ద్వితీయాదివిభక్తీనాంస్థానేవష్టీకవదిద్భవేత్ | చతు
 ధ్యాయఅపిషష్ఠీస్యాన్నిత్యమేకబహుత్వయోః || తాదర్థ్యేతు చతు
 ధీప్యాచేకత్వేసావికల్పితా | వధాత్పరస్యజైస్థానే వష్టీడాఇచవాభ
 వేత్ || (ద్వితీయాయాస్తృతీయాయాస్థానేవానప్తమీభవేత్ | నప్తమీ
 చతుతీయాచ పంచమ్యాఃకుత్రచిద్భవేత్ | వీహ్నార్థకాత్సవస్తస్థిన్న
 చినుఃకుత్రచిద్భవేత్ ||) ద్వితీయానప్తమీస్థానే కుత్రచిత్సూత్రచోది
 తా | నియమోనాత్తనేభాషా పరస్తైవదినారిహ || శబ్దాదిప్రత్యయా
 నాంతు ప్రయోగోత్రననంమతః | ఏతత్సర్వంబహుగ్రంథాసూ

త్రాణ్యాహోవ్యనిశ్చితం ||—|| ఇతి విభక్త్యధాః ||

అధాజంతపుల్లింగసాధారణశబ్దాః.

అకారాంతఃపుల్లింగోరామశబ్దః ||

౧|౧| రామో * ౧|౩| రామా * ౧|౧| దేరామో| దేరామ *
 ౧|౩| దేరామా * ౨|౧| రామం * ౨|౩| రామే| రామా * ౩|౧| రా
 మేణ | రామేణం * ౩|౩ | రామేహిం | రామేహి | రామేహి *
 ౪|౧| రామాహింతో | రామత్తా | రామాట | రామాఉ | రామా | రా
 మాహి * ౪|౩| రామాహింతో | రామేహింతో | రామానుంతో | రా
 మేనుంతో | రామాహి | రామేహి | రామత్తా | రామాట | రామాఉ *
 ౬|౧| రామస్స * ౬|౩| రామాణం | రామాణ * ౭|౧| రామే | రా
 మస్తి * ౭|౩| రామేనుం | రామేను * ఏవం - కృష్ణముకుందాదయః

అకారాంతఃపుల్లింగస్సర్వశబ్దః

౧|౧| సవో * ౧|౩| సవ్వే * ౧|౧| దేసవ్వ | దేసవ్వో * ౧|౩| దే
 సవ్వే * ౨|౧| సవ్వం * ౨|౩| సవ్వే | సవ్వా * ౩|౧| సవ్వేణం | స
 వ్వేణ * ౩|౩| సవ్వేహిం | సవ్వేహి | సవ్వేహి * ౪|౧| సవ్వాహిం
 తో | సవ్వత్తా | సవ్వాట | సవ్వాఉ | సవ్వాహి * ౪|౩| సవ్వాహింతో |
 సవ్వేహింతో | సవ్వానుంతో | సవ్వేనుంతో | సవ్వాహి | సవ్వేహి | స
 వ్వత్తో | సవ్వాట | సవ్వాఉ * ౬|౧| సవ్వస్స * ౬|౩| సవ్వేసిం | స
 వ్వాణం | సవ్వాణ * ౭|౧| సవ్వత్థ | సవ్వస్సిం | సవ్వస్తి | సవ్వహిం *
 ౭|౩| సవ్వేనుం | సవ్వేను * ఏవం విశ్వాద్యదంతశబ్దాడిన్నేయాః *
 పూర్వశబ్దస్యతు యదాసర్వనామ సంజ్ఞా తదాసర్వవత్ - తదభావేరా
 మవత్ - ఏవమన్యేషాంఽ||

అకారాంతఃపుల్లింగ సోమపాశబ్దః

౧|౧| సోమవో * ౧|౩| సోమవా * ఇత్యాదిరామవత్ - ఏవమ
 మృతపాప్రభృతయః

ఇకారాంతశబ్దపుల్లింగో హరిశబ్దః

౧౧౧ హరి * ౧౩ హరట హరడు హరిణో హరి * ౧౧౧ దె
హరి దెహరి * ౧౩ దేహరట దేహరడు దేహరిణో దేహరి *
౨౧౧ హరి * ౨౩ హరిణో హరి * ౩౧౧ హరిణా * ౩౩ హరి
హింహరిహి హరిహి * ౫౧౧ హరిణో హరిహింతో హరిత్తో హ
రీట హరిడు * ౫౩ హరిసుంతో హరిహింతో హరిత్తో హరీట
హరిడు * ౬౧౧ హరిన్స హరిణో * ౬౩ హరిణం హరిణా * ౭౧౧ హ
రిన్సి * ౭౩ హరిసుం హరిసు * ఏవం కవ్యాదయః

ఇకారాంతద్విత్యబ్దస్త్రిలింగేషుసమవీకవచనద్విత్యవచనరహితశ్చ

౧౩౧ దొణ్ణి దువె బేణ్ణి దుణ్ణి బిణ్ణి దో వే * ద్వితీయాప్యేవమే
వ-౩౩౧ దొహిం దొహి దొహి * మేహిం వెహి వేహి * ౫౩౧ దో
సుంతో దొహింతో దొత్తో దోట దొడు వేసుంతో వేహింతో వె
త్తో వేట వేడు * ౬౩౧ దొణ్ణి దొణ్ణిం వేణ్ణి వేణ్ణిం * ౭౩౧
దొసుం దొసు వేసుం వెసు * త్రిత్యబ్దాప్యేవమేవత్రిలింగేషుసమః
౧౩౩ తిణ్ణి * ౨౩౩ తిణ్ణి * ౩౩౩ తీహిం తీహి తీహి * ౫౩౩ తీసుం
తో తీహింతో తిత్తో తీట తీడు * ౬౩౩ తిణ్ణిం తిణ్ణి * ౭౩౩ తీ
సుం తీసు *

ఈకారాంతశబ్దపుల్లింగో గ్రామణీశబ్దః ||—|| సంబుద్ధౌదేగామ
ణి శైషం హరివల్ ఏవమగ్రీణీప్రభృతయః

ఉకారాంతశబ్దపుల్లింగశ్శమ్భుశబ్దః.

౧౧౧ సంఘా * ౧౩౧ సంభట సంభడు సంభవో సంభణో
సంఘా * ౧౧౧ దేసంఘ దేసంఘా * ౧౩౧ దేసంభట దేసంభడు
దేసంభవో దేసంభణో దేసంఘా * ౨౧౧ సంఘం * ౨౩౧ సం
భణో సంఘా * ౩౧౧ సంభణా * ౩౩౧ సంఘాహిం సంఘా
హిం సంఘాహి * ౫౧౧ సంభణో సంభణాహింతో సంభత్తో

సంభూట | సంభూట * ౫|౩| సంభూసుంతో | సంభూహింతో | సంభూత్ | సంభూట | సంభూట * ౬|౧| సంభూస్స | సంభూణో * ౬|౩| సంభూణం | సంభూణ * ౭|౧| సంభూమ్మి * ౭|౩| సంభూసుం | సంభూసు * ఏవం గుర్వాదయః

ఉకారాంతఃపుల్లింగఃకోస్తుశబ్దః .

౧|౧|కోట్టా|కోట్టారో * ౧|౩| కోట్టడ | కోట్టట | కోట్టవో | కోట్టణో | కోట్టూ | కోట్టూరా * ౧|౧| దేకోట్ట | దేకోట్టార | దేకోట్టారో * ౧|౩| దేకోట్టడ | దేకోట్టట | దేకోట్టవో | దేకోట్టణో | దేకోట్టూ | దేకోట్టూరా * ౨|౧| కోట్టారం * ౨|౩| కోట్టూణో | కోట్టూ * ౩|౧| కోట్టూణా | కోట్టూరెణ | కోట్టూరేణం * ౩|౩ | కోట్టూహిం | కోట్టూహి | కోట్టూహింతో * ౫|౧| కోట్టూణో | కోట్టూహింతో | కోట్టూణోకోడ్మాట | కోట్టూడ | కోట్టూరాహింతో | కోట్టూరత్తో | కోట్టూరాట | కోట్టూరాడ | కోట్టూరా | కోట్టూరాహి * ౫|౩| కోట్టూసుంతో | కోట్టూహింతో | కోట్టూత్తో | కోట్టూట | కోట్టూడ * ౬|౧ | కోట్టూస్స | కోట్టూణో | కోట్టూరస్స * ౬|౩| కోట్టూరాణం | కోట్టూరాణ * కోట్టూణం | కోట్టూణ * ౭|౧| కోట్టూమ్మి | కోట్టూరే | కోట్టూరమ్మి * ౭|౩| కోట్టూసుం | కోట్టూసు *

ఉకారాంతఃపుల్లింగస్సవ్యయంభూశబ్దః || — || సంబుద్ధో దేవతంభు - శేషంశంభువత్ - ఏవం ప్రతిభూప్రభృతయః

ఋకారాంతఃపుల్లింగఃపితృశబ్దః

౧|౧|పిట | పితరో * ౧|౩| పిటపు | పిటట | పిటవో | పిటణో | పిటో | పితరా * ౧|౧| దేపిట | దేపితరం | దేపితరో | దేపితర * ౧|౩| దేపిటడ | దేపిటట | దేపిటవో | దేపిటణో | దేపిటో | దేపితరా * ౨|౧| పిటరం * ౨|౩| పిటణో | పిటో | పితరా | పితరే * ౩|౧| పిటణా | పితరెణ | పితరేణం * ౩|౩ | పిటోహిం | పిటోహి | పిటోహింతో | పితరేహిం | పితరేహి | పి

అరేహిఁ * ౫౧౧ పిడఱ్ఱో పిడోహింతో పిడత్తో పిడోటపిడోడు పి
అరాహింతో పిఅరత్తా పిఅరాట పిఅరాడు పిఅరా పిఅరాహి *
౫౩౩ పిడోసుంతో పిడోహింతో పిడత్తో పిడోట పిడోడు పిఅరాసుం
తో పిఅరెసుంతో పిఅరాహింతో పిఅరేహింతో పిఅరేహి పిఅరా
హి పిఅరత్తో పిఅరాట పిఅరాడు * ౬౧౧ పిడస్స పిడణ్ణో పిఅర
స్స * ౬౩౩ పిఅరాణం పిఅరాణ * ౭౧౧ పిడమ్మ పిఅరే పిఅరమ్మ *
౭౩౩ పిడోసుం పిడోసు పిఅరేసుం పిఅరెసు * ఏవం భ్రాత్రాదయ
స్సంజ్ఞావాచినోఽముదంతాః.

ఋకారాంతఃపుల్లింగశత్యశబ్దః.

౧౧౧ కత్తా కత్తారో * ౧౩౩ కత్తారా కత్తడ కత్తట కత్తణ్ణో
కత్తూ కత్తవో * ౧౧౧ దేకత్త దేకత్తారో దేకత్తార * ౧౩౩ దేక
త్తారా దేకత్తడ దేకత్తట దేకత్తవో దేకత్తణ్ణో దేకత్తూ *
౨౧౧ కత్తారం * ౨౧౧ కత్తారైకత్తారా కత్తణ్ణో కత్తూ * ౬౧౧ కమ్మ
స్స కత్తణ్ణో కత్తారస్స * ౬౩౩ కత్తారాణం కత్తారాణ * శేషం
రామవచ్చమ్భవచ్చ || ఏవం నెత్యప్రభృతయః.

ఏకారాంతఃపుల్లింగస్సశబ్దః.

౧౧౧ సేట * ౧౩౩ సెట * ఇత్యాదిరామవత్.

వికారాంతఃపుల్లింగోరైశబ్దః.

౧౧౧ రేట * ౧౩౩ రేట * ఇత్యాదిరామవత్.

ఓకారాంతఃపుల్లింగస్సద్వ్యోశబ్దః.

౧౧౧ సుజ్ఞోట * ౧౩౩ సుజ్ఞోట * ఇత్యాది రామవత్.

ఔకారాంతఃపుల్లింగోగ్లశబ్దః.

౧౧౧ గిలోట * ౧౩౩ గిలోట * ఇత్యాదిరామవత్.

— * ఇత్యజంతపుల్లింగ సాధారణశబ్దాః. * —

అధాజంతస్త్రీలింగసాధారణశబ్దాః.

అకారాంతస్త్రీలింగో రమాశబ్దః.

అ|గా రమా * ౧|౩| రమాట| రమాడ| రమా * ౧|౧| దేరమా |
దేరమే| దేరమో * ౧|౩| దేరమాడ| దేరమాట| దేరమా * ౨|౧| రమాం|
అ|రమాట| రమాడ| రమా * ౩|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమాఏ * ౩|౩| ర
మాహిం| రమాహి| రమాహిఁ * ౫|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమాఏ| ర
మాహింతో| రమత్తో| రమాట| రమాడ * ౫|౩| రమాసుంతో | రమా
హింతో| రమత్తో| రమాట| రమాడ * ౬|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమా
ఏ * ౬|౩| రమాణం| రమాణ * ౭|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమాఏ *
౭|౩| రమాసుం| రమాసు * ఏవం సీతా, భామాప్రభృతయః.

అకారాంతస్త్రీలింగో జరాశబ్దః

౧|౧| జరా * ౧|౩| జరాట| జరాడ| జరా | జరఅట | జరఅడ|
జరఅ * ౧|౧| దేజరా| దేజరె * ౧|౩| దేజరాట| దేజరాడ| దేజ
రా| దేజరఅట| దేజరఅడ| దేజరఅ * ౨|౧| జరం| జరఅం * ౨|౩|
జరాడ| జరాట| జరా| జరఅట| జరఅడ| జరఅ * ౩|౧| జరాఅ| జ
రాఇ| జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జరఅఏ * ౩|౩| జరాహిం| జరాహి|
జరాహిఁ * ౫|౧| జరాఅ | జరాఇ | జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జర
అఏ| జరాహింతో| జరత్తో| జరాట| జరాడ | జరఅహింతో| జరఅత్తో
జరఅట| జరఅడ * ౫|౩| జరాసుంతో| జరాహింతో | జరత్తో| జరా
ట| జరాడ * ౬|౧| జరాఅ| జరాఇ| జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జరఅ
ఏ * ౬|౩| జరాణం| జరాణ| జరఅణం| జరఅణ * ౭|౧| జరాఅ| జ
రాఇ| జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జరఅఏ * ౭|౩| జరాసుం| జరాసు

అకారాంతస్త్రీలింగస్సర్వాశబ్దః.

౬|౧| సర్వాఅ| సర్వాఇ| సర్వాఏ * ౬|౩| సర్వేసిం| సర్వాణం|
సర్వాణ * శేషం రమావత్.

ఇకారాంతస్త్రీలింగోరుదశబ్దః.

౧|౧| రుఈ * ౧|౩| రుఈట | రుఈడ | రుఈ * ౧|౧| దేరుఇ |
దేరుఈ * ౧|౩| దేరుఈట | దేరుఈడ | దేరుఈ * ౨|౧| రుఇం *
౨|౩| రుఈట | రుఈడ | రుఈ * ౩|౧| రుఈల | రుఈల | రుఈఇ | రు
ఈప * ౩|౩| రుఈహిం | రుఈహి | రుఈహి ~ * ౫|౧| రుఈల | రు
ఈల | రుఈఇ | రుఈప | రుఈహింతో | రుఇత్తో | రుఈట | రుఈడ *
౫|౩| రుఈసుంతో | రుఈహింతో | రుఇత్తో | రుఈట | రుఈడ * ౬|
౧| రుఈల | రుఈల | రుఈఇ | రుఈప * ౬|౩| రుఈణం | రుఈణ *
౭| రుఈల | రుఈల | రుఈఇ | రుఈప * ౭|౩| రుఈసుం | రుఈసు *
ఏవం మతిః, ఘృణః ఇత్యాదయః

ఈకారాంతస్త్రీలింగో సౌరీశబ్దః

౧|౧| సౌరీ | సౌరీల * ౧|౩| సౌరీ | సౌరీల | సౌరీట | సౌరీడ * ౧|
౧| దేసౌరి | దేసౌరీల * ౧|౩| దేసౌరి | దేసౌరీల | దేసౌరీట | దేసౌరి
డ * శేషం రుచివత్. ఏవం తరుణీ, రమణీ, ఇత్యాదయః.

ఉకారాంతస్త్రీలింగస్తనుశబ్దః.

౧|౧| తణూ * ౧|౩| తణూట | తణూడ | తణూ * ఇత్యాది రుచివ
త్. ఏవం ధేన్వాదయః

ఊకారాంతస్త్రీలింగోవహుశబ్దః.

౧|౧| దేవహు * ౧|౩| దేవహూట | దేవహూడ | దేవహూ * శే
షం తనువత్. ఏవం జంబూః, తనూః ఇత్యాదయః.

ఋకారాంతస్త్రీలింగో మాతృశబ్దో జననీ వాచకః

౧|౧| మాఅ | మాఈ | మాడో * ౧|౩| మాఅట | మాఅడ | మాఅ |
మాఈట | మాఈడ | మాఈ | మాడోట | మాడోడ | మాడి ఉత్యాదిర
మావమృచివ త్తనువచ్చ

దేవతా వాచకమాతృశబ్దస్తు.

తె ౨

ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా

౧౧౧ మాఅరా | మాఈ | మాడో * ౧౧౩ | మాఅరాఓ | మాఅరా
ఊ | మాఅరా | మాఈఓ | మాఈఊ | మాఈ | మాడోఓ | మాడోఊ | మా
డో ఇత్యాది రమావదుచ్చివత్తనువచ్చు.

ఋకారాంతస్త్రీలింగఃస్వస్వశబ్దః.

౧౧౨ నసా * ౧౧౩ | నసాఓ | నసాఊ | నసా ఇత్యాది రమావత్ ఏ
శం వనంశ్చ, మహిత్య యాత్యశబ్దాః

ఓకారాంతస్త్రీలింగో ద్యౌశబ్దః

౧౧౩ జోఆ * ౧౧౩ | జోఆఓ | జోఆఊ | జోఆ ఇత్యాదిరమావత్.

వికారాంతస్త్రీలింగస్సురైశబ్దః

౧౧౪ సురేఆ * ౧౧౩ | సురేఆఓ | సురేఆఊ | సురేఆ ఇత్యాది ర
మావత్.

— శ్రిశత్యజంతస్త్రీలింగసాధారణశబ్దాః శ్రి —

అథాజంతనపుంసకలింగ సాధారణశబ్దాః.

అకారాంతనపుంసకలింగఃఫలశబ్దః

౧౧౫ ఫలం * ౧౧౩ | ఫలాణి | ఫలాఇం | ఫలాఇ * ౧౧౫ దేఫల *
౧౧౩ | దేఫలాణి | దేఫలాఇం | దేఫలాఇ * ప్రథమావద్విధియా. శైవం
రామవత్ ఏవం వనాదయః

అకారాంతనపుంసకలింగస్సర్వశబ్దః

౧౧౬ నవ్వం * ౧౧౩ | నవ్వాణి | నవ్వాఇం | నవ్వాఇ * ద్వితీయా
ప్యేవమేవశైవంపుంసత్

ఇకారాంతనపుంసకలింగో దధిశబ్దః

౧౧౭ దహిం | దహి * ౧౧౩ | దహిణి | దహిఇం | దహిఇ * ౧౧౭ దే
దహి * ౧౧౩ | దేదహిణి | దేదహిఇం | దేదహిఇ * ప్రథమావద్విధి
యా శైవం హరివత్. ఏనం వారిప్రభృతయః. గ్రామణీశబ్దో దధిశ
బ్దవత్.

ఉకారాంతనపుంసకలింగో మధుశబ్దః

౧౧౧ మహుం మహుఁ * ౧౩ మహూణి మహూఇం మహూ
ఇఁ * ౧౧౧ దేమహు * ౧౩ దేమహూణి దేమహూఇం దేమహూ
ఇఁ ప్రథమావద్విశీయా శేషం శమ్భవత్.

ఋకారాంతనపుంసకలింగః కత్పశబ్దః

౧౧౧ కత్తారం * ౧౩ కత్తారాణి కత్తారాఇం కత్తారాఇఁ క
త్తూణి కత్తూఇం కత్తూఇఁ * ౧౧౧ దేకత్తారం * ౧౩ దేకత్తారాణి
దేకత్తారాఇం దేకత్తారాఇఁ దేకత్తూణి దేకత్తూఇం దేకత్తూఇఁ
ప్రథమావద్విశీయా శేషం పుంసత్

ఏకారాంతనపుంసకలింగో తిసేశబ్దః.

౧౧౧ అఇసిం అఇసిఁ * ౧౩ అఉసీణి అఇసీఇం అఇసీఇఁ
ఇత్యాది దధివత్

వికారాంతనపుంసకలింగో తిరైశబ్దః.

౧౧౧ అఇరిం అఇరిఁ * ౧౩ అఇరీణి అఇరీఇం అఇరీఇఁ ఇ
త్యాదిదధివదేవ

ఓకారాంతనపుంసకలింగో తిద్యౌశబ్దః

౧౧౧ అఇజ్జిం అఇజ్జిఁ * ౧౩ అఇజ్జాణి అఉజ్జాఇం అఇజ్జా
ఇఁ ఇత్యాదిదధివదేవ

ఔకారాంతనపుంసకలింగో తినౌశబ్దః.

౧౧౧ అఇణుం అఇణుఁ * ౧౩ అఇణూణి అఇణూఇం అఇ
ణూఇఁ ఇత్యాదిదధివత్

— శ్రిశత్యజంతనపుంసకలింగసాధారణశబ్దాః శ్రి —

అథహలంతపుల్లింగసాధారణశబ్దాః

హకారాంతపుల్లింగో లట్టబ్దః.

౧౧౧ లిహో * ౧౩ | లిహ ఇత్యాదిరామవల్ వసం అనడుహప్ర
భృతయః.

వకారాంతఃపుల్లింగో సుదివ్ శబ్దః

౧౧౧ సుదీ సుదీట * ౧౩ | సుదట సుదడ సుదిణో సుదీ సుదిట
౧౧౧ దేసుది దేసుదీ దేసుదిట దేసుదిట * ౧౩ | దేసుదట దేసుదడ
దేసుదిణో దేసుదీ దేసుదిట * ౨౧ | సుదిం సుదిటం * ౨౩ | సుది
ణో సుదీ సుదిట సుదిట * ౩౧ | సుదిణో సుదిపణం సుదిపణ * ౩౩ |
సుదీహిం సుదీహి సుదీహిట సుజ్జూహిం సుజ్జూహి సుజ్జూహిట
౪౧ | సుదిణో సుదీహింతో సుదిత్తో సుదీట సుదీడ సుదిటహిం
తో సుదిటత్తో సుదిటట సుదిటడ సుదిట సుదిటహి * ౪౩ | సుదీ
సుంతో సుదీహింతో సుదిత్తో సుదీట సుదీడ సుదిటసుంతో సుదిప
సుంతో సుదిటహింతో సుదిపహింతో సుదిటహి సుదిపహి ముదితి
త్తో సుదిటట సుదిటడ సుజ్జూసుంతో సుజ్జూహింతో సుజ్జూత్తో సు
జ్జూట సుజ్జూడ * ౬౧ | సుదిన్స సుదిణో సుదిటన్స * ౬౩ | సుదీ
ణం సుదీణ సుదిటణం సుదిటణ * ౭౧ | సుదిమ్మి సుదిటమ్మి సుదీ
ప * ౭౩ | సుదీసు సుదీసు సుదిపసు సుదిపసు సుజ్జూసు సుజ్జూసు

రెఫాంతఃపుల్లింగస్సుగీర్ శబ్దః

౧౧౧ సుగిరో * ౧౩ | సుగిరా ఇత్యాదిరామవల్ వసం సుపూః

ప్రభృతయః

రెఫాంతఃపుల్లింగశ్చతుశ్శబ్దః - సత్ప్రబంధమవచనాంతః

౧౩ | చడరో చత్తారో చత్తారి * వసద్వితీయా || చడహిట
చడహిట * ౩౩ | చడహిం చడహిం చడహి చడహి * ౪౩ |
చడసుంతో చడసుంతో || చడహింతో చడహింతో చడత్తో చడ
ట చడట చడడ చడడ * ౬౩ | చడల్లం చడల్ల * ౭౩ | చ
డసుం చడసు చడసుం చడసు

మకారాంతఃపుల్లింగఃప్రశామ్శబ్దః.

౧౧౧ పసామో * ౧౩౩ పసామా ఇత్యాదిరామపత్ ఏవంప్రశా
మాదయః.

మకారాంతఃపుల్లింగఃకింశబ్దః

౧౧౧ కొ * ౧౩౩ కే * ౨౧౧ కం * ౨౩౩ కై కా * ౩౧౧ కీణం
కేణం కేణ * ౩౩౩ కేహిం కహిం కహిం * ౫౧౧ కన్వూ కీన
కీణో కాహింతో కత్తో కాట కాడ కా కాహి * ౫౩౩ కాహిం
తో కేహింతో కానుంతో కెనుంతో కాహి కేహి కత్తో కాట
కాడ * ౬౧౧ కాన కన్స * ౬౩౩ కాన్ కేసి కాణం కాణ * ౭౧
౧ కత్త కస్సిం కమ్మి కహిం కాలనాచకత్వే || కఇల కాహే || కా
లా * ౭౩౩ కేసుం కెను

మకారాంతఃపుల్లింగ ఇదమ్శబ్దః

౧౧౧ అలిం ఇమో * ౧౩౩ ఇమే * ౨౧౧ ఇం ఇణం ఇమం *
౨౩౩ ఇే ఇా ఇమే ఇనూ * ౩౧౧ ఇణం ఇణ ఇమేణం ఇమేణ
ణిణా ఇమిణా * ౩౩౩ ఇహిం ఇహి ఇహిం ఇమేహిం ఇమే
హి ఇమేహిం ఏహి * ౫౧౧ ఇమాహింతో ఇమత్తో ఇమాట ఇ
మాడ ఇమా ఇమాహి ఆహి * ౫౩౩ ఇనాహింతో ఇమేహింతో
ఇనానుంతో ఇమేనుంతో ఇనాహి ఇమేహి ఆహి ఏహి ఇమ
త్తో ఇమాట ఇమాడ * ౬౧౧ అన్స ఇమన్స సే * ౬౩౩ సిం ఇ
మేసిం ఇమాణం ఇమాణ * ౭౧౧ అస్సిం ఇమస్సిం ఇమమ్మి ఇహ
౭౩౩ ఏసుం ఏసు ఇమేసుం ఇమేసు ఇసుం ఇేసు *

నకారాంతఃపుల్లింగో రాజశబ్దః.

౧౧౧ రాట రాట రాటో * ౧౩౩ రాట రాటణా రాజ్జణా
రాటణో రాటణో * ౧౧౧ దేరాట దేరాట దేరాట దేరా
టణో దేరాటణ * ౧౩౩ దేరాట దేరాటణా దేరాజ్జణో దేరాట

ణో దేరాటణాణో * ౨|౧॥ రాటం రాఇణం రాటణం * ౨|౩॥
 రాటణాణో రాటణో రాఇణో గాటణో రాటణే రాట రాఎ *
 ౩|౧॥ రాఇణా రణ్ణో రాటణా రాటణ్ణో రావణం రావణ రాటణే
 ణం రాటణేణ * ౩|౩॥ రాఇహిం రాఇహి రాఇహిం రావహిం
 రావహి రావహిం రాటణేహిం రాటణేహి రాటణేహిం *
 ౪|౧॥ రాటణాణో రాఇణో రణ్ణో రాటణో రాటహింతో రా
 టత్తో రాటట రాటడ రాట రాటహి రాటణాహింతో రాటణ
 త్తో రాటణాట రాటణాడ రాటణా రాటణాహి * ౪|౩॥ రాట
 నుంతో రావనుంతో రాటహింతో రావహింతో రాటహి రావ
 హి రాటత్తో రాటట రాటడ రాటణానుంతో రాటణేనుంతో రా
 టణాహింతో రాటణేహింతో రాటణాహి రాటణేహి రాటణత్తో
 రాటణాట రాటణాడ రాఈనుంతో రాఈహింతో రాఇత్తో రా
 ఈట రాఈడ * ౫|౧॥ రాఇణో రణ్ణో రాటణాణో రాటణో
 రాటన్స రాటణన్స * ౫|౩॥ రాఇణం రాఈణం రాఈణ రాటణా
 ణం రాటణాణ రాటణం రాటణ * ౬|౧॥ రాఇన్స రాటన్స రాట
 ణే రాటన్స రావ * ౬|౩॥ రాఈనుం రాఈను రావనుం రా
 వను రాటణేనుం రాటణేను *

నకారంతఃపుల్లింగఃపూర్వశబ్దః.

౧|౧॥ పూసో పూసా పూసాణో * ౧|౩॥ పూసా పూసాణ పూ
 సాణో పూసాణాణో * ౧|౧॥ దేపూసా దేపూసా దేపూసో దే
 పూసాణ దేపూసాణో * ౧|౩॥ దేపూసా దేపూసాణ దేపూసా
 ణో దేపూసాణాణో * ౨|౧॥ పూసం పూసాణం * ౨|౩॥ పూస
 పూసా పూసాణే పూసాణా పూసాణో * ౩|౧॥ పూసణా పూసా
 ణణం పూసణం పూసేణ పూసాణేణం పూసాణేణ * ౩|౩॥ పూసే
 హం పూసేహి పూసేహిం పూసాణేహిం పూసాణేహి పూసా

జేహి ~ * ౫|౧|| పూసాణో| పూసాణాణో| పూసాహింతో| పూ
నత్తో | పూసాట| పూసాడ| పూసా| పూసాహి| పూసాణాహింతో|
పూసాణత్తో| పూసాణాట| పూసాణాడ| పూసాణం| పూసాణాహి *
౫|౩|| పూసాసుంతో| పూసెసుంతో| పూసాహింతో| పూసేహింతో|
పూసేహి| పూనత్తో| పూసాట| పూసాడ| పూసాణాసుంతో| పూ
సాణెసుంతో| పూసాణాహింతో| పూసాణాహింతో| పూసాణాహి |
పూసాజేహి| పూసాణత్తో| పూసాణాట| పూసాణాడ * ౬|౧|| పూ
సాణో| పూసాణాణో| పూసన్స| పూసాణన్స * ౬|౩|| పూసాణం |
పూసాణ| పూసాణాణం| పూసాణాణ * ౭|౧|| పూసే|పూసమ్మి| పూ
సాణె| పూసాణమ్మి * ౭|౩|| పూసెసుం| పూసెసు | పూసాణేసుం
పూసాణేసు ఏవంమూర్థా - యువా - శ్వా ఇత్యాదయః |

నకారాంతఃపుల్లింగ ఆత్మశబ్దః

౩|౧|| అప్పణా| అప్పాణణా| అప్పేణం| అప్పేణ| అప్పాణేణం |
అప్పాణెణ| అప్పణిఆ| అప్పణఇఆ * ౩|౩|| అప్పేహిం | అప్పేహి| అ
ప్పేహి ~ | అప్పాణేహిం| అప్పాణేహి | అప్పాణేహి ~ ఏవమేవ
కూపాంతరస్య అత్తాఇత్యన్యసి డభయస్యావిశేషం పూర్వాశబ్దవత్|
ఇన్నంతానాం సర్వేహంతిత్వహలోనన్యతాపేహరివద్యూపం. వధీక
శబ్దస్తు పహో||పహో ఇత్యాది రామవత్

భకారాంతఃపుల్లింగస్సుకకుప్పబ్దః.

౧|౧|| సుకకుహో * ౧|౩|| సుకకుహో ఇత్యాదిరామవత్

భకారాంతఃపుల్లింగ స్రత్వభుచ్చబ్దః

౧|౧|| తత్తబుహో * ౧|౩|| తత్తబుహో ఇత్యాదిరామవత్ ఏవం.

సుయుద్ సమిద్ ఇత్యాదయః

జకారాంతఃపుల్లింగో భిషక్పబ్దః

౧|౧|| భిషట * ౧|౩|| భిషఆ ఇత్యాదిరామవత్

దకారాంతఃపుల్లింగో వేదవిచ్ఛబ్దః

౧౧౧॥ వేదవిదో * ౧౩॥ వేదవిదా ఇత్యాదిరామవత్ ఏనం తత్త్వ
విదాదయః.

దకారాంతఃపుల్లింగోయచ్ఛబ్దః

౧౧౧॥ జో * ౧౩॥ జే * ౨౧॥ జం * ౨౩॥ జే జా * ౩౧॥ జి
ణం. జేణ. జేణం * ౩౩॥ జేహిం. జేహి. జేహిం * ౪౧॥ జన్యా.
జాహింతో | జత్తా | జాట | జాడ | జా | జాహి * ౫ | ౩॥ జా
నుంతో | జేనుంతో | జాహింతో | జేహింతో | జాహి | జేహి | జత్తా | జా
ట | జాడ * ౬౧॥ జాన | జన్య * ౬౩॥ జాన | జేసిం | జాణం | జాణ *
౭౧॥ జత్త | జస్సిం | జమ్మి | జహిం | కాలవాచకత్వే | జఇతి | జాహే |
జాలా * ౮౩॥ జేసుం | జేసు *

దకారాంతఃపుల్లింగస్తచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ సో స * ౧౩॥ తె * ౨౩॥ తం ణం * ౨౩॥ తే తాణ
ణా * ౩౧॥ తిణం తెణ | తెణం | తేణ | తేణం * ౩౩॥ తే
హిం. తేహి. తేహిం * ౪౧॥ తన్యా. తా. తాహింతో | తత్తా | తా
ట | తాడ | తా | తాహి * ౫౩॥ తానుంతో | తేనుంతో | తాహింతో
తేహింతో | తాహి | తెహి. తత్తా | తాట | తాడ * ౬౧॥ సే. తాన | త
స్స * ౬౩॥ సిం | తాస | తేసిం | తాణం | తాణ * ౭౧॥ తత్త | తస్సిం
తమ్మి | తహిం | కాలవాచకత్వే | తఇతి | తాహే | తాలా * ౮౩॥ తె
సుం | తెసు | జేసుం | జేసు *

దకారాంతఃపుల్లింగవీరచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ వీసో వీను ఇణమో. ఇణం * ౧౩॥ వీప * ౨౧॥ వీటం *
౩౩॥ వీప. వీట * ౩౧॥ వీశ్శణా. వీపణం | వీపణ * ౩౩॥ వీపహిం.
వీపహి. వీపహిం * ౪౧॥ వీత్తా. వీత్తాహే | వీటహింతో | వీటత్తో
వీటట | వీటడ | వీట | వీటహి * ౫౩॥ వీటనుంతో | వీపనుంతో | వీటహిం.

తో! ఏవహింతా! ఏవహి! ఏవహి! ఎతత్తా! ఏతత్త! ఏతత్త * ౬౧||సే!
 ఏలస్స * ౬౩|| సెం! ఏవసే! ఏలణం! ఏలణ * ౬౧|| వడ్డ! అలమ్మి! ఇ
 అమ్మి! ఏలమ్మి! ఏవసేం * ౬౩|| ఏవసుం! ఏవసు
 శరత్ప్రావృత్తబ్ధయో ర స్త్రీన్యాప్తే పుంస్యేవ ప్రయోగః

దకారాంతఃపుల్లింగశ్శరచ్ఛబ్దః.

౧౧|| సరట * ౧౩|| సరట ఇత్యాదిరామవత్.

ధకారాంతఃపుల్లింగ్గిమచ్ఛబ్దః.

౧౧|| అగ్గిమహో * ౧౩|| అగ్గిమహో ఇత్యాదిరామవత్.

చకారాంతఃపుల్లింగోజలముచ్ఛబ్దః.

౧౧|| జలముట * ౧౩|| జలముట ఇత్యాదిరామవత్.

ఏవం సువాక్ప్రభృతయః

తకారాంతఃపుల్లింగోమరుచ్ఛబ్దః.

౧౧|| మరూ * ౧౩|| మరవో! మరణ! మరట! మరూ! మ
 రూ * ఇత్యాదిశమ్భవత్.

పకారాంతఃపుల్లింగో గుచ్ఛబ్దః.

౧౧|| గువో * ౧౩|| గువా ఇత్యాదిరామవత్.

శకారాంతఃపుల్లింగస్సద్భుచ్ఛబ్దః.

౧౧|| సరిసో * ౧౩|| సరిసా ఇత్యాదిరామవత్. ఏవంతాదృగాదయః.

షకారాంతఃపుల్లింగో రత్నముట్టబ్దః.

౧౧|| రతనముసో * ౧౩|| రతనముసా * ఇత్యాదిరామవత్.

క్షకారాంతఃపుల్లింగోపావృత్తబ్దః.

౧౧|| పాడసో * ౧౩|| పాడసా ఇత్యాదిరామవత్.

షకారాంతఃపుల్లింగష్టబ్ధౌ నత్యంబహువచనాంతః.

౧౩|| ఛా * ౧౩|| ఛే! ఛా * ౧౩|| ఛేహి! ఛేహి! ఛేహి! *
 ౨౩|| ఛానుంతో! ఛేనుంతో! ఛాహి! ఛేహి! ఛాహి! ఛేహి!

శం

సౌకృతశబ్దప్రదీపికా

ఛత్త్రః ఛాటః ఛాడః * ౧౩॥ ఛల్లః ఛల్లః * ౨౩॥ ఛేనుః ఛేనుః *

సకారాంతఃపుల్లింగస్సవర్చశబ్దః.

౧౧॥ సువచ్చో * ౧౩॥ సువచ్చా * ఇత్యాదిరామవత్.

ఏవం సుమనాఇత్యాదయః.

సకారాంతఃపుల్లింగోఽదశశబ్దః.

౧౧॥ అహః అమూ * ౧౩॥ అమహః అమటః అమడః అముణోః

అమూ * ౨౧॥ అలమ్మి | ఇలమ్మి | అమ్మమ్మి * ౨౩॥ అమూనుః | అ

మూను * శేషం శమ్భవత్

— శ్రీ ఇతి హలంతపుల్లింగసాధారణశబ్దాః శ్రీ —

అథ హలంతస్త్రీలింగసాధారణశబ్దాః.

హకారాంతస్త్రీలింగఉవానహచ్చబ్దః.

౧౧॥ ఉవాణట * ౧౩॥ ఉవాణటః ఉవాణడః | ఉవాణట * ఇత్యాదిరమావత్

ఇత్యాదిరమావత్

వకారాంతస్త్రీలింగోదివ్ శబ్దః

౧౧॥ దిట * ౧౩॥ దిటః దిటడః దిట * ఇత్యాదిరమావత్.

రెఘాంతస్త్రీలింగోగీర్ శబ్దః.

౧౧॥ గిరా * ౧౩॥ గిరాటః గిరాడః | గిరా * ఇత్యాదిరమావత్.

ఏవం పూః, ధూః ఇత్యాదయః | చతుర్ శబ్దః పుంసత్

మకారాంతఃస్త్రీలింగః కిమ్ శబ్దః

౧౧॥ కా * ౧౩॥ కీటః కీడః కీః కీటః కాటః కాడః కా * ౨౧॥ కం

౨౩॥ కీటః కీడః కీః కీటః కాటః కాడః కా * ౨౧॥ కీనేః కీన్నః కీ

లః కీలః కీల్లః కీషః కాలి కాఇ కావీ కాస కీస * ౨౩॥ కేసం కాన కా

ణం కాణ * ౨౧॥ కీలః కీలః కీల్లః కీషః కాలి కాఇ కావీ కాహం

శిషి కీమ కీను కాసుం కాసు శేషం రమావద్గోరివచ్ఛ

మకారాంతస్త్రీలింగ ఇదవశబ్దః

౧|౧|| ఇమీ| ఇమా| ఇమిల| ఇలిం| ఇమిల * ౧|౩|| ఇమీట| ఇమీడ
ఇమీ| ఇమీల| ఇమాట| ఇమాడ| ఇమా * ౨|౧|| ఇమిం| ఇమం | ౩౦|
ఇణం * ౨|౩|| ఇమీట| ఇమీడ| ఇమీ| ఇమీల| ఇమాట|ఇమాడ| ఇమా|
ఇాట. ఇాడ| ఇా * ౩|౧|| ఇమీల| ఇమీల| ఇమీఇ| ఇమీప| ఇమాల| ఇ
మాఇ| ఇమాప| ఇాల| ఇాఇ| ఇాప * ౩|౩|| ఇమీహిం | ఇమీహి | ఇ
మేహిం | ఇమాహిం| ఇమాహి| ఇమాహిం | ఇాహిం | ఇాహి |
సాహిం | అహి * ౪|౧|| ఇమీల| ఇమీల| ఇమీఇ| ఇమీప | ఇమాల|
ఇమాఇ| ఇమాప| ఇమీహింతో| ఇమిత్తో| ఇమీట| ఇమీడ | ఇమాహిం
తో | ఇమిత్తో| ఇమాట| ఇమాడ * ౪|౩|| ఇమీనుంతో| ఇమీహింతో|
ఇమిత్తో| ఇమీట| ఇమీడ| ఇమానుంతో| ఇమాహింతో| ఇమిత్తో| ఇమా
ట| ఇమాడ * ౬|౧|| సె| ఇమీల| ఇమీల| ఇమీఇ| ఇమీప| ఇమాల| ఇ
మాఇ| ఇమాప * ౬|౩|| సిం| ఇమేసిం| ఇమీణం| ఇమీణ| ఇమాణం|
ఇమాణ * ౭|౧|| ఇమీల| ఇమీల| ఇమీఇ| ఇమీప| ఇమాల| ఇమాఇ| ఇ
మాప| ఇహ * ౭|౨|| ఇమీనుం| ఇమీను| ఇమానుం| ఇమాను| అనుం | అను

నకారాంతస్త్రీలింగస్సీమకశబ్దః

౧|౧|| సీమల * ౧|౩|| సీమట| సీమడ| సీమలఇ| ఇత్యాదిరమావత్

నకారాంతస్త్రీలింగొగరిమకశబ్దః

౧|౧|| గరిమా * ౧|౩|| గరిమాట | గరిమాడ| గరిమా ఇత్యాదిరమా
వత్. ఎవం ఇమనిజంతానాం సర్వేషామపి స్త్రీత్వే రూపం నేయం ||

భకారాంతస్త్రీలింగకకుశబ్దః

౧|౧|| కకుహ * ౧|౩|| కకుహట| కకుహడ| కకుహ ఇత్యాదిరమావత్

ధకారాంతస్త్రీలింగః యుచ్చబ్దః

౧|౧|| యుహ * ౧|౩|| యుహట| యుహడ| యుహ ఇత్యాదిరమావత్

ధకారాంతస్త్రీలింగస్సమిచ్చబ్దః

ప్రాకృతశబ్దపృథివీకా

౧|౧|| సమిట * ౧|౩|| సమిటట| సమిటడ| సమిట ఇత్యాదిరమావత్

జకారాంతస్త్రీలింగస్సృచ్ఛబ్దః

౧|౧|| సట * ౧|౩|| సటట| సటడ| సట ఇత్యాదిరమావత్ ||

దకారాంతస్త్రీలింగోద్భవచ్ఛబ్దః

౧|౧|| దసట * ౧|౩|| దసటట| దసటడ| దసట ఇత్యాదిరమావత్ ||

యత్రచ్ఛబ్దయోస్తు స్త్రీలింగకింశబ్దవద్రాపమ్

దకారాంతస్త్రీలింగ ఏతచ్ఛబ్దః.

౧|౧|| ఏస| ఇణమో| ఇణం| ఏణా| ఏఈ * ౧|౩|| ఏఆట| ఏఆడ|

ఏఆ| ఏఈట| ఏఈడ| ఏఈఱ| ఏఈ * ౨|౧|| సే| ఏఆట| ఏఆఇ| ఏఆ

ఎ| ఏఈట| ఏఈఆ| ఏఈఇ| ఏఈఎ * ౨|౩|| సిం| ఎఎసిం| ఎఈణం| ఎ

ఈణ| ఎఆణం| ఎఆణ శేషం రమావద్గోరీవచ్చ

చకారాంతస్త్రీలింగో వాచ్ఛబ్దః

౧|౧|| వాట * ౧|౩|| వాటట| వాటడ| వాట ఇత్యాదిరమావత్.

ఏవం రుక్ త్వక్ ఇత్యాదయః

తకారాంతస్త్రీలింగో యోషిచ్ఛబ్దః

౧|౧|| జోసిట * ౧|౩|| జోసిటట| జోసిటడ| జోసిట శేషం రమా

వత్. ఏవం సరిదాదయః

తకారాంతస్త్రీలింగోవిద్యుచ్ఛబ్దః

౧|౧|| విజ్జా| విజ్జలా * ౧|౩|| విజ్జాట| విజ్జాడ| విజ్జా| విజ్జలా

ట| విజ్జలాడ| విజ్జలా ఇత్యాది తనువద్రామావచ్చ

షకారాంతస్త్రీలింగోఽచ్ఛబ్దోనిత్యంబహువచనాంతః.

౧|౩|| ఆట| ఆడ| ఆఆ || ఇత్యాదిరమావత్.

శకారాంతస్త్రీలింగో దిచ్ఛబ్దః.

౧|౧|| దిసా * ౧|౩|| దిసాట| దిసాడ| దిసా|| ఇత్యాదిరమావత్.

శకారాంతస్త్రీలింగోద్భచ్ఛబ్దః

౧౧॥ దిఆ * ౧౩॥ దిఆఁ, దిఆఉ, దిఆ॥ ఇశ్శాదిరమానల్.

షకారాంత స్త్రీలింగ స్వీట్చుట్టె:

౧౧॥ చిట * ౧౩॥ చిటఁ, చిటఁ, చిట॥ ఇత్యాదిరమావత్.

షట్చక్రఃపుష్కరింగవత్ ॥ సకారాంతస్త్రీలింగఆశీశ్చక్రః

౧౧॥ ఆసీనా॥ ఆసిత * ౧౩॥ ఆసీనాబ॥ ఆసీనాడ॥ ఆసీనా॥ ఆసిత
 ఓ॥ ఆసితడ॥ ఆసిత॥ ఇత్వాది రూపవ్యయేపి రమావత్.

అప్పరశ్శబ్దస్యాపి—అచ్చరనా, అచ్చరతి ఇత్యాది రూపద్వయేపి
రమావదూషం నేయం

సకాహంత స్త్రీలింగౌఽదశ్శబ్దః

౧|౧|| అపః | అమూ * ౧|౩|| అమూట | అమూడు | అమూ|| శే
షుతనుశల్.

— श्रीगुरुभक्त श्रीविंगसाधारणशब्दाः ॥ —

అథాః పంచమోఽపస్తంబః

౧౧॥ అణడుహం * ౧౩॥ అణడుహాణి| అణడుహాణం| అణడుహా
ణం॥ సుసన్నద్వత్. శేషం ఫలవత్.

వకారాంతనపుంసకలింగస్సదీవశబ్దః.

౧|౧॥ సుదితిం * ౧|౩॥ సుదితిణి సుదితిఇం సుదితిఇఁ॥ పునస్త
ద్యత్. శేషంభలవత్.

రెఫాంతనవుంనకలింగస్సూగీర్ శబ్దః.

ॐ॥ సుగిరం * ౧౩॥ సుగిరాణి | సుగిరాశ్చం | సుగిరాఇఁ ॥
పుస సద్వృత్. శేషం ఫలవత్. ఏవం సుపురాదయః

చతుర్ముఖఃపుష్పింగవత్ — మకారాంతనపుంసకలింగఇదమ్శబ్దః

౧/౧॥ ఇదం ఇతం ఇమో * ౧/౩॥ ఇమాణి|ఇమాఇం| ఇమాఇ८

అం॥ ఇదం॥ ఇణం॥ ఇణమో॥ణం * 3॥3॥ ఇమాణి॥ ఇమాఇం॥ ఇమా
ఇ॥ ఇణాణి॥ ఇణాఇం॥ ఇణాఇ॥ శేషంపుంపల్.

ప్రాకృతశబ్దపదీపికా

సకారాంతనపుంసకలింగఃకింశబ్దః

౧|౧|| కిం * ౧|౩|| కాణి | కాఇం | కాఇమ్ || పునస్తద్వత్. శేషం
పుంవత్.

సకారాంతనపుంసకలింగోదామశబ్దః

౧|౧|| దామం * ౧|౩|| దామాణి | దామాఇం | దామాఇమ్ || పు
నస్తద్వత్. శేషంఫలవత్.

జకారాంతనపుంసకలింగోఽన్యకృబ్దం

౧|౧|| అసిం | అసిమ్ * ౧|౩|| అసీణి | అసీఇం | అసీఇమ్ || ఇ
త్యాది దధివత్.

దకారాంతనపుంసకలింగోయచ్ఛబ్దః

౧|౧|| ఐం * ౧|౩|| జాణి | జాఇం | జాఇమ్ * ద్వివ్రీయాపైషం | శేషంపుంవత్

యద్వత్తచ్ఛబ్దః—దకారాంతనపుంసకలింగవితచ్ఛబ్దః

౧|౧|| ఏస | ఇమో | ఇమ్ * ౧|౩|| ఏటి | ఏటిఇం | ఏటిఇమ్
* ౧|౧|| ఏఱం * ౧|౩|| ఏటిణి | ఏటిఇం | ఏటిఇమ్ * శేషంపుంవత్

తకారాంతనపుంతకలింగశ్శకృచ్ఛబ్దః

౧|౧|| నఇం | నఇమ్ * ౧|౩|| నఈణి | నఈఇం | నఈఇమ్ || ఇత్యాది
దధివత్.

శకారాంతనపుంసకలింగోయాదృకృబ్దః

౧|౧|| జారిసం * ౧ | ౩ || జారిసాణి | జారిసాఇం | జారిసా
ఇమ్ || ఇత్యాది ఫలవత్. ఏవంతాద్యగాదయః.

వట్ఛబ్దఃపుంవత్ - సకారాంతనపుంసకలింగశ్శిరశ్శబ్దః

౧|౧|| సీరం * ౧|౩|| సీరాణి | సీరాఇం | సీరాఇమ్ || ఇత్యాదిఫల
వత్ - ఏవం వయస్, నదన్ ఇత్యాదయః

సకారాంతనపుంసకలింగోధనుశ్శబ్దః

౧|౧|| ధణుహం | ధణుః * ౧|౩|| ధణుహాణి | ధణుహాఇం | ధణుహాఇమ్

ధణూణి! ధణూఇం! ధణూఇఁ * ఇత్యాదిఫలవన్దధవశ్చ.

సకారాంతనపుంసకలింగౌదశ్యబ్దః

౧౧॥ అహ! అముం! అముఁ * ౧౩॥ అమూణి! అమూఇం! అ
మూఇఁ * ౨౧॥ అముం! అముఁ * ౨౩॥ అమూణి! అమూఇం!
అమూఇఁ * శేషంపుంసత్

— శ్రీ ఇతి హలంతనపుంసకలింగ సాధారణశబ్దాః శ్రీ —

అథ కేచనవిశేషశబ్దాః ప్రదశ్యంతే.

పుల్లింగవిశేషాః.

అమరిసా—అమషణః

అరిపహో—అహణః

ఏవంహణశబ్దైంత్యహలః ప్రాగిత్య

మూహ్యమ్

అట్టారహో—అష్టాదశ

ఆరిట—ఆదృతః

అల్లిట్టో—అల్లిష్టః

అమోబ్—అమ్రీః

ఇత్యుః—ఉచ్చా

ఎరిసో—ఈదృశః

ఉట్టో—ఉష్ట్రీః

ఎక్కారహో—ఏకాదశ

కవట్టిట—కదధితః

కవిడ్డో—కపదణః

కసిహో—కృత్సన్తి

కెలిత్తో—కృష్ణః

ఖవ్పరో—కర్పరః

కడపహో—కడుదః

కణవీరో—కరవీరః

కానూలో—కాతగః

ఖలట—కెలకః

చిలాట—కిరాతః

కిడీ—కిరిః

శేరిసా—శీదృశః

కోప్పరో—కూర్పరః

శేఢవో—శేటభః

ఖల్లిఢో—ఖల్వాటః

గబ్బిణో—గర్భితః

గహవళు—గృహవళిః

గడట—గవయః

గడ్డో—గతణః

చిహవరో—చిహరః

ఛాలో—ఛాగః

టగరో—తగరః (టషధివిశేషః)

టనరో—త్రనరః

తేరహో—త్రయోదశ

తిత్తిరో—తిత్తిరిః

తూణీరో—తూణీరః	ఘాలివాద్దో—పారిభవః
ఝూబరో—ఝూబరః	ఘాడిట—పాటితః
దణ్డో—దణ్డః	పుణ్ణామో—పున్నాగః
దిణ్ణో—దత్తః	పోరో—పూతరః (అధమః)
బారిహో—ద్వాదశ	భిప్పో—భీష్టః
దరిట—దృప్తః	బేడో—బెరః
దట్టజ్ఞానో—దృష్టమృత్తుః	వన్తుహో—మన్తభః
దసారో—దశావళాః	మడ్డిట—మదితః
దుడణో—ద్విగుణః	మరహట్టో—మహారాష్ట్రః
ఏనుండ్వశబ్దేకకారిస్మృత్యేమూహ్య	మలగల—మలకలః
దోపల—దోహుగః	మూసట—మూషికః
ణమో—కూరో—నమనగరః	స్సే—స్థితిః
ణిహసో—నిహమః	సహ—తుల్య—వినిష్ఠులః
ణుం—రో—రో—త్తః	నిచ్చణ్ణో—నిచ్చదణ్ణః
ఏనుం నిచ్చత్తే—నిచ్చత్తము	నిచ్చణ్ణో—నిచ్చదణ్ణః
హరిం॥	సహేడట—సభీతికః
ణిప్పహో—సిప్పహః	వాడలో—వాతూలః
షహో—షళాః	సణిచ్చరో—శనైశ్చరః
షణ్ణరహో—షంచదశ	సనురో—శబరః
ఫలుసో—పరుమః	సలథో—శకటః
ఫణసో—పనసః	ఛావో—శాబః
ఫలిహో—పరిభుః	సామట—శ్యామాకః
పరామరిసో—పరామశకః	ఛమ్మహో—ఛమ్మఖః
పణ్ణాసో—పంచాశత్	ఛప్పట—పట్పడః
పల్లంకో—పర్యంకః	సందట్టో—సందప్తః
పవట్టో—పవృత్తః	సమ్మణ్ణో—సమ్మదణ్ణః
పహుత్తో—ప్రభూతః	టట్టో—స్తబ్ధః
పలీవిట—ప్రదీపితః	తంబో—స్తమ్భః
పలకొ—ప్రతికః	సమత్తో—సమస్తః

నకరః—సంస్కృతః
 సక్కారో—సంస్కారః
 సత్తరహా—సప్తనశ
 శత్తివణ్ణో—సప్తవణః
 ఫలిహా—స్ఫటికః
 భువట—స్తావకః
 సురుగ్మం—స్పృష్మం—నగరం
 సూసాసో—సూక్ష్మాసః
 సింధవో—సైంధవః
 హణుమంతో—హనుమాన్
 హరిఅందో—హరిశ్చంద్రః
 హలిఅలో—హరితాలః
 హరిసో—హనుః
 అథక్రీలింగసశేషాః
 అంసే—అంసే
 అంతావెళ్ళ—అంతర్వేదిః
 ఇట్టా—ఇష్టా
 కణెరూ—కరేణుః
 కడహా—కకుష్ఠ
 కిచ్చీ—కృత్తిః
 కిరిఆ—క్రియా
 గళోళా—గుళూచీ
 చందిమా—చంద్రికా
 ఛడ్డీ—ఛడికః
 జీఆ—జ్యో
 తీసా—త్రింశత్
 తంబాలీ—తాంబూలీ
 దాథా—దంష్ట్రా
 ణోమాలిఆ—నవమాలికా

ణోమాలిఆ—నవఫలికా
 ఫలిహా—పరిఖా
 వణ్ణోసా—పంచాశత్
 పీసాజీ—పిశాచీ
 పారద్దీ—సావధీకః (మృగయా)
 భిసినీ—విసినీ
 భామినీ—భాగినీ
 భిడడీ—భృకుటిః
 మట్టీ—మృత్తిః
 మిరా—మెరా (సీమా)
 డిడ్డీ—స్పృష్టిః
 అల్లడీ—అతచికః
 హాభి—విశస్తిః
 వీనా—వింశతిః
 చాణాసీ—చాణాసీ
 చుచీ—చుచీ
 చలాహా—చలాహా
 సిగీ—శ్రీః
 సథా—సథా
 ఘహా—ఘహా
 మణ్ణో—సాన్నా
 హిరి—హిరిః
 ఘహా—ఘహత్
 అథ నపుంసకవిశేషాః
 అంతి—అస్థి
 అలలడరం—అచలపురం
 ఆణాలం—ఆలానం
 కండుళిణం—కండుళాయనం
 గేందుఅం—కందుకం

ఘరం - గృహం
 గారవం - గౌరవం
 చచ్చగం - చత్వరం
 తన్వం - తామ్రం
 తూరం - తూర్యం
 వట్టణం - పత్తనం
 పన్వం - పత్న
 పరొప్పరం - పరస్పరం
 పవట్టం - ప్రవృత్తం
 పేడొనం - పీయూషం
 పాహలం - పూగఫలం
 బన్వచెరం - బ్రహ్మచర్యం
 బారం - బదరం
 మరగలం - మరకతం
 మాహులుంగం - మాతులుంగం
 మోల్లం - మూల్యం
 రతిణం - రత్నం
 రాలఘరం - రాజగృహం
 రుణ్ణం - రుదితం
 వట్టం - వృత్తం
 మంసు - శ్మశు
 నంకలం - శృఖలం
 సారంగం - శౌక్లం
 సాండిరం - శౌండిర్యం
 మసాణం - శ్మశానం
 సాంధెరం - సౌందర్యం
 సాలిమల్లం - సౌకుమార్యం
 ఫీలిం - యుతం

అథా నేక ప్రకృతికశబ్దానాం ప్రథ
 మైకవచనమాత్ర ఏవ రూపాణిష్య
 దిశ్యంతే. అన్యత్సర్వంతత్తదంత
 శబ్దానామివ నేయం

అజంతపుష్పింగాః

అట్టా - అథః

అట్టో, అథః (ధనం)

అద్దంసణో, అదంసణో, అదర్శనః

అంగారో, ఇంగాలా - అంగారః

అప్పిట, ఓప్పిట - అపిఠః

అడొ, అవడో - అవటః

అగణీ, అగ్గీ - అగ్నిః

అహీవజ్జూ, అహీమజ్జూ, అహీ

వజ్జూ, అహీమజ్జూ, అహీవజ్జూ, అ

హీమజ్జూ - అభిమన్యః

ఆఅరిసో, ఆఆసో - ఆదశః

ఆఆరిట, ఆఇరిట, ఆఆరిట - ఆచార్యః

ఆమెలో, ఆవెలో - ఆపీడః

ఆవజ్జో, ఆటజ్జో - ఆతొద్యః

ఆట, ఆటట - ఆగతః

అత్తమాణో } ఆవత్తమానః
 అవత్తమాణో }

ఆథత్తో, ఆరథ్తో - ఆరభ్యః

ఆప్పజ్జో, అత్తజ్జో, అప్పజ్జు, అత్త
 జ్జు - ఆత్తజ్జః

ఉచ్చుట, ఉసుట - ఉత్సుకః

ఉత్థారో, ఉచ్చాహో - ఉత్సాహః

ఉంబరో - ఉడింబరో - ఉదుంబరః

ఉప్పిఠో - ఉప్పుఠో - ఉద్వాప్తిః

ఓహలో, ఉహోహలో- ఉహాఖలః
 ఉక్కో-రో, ఉక్క-రో- ఉత్క-రః
 ఉక్ఖట, ఉక్ఖాట- ఉక్ఖాతః
 రిక్ఖో, రిచ్ఛో- ఋక్షః
 ఉడో, రిడో- ఋతుః
 ఉజ్జూ, రిజ్జూ- ఋజుః
 ఇసీ, రిసీ-ఋషిః
 రినహో, ఉనహో- ఋషభః
 పక్కూ, పక్కుల్లో, పట, పటల్లో,
 పగో, పగల్లో- పకః
 కత్తా, కట్టా- కర్తా
 కారో, కడూ- కటుః
 కఇవహో, కఇవాహో- కతిపయః
 కరణిజ్జో, కరణీట- కరణీయః
 కవంధో, కయంఁధా-కబంధః
 కణ్ణో, కణిటో, కణ్ణిటో-కర్ణికారః
 కలట, కలాట- కలాదః
 కలంబో, కలంబా- కదంబః
 కహోవహో, కాహోవహో-కాహ్వావణః
 కమ్మారో, కమ్బూరో-కాశ్మీరః
 కసినో, కసినో, కస్సో-కృష్ణః (వర్ణ
 వాచీ)
 కస్సో- కృష్ణః
 కేసుట, కింసుట- కింశుకః
 ఖుజ్జో-కుబ్జః (పుష్పం)
 క్షిజ్జో-కుబ్జః (పురుషవిశేషః)
 కుమరో, కుమారో- కుమారః
 కుప్పిసో, కుప్పాసా- కూర్పాసః
 కిసరో, కేనరో- కేసరః

కుచ్ఛేఅలం, కొచ్ఛేఅలం, క ఉచ్ఛే
 అలం- కామైయకం
 ఖుడిట, ఖండిట- ఖండితః
 ఖసీట, ఖఇట- ఖచితః
 గద్దహో, గడ్డహో- గదాభః
 గరుట, గుగుట- గురుకః
 గులూ, గుడూ- గుడః
 గడి, గ-ళి, గాళి- గాః
 చందో, చందో- చంద్రః
 పవంద్రశబ్దేరేఫన్యవికల్పనలూపః
 చోద్దహో, చడ్డహో- చతుర్దశః
 చుడో, చండో- చండః
 చొట్టో, చడ్డట్టో, చోట్టో, చడ్డట్టో
 చతుర్థః
 చొద్దారో, చడ్డద్దారో- చతుర్ద్వారః
 చోవ్వారో, చడ్డవ్వారో- చతుర్ద్వారః
 చోగ్గుణో, చడ్డగ్గుణో- చతుర్గుణః
 చక్కా-ట, చక్క-వాట- చక్రవాకః
 చేత్తో, చఇత్తో- చైత్రః
 చమరో, చామరో- చామరః
 ఝడిలో, జడిలో- జటిలః
 జుజ్జో, జిజ్జో- జీణః
 తవిట, తత్తో- తప్తః
 తఇజ్జో, తఇట- తృతీయః
 తమ్మమట తమ్మమిదట తామ్రమయః
 చుచ్ఛో, ఛుచ్ఛో- తుచ్ఛః
 త్త్రో, త్తిత్తో- త్తిత్తః
 తోణో, తూణో- తూణః
 దక్కో, దట్టో, ఉక్కో, ఉట్టో- దత్తః

దాహిణో, దక్షిణో - దక్షిణః

దణువహో

దణులవహో

దునజవధః

డంభో, దంభో - దంభః

డరో, డరో - డరః (భయం)

డబ్బో, డబ్బో - డర్భః

డసణో, డసణో - దశనః

డడ్డో, డడ్డో - డర్ధః

డండో, డండో - డండః

డరిసో, దాసో - దశః

డవ్విరట, డవ్వీరట - డర్వికరః

దోహోఇట, దుహోఇట - ద్విధాకృతః

దిట్టో, దట్టో - దృఢః

దాహో, డాహో - దాహః

దీహో, దీహరో, దిఘో, దిఘరో - దీర్ఘః

దూహావో, దుహావో - దుభావః

దీట, విఇట, విఈట, విఇజ్జో - ద్వితీయః

దుస్సహో, దుసహో

దూసహో

దుస్సహః

దుహీట, దుహీట, దుక్ఖీట - దుక్ఖీరః

దిలరో, దేలరో - దేవరః

దెవ్వజ్జో, దేవ్వజ్జూ, దఇవజ్జో, దఇ

వజ్జూ - దైవజ్ఞః

డోహలో, దోహలో - దోహదః

దిలహో, దిలసో - దిలసః

ధమ్మిల్లో, ధమ్మేల్ల - ధమ్మిల్లః

ధుణో, ఝణో - ధ్వనిః

ఇఇగ్గామో

ఇఇగ్గామో

నదీగ్రామః

ఇత్తిట, ఇత్తుట - నత్తృకః

హోపిట, హావిట, నాపిట - నాపితః

ఇట్టులూ, ఇట్టులూ, నిట్టులూ, నిట్టులూ

నిఘ్నరః

ఊసహో, ఊస్సహో, ఊసహో, నిస

హో, నిస్సహో, నీసహో - నిస్సహః

ఊసహో, నివహో - నివహః

ఊసెలరో, నిసెలరో, ఊసాలరో, ని

సాలరో - నిశాచరః

ఓర్పురో, ఊర్పురో - నిర్పురః

నిడ్డో, నీడో, నేడ్డో, నేడో - నీడః

ఊవుత్తో, ఊవత్తో - నివృత్తః

ఊమణ్ణో, ఊసణ్ణో - నిషణ్ణః

ఊలంబో, ఊలంబో - నితంబః

ఊసీథో, ఊసీహో - నిశీథః

ఊవో, ఊమో - నీపః

పికోగ్, పకోగ్, పక్వః

పల్లట్టో, పల్లట్టో - పర్యస్తః

పేరంతో, పజ్జంతో - పర్యంతః

సంసూ, పాసూ - పాంసుః

పారానట, పారెనట - పారావతః

పముకోగ్, పముకోగ్ - ప్రముక్తః

పడికూలో, పడికూలో, పడిడో

లూ - పృతికూలః

సవహో, సహాహో - ప్రవాహః

సవట్టూ, సట్టూ - ప్రకోష్ఠః

పరిట్టిట, పడిట్టిట, పఇట్టిట - పృతిస్థితః

పాసుత్తో, పసుత్తో - ప్రసుప్తః

పచ్చూహో, పచ్చూసో, ప్రత్యూషః

పవాసూ, పానాసూ - పవాసీ
 పారో, పావారో - ప్రావారః
 పిసాట, పిసల్లో - పిశాదః
 పిహణ్ణో, పిథరో - పితరః (స్థాలీ)
 పీవలూ, పీతలూ, పీట - పీతః
 పాహోణో, పాసాణో - పాహణః
 పురిమో, పువ్వో - పూర్వః
 పువ్వణ్ణో, పూవాణ్ణో - పూర్వావణ్ణః
 పారో, పాతరో - ప్రాకారః
 పాత్రకోగ్, పత్రకో - పదాతిః
 బద్ధప్పలూ, బద్ధఫలూ - బద్ధఫలః
 బుందారట, వందారట - బృందారకః
 బిహప్పకు, బుహప్పకు, బహప్ప
 ఈ, భియప్పకు, భయప్పకు, భ
 యప్పకు, బిహస్సకు, బుహస్సకు
 బహస్సకు, భియస్సకు, భయస్స
 ఈ, భయస్సకు, బిహప్పకు, బు
 హప్పకు, బహప్పకు, భియప్పకు
 భయప్పకు, భయప్పకు ౧౨ -
 బృహస్పతిః
 బాహో - బాష్పః (అశు)
 బహ్ని - బాష్పః (డిప్తా)
 బహ్మణో, బాహ్మణో - బ్రాహ్మణః
 భరహో, భరట - భరతః
 మోరో, మఠోరో - మయూరః
 మోహో, మఠోహో - మయూఖః
 మణహరో, } మనోహరః
 మణోహరో }
 మస్తూ, మష్టూ - మన్యుః

మజ్జణ్ణో, మజ్జణ్ణో - మథ్యాహ్నః
 మిచ్చూ, మిచ్చూ - మృత్యుః
 మిలంగో, ములంగో - మృదంగః
 మిలంకో, ములంకో - మృగాంకః
 నుంసలూ, మాసలూ - మాంసలః
 మంజారో, మజ్జారో - మార్జారః
 ముసలూ, మూసలూ - ముసలః
 ముకొగ్, ముత్తో - ముక్తః
 మురుహో, ముత్తో - మూఖః
 మెజ్జో, మేట - మేయః
 జహుట్టిలూ, జహిట్టిలూ - యుధిష్టిరః
 రగ్గో, రత్తో - రక్తః
 లుకొగ్, లుగ్గో - రుగ్గః
 గుదో, గుద్దో - రుద్రః
 హలుట, లహుట - లఘుకః
 లంగూలో, లంగూలూ - లాంగూలః
 లోహలూ, లోహలూ - లోహలః
 వథలూ, వథరో - వతరః (ధృష్టః)
 వణస్సకు, వణప్పకు - వతిస్పతిః
 వాసట, వరిసట - వషణజః
 వంకో, వణోగ్ - వక్రః
 విశ్చుట, వింభట - వృశ్చికః
 విసహో, వసహో - వృషభః
 విట్టూ, వుట్టూ - వృష్టః
 వచ్చో, రుక్తో - వృక్షః
 వుద్ధో, వుద్ధో - వృద్ధః
 వినడో, వినమో - విషమః
 విబ్బలూ, విహ్మలూ, విహలూ - వి
 హ్వలః

వాడిల్లా, వాడిలో - వ్యాకులః
 వేషినా, వెలినా - వేతనః
 విహీణా, విహవాణా - విహీనః
 వేశంపాతాణో, } వైశంపాయనః
 వశసంపాతాణా }
 నకోగ్, నత్తా - శక్తః
 నష్టో, లష్టో - శ్లష్టః
 సాలాహణో } శాతవాహనః
 సాలవాహణో }
 సథిలా, సిథిలో - శిథిలః
 సీభరో, సీహరో - శీతరః
 సుకోగ్, సుజ్ఞో - శులభః
 సొఖ్యో, సోకోగ్ - శుషభః
 నయ్యో, నయ్యో - సహ్యః
 సజణా, సజ్జణా - సజ్జనః
 సంఘారో, సంహారో - సంహరః
 ఖందో, కందో - సగందః
 సారిచ్ఛో, సరిచ్ఛో - సదృశః
 సవ్వజ్ఞో, సవ్వజ్ఞా - సత్వజ్ఞః
 ఖంభో, తంభో - స్తంభః
 తంభో, రంభో - స్తంభః (సాత్విక
 భావః)
 తనో, తనో - స్తనః
 నరో, ఈసరో - స్తరః
 సివిణో, సిమిణో - స్వప్నః
 ఖాణూ, ఖిణ్ణూ - స్థాణుః (శంకుః)
 ధాణూ, స్థాణుః (హరః)
 సిణిద్దో, సణిద్దో, ణిద్దో - సిద్ధః
 సూహవో, సూహట - సుభగః

సామారో, సుడమారో - సుకుమారః
 సుణ్ణోణో, సుజ్ఞాణో - సుజ్ఞానః
 సుష్ట్యో, సోష్ట్యో, సష్ట్యో - సూక్తః
 ధుల్లో, ధూలో, ధోరో - స్థూలః
 ధూణో, ధోణో - స్థూణః
 సణేహో, జేహో - స్నేహః
 ధూణో, ధేణో - సైహః
 ఖెడట } ధ్వేషకత్వ
 స్ఫేటకః }
 హీరో, హరో - హరః
 దహో, ద్రోహో - హ్రదః
 హలిట, హలిట - హలికః
 హవాణో, హీణో - హీనః
 ఛణో - తుణః (ఉత్సవః)
 ఖణో - తుణః (కాలః)
 అథాజంతప్రీతింగ విశేషాః.
 ఆహిఆకు, అహిఆకు - అభిజాతిః
 లావూ, అలావూ - అలాబూః
 అజ్జూ - ఆర్యా (శ్వశూరి)
 అజ్జూ - ఆర్యా (పూజ్య)
 టళి - ఆళిః (సజ్జి)
 ఆళి - ఆళిః (సఖి)
 ఉడ్డి, ఇడ్డి, ఉడ్డి, ఇడ్డి - ఋద్ధిః
 కరళి - కదళి (మృగవిశేషః)
 కఆళి - కదళి (ద్రుమః)
 కసా, కాసా - కృశా
 కోహల్లీ, కోహణ్ణీ - కూశ్మాండి
 గడి, గళి, గాళి - గాః
 గిట్టి, గింతి - గృప్తిః (ధనుః)

చనిడా, చవేడా- చపెటా
 చందిమా, చందిమా - చ చి...
 ఛాహో, ఛాకు, ఛాఆ- ఛాయా
 జిబ్బా, జిహో- జిహ్వ
 చూఆ, చుహిఆ- చుహీతా
 చుగ్గాకు, చుగ్గాదెకు- చుగ్గాదెవి
 ఛత్తి, ఛారి, ఛాకు- ఛాతీ
 చిహి, చికు- చృతిః
 చీమి, చీవీ- చీవీ
 పాసిద్ది, పసిద్ది- ప్రిసిద్దిః
 పాడిసిద్ది, పడిసిద్ది- ప్రిసిద్దిః
 పాహుడీ, పహుడీ- ప్రిభృతిః
 పుహాకు, పుథకు- పృథివీ
 పిచ్చీ-పృథ్వీ (భూః)
 పహుకు-పృథ్వీ (గుర్వి)
 బహిణీ, భిణి- భగివీ
 భుమత, భనుత- భూః
 మణంసిలా, మాణంసిలా- మనస్విలా
 మణంసిణీ, మాణంసిణీ- మనస్వినీ
 రత్తి, రాకు- రాతీః
 రుప్పిణీ, రుత్తిణీ, రుత్తిణీ- రుత్తిణీ
 వేల్లి, వల్లి- వల్లి
 వసహీ- వసకు- వసతిః
 విలత, వణిత- వనితా
 విలణా, వెలణా- వేదనా
 సథ్హా, సద్దా- శ్రద్ధా
 సిప్పీ, సత్తి, సాత్తి- శుక్తిః
 సమిద్ది, సామిద్ది- సమృద్ధిః
 సుజ్జా- సాన్నా

సిరీ, ఇత్తి- (స్త్రీ)
 చిరా, చిరా- సిరా
 మజ్జా, సుసా- మృదా
 ధూణ, ధోణా- ధూణా
 హరడకు, హగలకు- హరిగక్తి
 హలద్ది, హలద్దా, హలద్దీ, హల
 ద్రా- హరిద్రా
 ఛమా- క్షమా- క్షాచ
 ఖమా- సహనం
 ఆధాజంతనపు- సకలింగః
 ఆడ్డం, ఆద్దం- ఆధకం
 అణ్ణం, అణ్ణొణ్ణం- అణ్ణొణ్ణం
 ఆగణ్ణం, రణ్ణం- అరణ్ణం
 అల్లం, ఉల్లం, ఓల్లం, అద్దం, ఉద్దం, ఓద్దం
 ఆద్యం, ఉద్రం, ఓద్యం- ఆద్యం
 అచ్చరితం, అచ్చరితం, అచ్చరితం
 ఆశ్చర్యం
 అంగుతం, ఇంగుతం- ఇంగుదం
 ఉహలం, ఉహోహలం- ఉహాఖలం
 ఉత్తరితం, ఉత్తరితం- ఉత్తరియం
 ఉద్దం, ఉద్దం- ఉద్దం
 ఉణం, రిణం- ఋణం
 ఉగధం, ఉగహం- ఉగధం
 కాలాసం, కాలాసం } కాలాయసం
 కిసలం, కిసలం- కిసలయం
 కొహలం, కొహలం- కొహలం
 కొహలం, కొహలం- కొహలం
 కొహలం- కొహలం

చిన్తం, చిన్తాం, ఇన్తం, ఇన్తాం- చిహ్నం	పుణుమం, పథుమం, పుథమం, ప
చేఇలం, చేఇఇలం, చేఇత్తం, చేఇథమం- వృథమం	పిండం, పేండం- పిండం
అం- చైన్యం (బౌద్ధాలయః)	పీతం, పీతలం- పీతం
జథరం, జథలం- జతరం	భాణం, భాళిణం- భాజనం
జీతం, జీపితం- జీవితం	భోణం, భోళిణం- భోజనం
తలవింటం, తాలవింటం, తలవెంటం	మసీణం } మస్మణం
తాలవెంటం- తాలవృంతం	మనణం }
తిమ్మం, తిగ్గం- తిగ్గం	మహలం, మహాలం- మధూకం
తూహం, తిగ్గం- తీర్థం	మఇలం, మలిణం- మలినం
దుల్లం, దుడలం- దుకూలం	మానం, మంసం- మాంసం
దూహం, దుక్తం- దుశ్శం	మాడక్కం, మడక్కం, మాడిలం
జేడలం, దెవడలం- దేవకులం	మడలం- మృదుకం
చేరం, దారం, వాగం, వెరం, దు	మాడక్కం, మడక్కం, మాడిత్త
ఆరం, దువరం, దువేరం, దువా	ణం, మడిత్తణం, మాడిత్తం, మ
రం- ద్వారం	డిత్తం, మాఇమా, మఇమా- మృ
ధీరం, ధిజ్జం- ధైర్యం	త్వం
ఓమల్లం } సమాల్యం	మీసం, మీసాలిలం- మిశ్రం
నిమ్మల్లం }	రాడలం, రాలడలం- రాజకులం
నిడరం, నెడరం, నూడగం- నూ	నిడాలం, నెడాలం- లలాటం
పురం	లూణం, లవణం- లవణం
పత్తలం, పత్తం- పత్త్రం	ణంగలం, లంగలం- లాంగలం
పల్లాణం, పడాణం- పర్యాణం	వఇరం, వజ్జం- వజ్రం
పడమం, పొమ్మం- పద్మం	వింటం, వెంటం- వృంతం
పలితం, పలిలం- పలితం	విజాణం, విణ్ణాణం- విజ్ఞానం
పావీధం, పాలివీధం- పాదపీతం	వేరులితం, వేరుజ్జం- వైడూర్యం
పావడణం } పాదపతనం	వారణం, వాలరణం- వ్యాకరణం
పాలవడణం }	సింగం, సంగం- శృంగం
పాణితిం, పాణీతం- పానీయం	సామద్ధం, సామత్తం- సామర్థ్యమ్
పిట్టం, పట్టం- పృథ్వం	

సిందూరం, సేందూరం- సిందూరం	ముంధా, ముంధా- నకారంతవల్
సరోరుహం } సరోరుహం	ముంధాణో } మూధాణ
సింఱం, సేంఱం, సత్తంఱం- సైన్యమ్	సక్తిణో, సక్తి - సాక్షి
తీణం, థీణం, థింఱం- స్త్రానమ్	హలంతస్త్రీలింగాః.
హీలం, హీలం- హృదయమ్	ఆసీసా, అసిల- ఆశీః
హలంతపుల్లింగాః	అచ్చరసా, అచ్చరల- అప్పరాః
ఆరుహన్తో, అరిహన్తో, అరహన్తో,	పడివల, పాడివల- ప్రతిపల్
అరుహమాణో, అరిహమాణో, అ	పిజ్జలా, విజ్జలా- విద్యుత్
రుహో, అరిహో, అరహో- అర్హా	హలంతనపుంసకలింగాః
అప్పా, అత్తా, ఆదా- నకారం	ఛడమో, ఛమో- ఛర్ష
తవల్.	జమ్మణో, జమ్మో- జన్మ
అప్పో, అత్తో, అప్పాణో, అత్తా	భప్పో, భస్సో- భష్ట
ణో- ఆత్తా	ఏమానుకారంతవద్యూవమ్
తిరచ్చీ, తిరొ- తిర్యక్	—*ఇతి శబ్దవిశేషాః*—
భవన్తో, భవో- భవాన్	— శ్రీ —
మహన్తో, మహో- మహాన్	

దకారంతో యుష్మద్భబ్దస్త్రీలింగేఽపినమానః.

౧౧॥ తువం తుం తుమం తుహ తం * ౧౩॥ భే తుద్భే తు
ద్వో ఉద్వో తుభు తుష్టే తుజ్ఞే తుష్టతుజ్ఞు * ౨౧॥ తుమే తు
వ తువం తుం తుమం తుహ తం * ౨౩॥ వో భే తుద్వో తు
ష్టే తుజ్ఞే ఉద్వో తుభు తుష్ట తుజ్ఞ తుద్భే * ౩౧॥ భే లే దే
ది తుమం తుమ ఇ తుమవ తు ఇ తువ తుమా ఇ తుమే * ౩౩॥ భే
తుద్భేహి తుష్టేహి తుజ్ఞేహి ఉద్భేహి ఉష్టేహి ఉద్భేహి ఉద్వో
హి తుష్టేహి * ౫౧॥ తుభు తుష్ట తుజ్ఞ తుహిత్త తుష్ట త
ఈహింతో తత్తత్తో తతతత తతతత తుహింతో తునత్త తువా

౭|౩|| తువెనుం తువెను తుమెనుం తుమెను తుహేనుం తుహేను
తుబ్బేనుం తుబ్బేను తుమైనుం తుమైను తుజ్జేనుం తుజ్జేను తూ
నుం తూను ||

దకారాంతశబ్దలింగోఽస్తవ్యబ్దలింగత్రయేఽపి సమానః

౧|౧|| అమ్మి హం అహం అహం అహమ్మి అమ్మి * ౧|౩|| యో
భా వతిం అమ్మై అమ్మై అమ్మ * ౨|౧|| మం శే నం మ్మి మిమం
మమం అమ్మి అహం మమ్మ అమ్మ * ౨|౩|| అమ్మే అమ్మై అమ్మశే
౩|౧|| మి మఇ మిమాఇ మప మే మమం శే మఅఇ మమప *
౩|౩|| శే అమ్మైహిం అమ్మైహి అమ్మైహి అమ్మహిం అమ్మహి
అమ్మహి అమ్మై అమ్మ * ౫|౧|| మహాహింతో మహత్తో మహాట
మహాడ మహాహింతో మహత్తో మహాట మహాడ మహా మ
హాహి మహాహింతో మహత్తో మహాట మహాడ మహా మహా
హి మహాహింతో మహత్తో మహాట మహాడ మహా మహాహి *
౫|౩|| అమ్మహింతో అమ్మైహింతో అమ్మహింతో అమ్మైహింతో అ
మ్మహి అమ్మైహి అమ్మత్తో అమ్మహి అమ్మాడ మహాహింతో మ
మేహింతో మహాహింతో మమేహింతో మహాహి మమేహి మ
మత్తో మహాట మహాడ * ౬|౧|| అమ్మం మమ్మం మమ్మ మఇమ
హ మహం మే అమ్మ మమ * ౬|౩|| అమ్మై అమ్మై అమ్మై
అమ్మై అమ్మై మహాణం అమ్మై అమ్మై మహాణం మహాణం మహాణం మహాణం మహాణం మహాణం
మమ్మ అమ్మ అమ్మం శే శో * ౭|౧|| మి మఇ మిమాఇ మ
ప మే అమ్మత్త అమ్మస్సిం అమ్మమ్మి అమ్మహిం మమత్త మమస్సిం మ
మ్మి మమహిం మమ్మత్త మమ్మస్సిం మమ్మమ్మి మమ్మహిం మహత్త
మహాస్సిం మహమ్మి మహాహిం అమ్మై మమే మమ్మే మహే || చిం
త్యమేతల్. * ౭|౩|| అమ్మైనుం అమ్మైను అమ్మైనుం అమ్మైను అమ్మై
నుం అమ్మైను మమైనుం మమైను మహానుం మహాను మమనుం

మహాను| మద్భైనుం| మజ్జేను| మజ్జానుం| మజ్జును| మజ్జునుం| మజ్జు
ను| మహానుం| మహేను| మహానుం| మహాను| మహానుం| మహాను ||

— శ్రి 'ఇతి శబ్దరూపపరికరణమ్. శ్రి —

అథావ్యయాన్యపినుక్తాని కానిచిత్ప్రదశ్యం తె.

వలె, ఇఇ, చెల; చిల, చ్చిల, వ్చ- ఏవాడే	ఏక-సరిఅం, యు త్తి—యుడితి ఏక-సరిఅం, సంపఇ—సమ్ప్రతి
కిం, కిణ్—కిమ్	కైఇహ రా, ఇహరహ—ఇతరధా
మివ, పివ, చివ, పిల, వ్చ, న, ఇన- ఇవా	మోర, ఉల్లా, ముహ—ముథా
కిర, ఇర, హి, కిల—కిలా	ఇ, వి—అయి
అవ్వై, అవ్చ, హూ—అశ్చ్యై	అవ్వై, ఏ కా హే—ఇగా నీమ్
ణవరి, ఉవరి } తెవలం	బాహిం, సీరొ—బహిః
ణవరిఅ } అనంతరంచ	ఉవరి, ఉవరి—ఉపరి
మణలం. మణి—మణి—మణి	యల్
చచ్చే. పచ్చే, చె—హె	తం—తల్
అణ, అణ్, అ—నణ్	సమ్మం—సమ్మక్
హు, హుం, హి, హి, నలే—నిశ్చయే	వినుం—విష్యక్
మణే—కిన్విత్	ఉచ్చల—ఉచ్చైః
నణిఅం—నణి	నీచల—నీచైః
అలాహి, హుంచచ్చే—అలమ్	పిథం, పుథం, పిహం, పుహం—పృథక్
మాణ్—మాణ్	యసా, మూసా, మోసా—మృషా
ఓ } అవ	పదాస్పరస్యా పేరకారలోపావాభ
అస } అవ	వతి కింవి, కినువి పదాత్పరస్య
ఓ, ఉల—ఉత	ఇతేరికారలోపానిత్యంభవతి కీంతి
ఉ, ఓ, ఉవ—ఉప	సచాచః పరశ్చేదికారస్య తకారః
పాడిఏకం, పాడికం, పచ్చే	వాక్యాదౌ విద్యమానః ఇతిః ఇల
అం—ప్రత్యేకమ్	ఇతి భవతి
అప్పణా, నలం—స్వయమ్	పఇ, నల—సదా

కఇళ, కాహే, కాలా, కల—కదా
తఇళ, తాహే, తాలా, తల—తగా
జఇళ, జాహే, జాలా, జల—యదా
జా, జావ—యావత్
తా, తావ—తావత్
కహి, కథ్, కహ—కుతః
దిట్టిల—దిట్ట్య
పుణొ, పుణాఇ, పుణ—పునః
ణడా, ణాఇ, ణడాణొ, ణడా, ణడాణొ
—నపునః
కట, కదొ, కత్తో, కుట, కుదో—కుతః
ఇత్యాది
—*ఇత్యవ్యయ ప్రకరణమ్*—
అధతద్ధితాంతాః కేదత్ప్రదశ్యన్
సిరిమత్—శ్రిమత్
ధనుమణొ—ధనవాణ్
భత్తివంతో—భత్తిమాణ్
హణుమా—హనుమాణ్
దలఘా—దలగాణ్
సద్ధాణా—శ్రద్ధావాణ్
గర్విణా—గర్పవాణ్
ఛాఇల్లొ—ఛాయావాణ్
దపుల్లొ—దర్పవాణ్
మాణఇంతో—మానవాణ్
ఇత్యాన్యూహ్యమ్.
తేత్తిలం, తిత్తిలం, త్తిత్తిలం, తేద్ద
హం, తా, తావ—తావత్
ఏత్తిలం, ఇత్తిలం, ఇత్తిలం, ఏద్ద
—ఏతావత్

కేత్తిలం, కిత్తిలం, కేద్దహం—కయల్
ఏత్తిలం, ఇత్తిలం, ఏద్దహం—ఇయల్
జేత్తిలం, జిత్తిలం, జిత్తిలం, జేద్ద
హం, జా, జావ—యావత్
ఎహిట—(ఎధికి)పాన్దః
ఎవ్వంగిట—సర్వాంగిణః
అత్తియమ్
జహి, జత్థ, జహ—యతః
ఏవం త్రిలంతాః
అష్టకేరో } అష్టదీయః
అష్టకేరో }
పారకం, పరకం, సారకం,
పరకం, పారకేరం; పరకేరం—
పరకీయమ్. అయమేవవిశేషః
రాఇకం, రాలికం, రాలికేరం
—రాకీయం. సామాన్యేన
సర్వకేరం యుష్టదీయః అత్యుచిత
యైచ్చేత్తిలం—యాత్తియమ్
అష్టకేతలం—అష్టకే
కం—అందకేతల్. ఇత్యాది
పీణిమా, పీణిత్రణం—పీనత్వం
ఇత్యాది
సవ్వదో, సవ్వత్తొ, సవ్వట—సర్వ
తః. ఇత్యాది
ఏకకాసి, ఏకకాసిల, ఏకకాఇల, ఏ
కకాక—ఏకదా. ఇత్యాది
సలహలత్తో—శతకృత్ప్రతిః. ఇత్యాది
పురిల్లం—పురొధనమ్
అప్పుల్లం—అత్తభనమ్ ఇత్యాది

లజ్జా — లజ్జాశీలః. ఇత్యాది
 ఇతి తద్ధితాంతాః.
 అభక్యంతవిశేషాః
 హసితం — హసితమ్
 పడితం — పడితమ్
 జాతం — జాతం
 లూతం — లూతమ్
 భూతం — భూతం. ఇత్యాది
 కారితం, కారావితం — కారితమ్
 హసితం, హసావితం — హసితమ్
 ఇత్యాది
 హామాణో, హాంతో — భవ
 హాసమాణో, హాసంతో, హాసమా
 ణో, హాసేంతో — హాస ఇత్యాది
 విరాటమాణో, విరాటంతో, వి
 రాటమాణో, విరాటేంతో — వి
 రాటమాణః
 హాసకు, హాసేకు, హాసమాణీ, హా
 సేమాణీ, హాసంతీ, హాసేంతీ, హా
 సమాణో, హాసేమాణో, హాసంతో,
 హాసేంతో — హాసంతీ
 భజకు, భజేకు, భజమాణీ, భజే
 మాణీ, భజంతీ, భజేంతీ, భజమా
 ణో, భజేమాణో, భజంతో, భజే
 తో — భజమాణా
 దట్టుం, దట్టుతణ, దట్టూణ, దట్టు
 తణం, దట్టూణం — దృష్టాన్
 ఘేత్తుం, ఘేత్తుతణ, ఘేత్తుతణం,
 ఘేత్తూణ, ఘేత్తూణం — గృహీతాన్

వోత్తుం, వోత్తుతణ, వోత్తుతణం,
 వోత్తూణ, వోత్తూణం — ఉక్త్వా
 మోత్తుం, మోత్తుతణ, మోత్తుతణం
 మోత్తూణం, మోత్తూణం — ముక్త్వా
 రోత్తుం, రోత్తుతణ, రోత్తుతణం, రో
 త్తూణ, రోత్తూణం — రుదిత్వా
 సోత్తుం, సోత్తుతణ, సోత్తుతణం,
 సోత్తూణ, సోత్తూణం, సుణిడం, సు
 ణెడం, సుణిడోణ, సుణిడోణం, సు
 ణెడోణ, సుణెడోణం, సుణిడతణ,
 సుణిడతణం, సుణెడతణ, సుణెడత
 ణం — శృత్వా
 భోత్తుం, భోత్తుతణ, భోత్తుతణం
 భోత్తూణ, భోత్తూణం — భుక్త్వా
 కాడం, కాడతణ, కాడతణ, కా
 డోణం, కాడోణం — కృత్వా
 హాసేతం, హాసితం, హాసేత, హా
 సేత, హాసెడోణ, హాసేడోణం, హా
 సెడోణ, హాసెడోణం, హాసెడతణ,
 హాసెడతణం, హాసేడతణ, హాసేడ
 తణం — హాసేత్వా. ఇత్యాది
 ట్టుం — దృష్టుమ్
 ఘేత్తుం — గృహీతుమ్
 వోత్తుం — వక్తుమ్
 మోత్తుం — మోక్తుమ్
 రోత్తుం — రోదితుమ్
 సోత్తుం — శోగీతుమ్
 భోత్తుమ్ — భోగీతుమ్
 కాడం — కతుమ్

హసేడం, హసిడం—హసితుమ్	భో త్వమ్—భో క్తవ్యమ్
దట్టవ్వం—దృఢవ్వం	కాలవ్వం—కతవ్వం
ఘోత్రవ్వం—గృహీశవ్వం	హసేతవ్వం } హసితవ్వం
హోత్రవ్వం—వక్తవ్యమ్	హసితవ్వం }
మోత్రవ్వం—మోక్తవ్యం	ఇత్యాది
రోత్రవ్వం—రోదితవ్యమ్	కరణేఽ, కరణిజ్జో—కరణే యిడత్యాది
సోత్రవ్వం—శోతవ్యమ్	ఇతి కృదంతవిశేషః

ఇతి ప్రాకృతభాషాయామ్ సుబంతవిభాగః.

అథ శౌరసేనీసామాన్యప్రక్రియా ॥ సూ ॥ దప్తస్య శౌరసేన్యా
మఖావచస్త్రేః. శౌరసేన్యాం భాషాయాం అదశపరస్య అసంయుక్త
స్యానాదౌ వత్తమానస్య తకారస్య దకారస్యైత్. పిదా—పితా
ఇత్యాది. ॥ సూ ॥ అథః క్వచిత్. శౌరసేన్యాం సుయోగే ఆధోవి
త్తమానస్య తస్యజ్వక్వచిత్. ఇచ్చింవౌ—నిచ్చింతః ఇత్యాది

సూ ॥ ర్యోయ్యః॥ ర్యస్య వాయోభవతి. అయ్యో, ఆజ్జో—అ్యో.
ఇత్యాది

సూ ॥ ధోధః. ధస్యధోవాస్యాత్. కధా, కహః—కథా. ఇత్యాది

సూ ॥ ఇహహచోహాస్య, ఇహశబ్దే హకారస్య ధద్వమిధాహ
చావతి విహితహకారస్యచ ధకారోవాస్యాత్.

సూ ॥ అంత్యాదిదేతి మోః. శౌరసేన్యానుంత్యమకారాణ్ణాగ
మోభవతి. ఇదైతోః పరయోః. జుత్తంశిమం- యుక్తమిదమ్, ఏవ్వం
ణానం. ఏనమేతత్.

సూ ॥ శేషప్రాకృతవత్. ॥ స్పష్టమ్ ॥ ఇతి శౌరసేనీసామాన్య
ప్రక్రియా.

అథ శౌరసేనీశబ్దాః

౫॥౧॥ రామాదు | రామాదో * ౫॥౩॥ రామాహింతో | రామే

హీంతా | రామాసుతా | రామసుంతా | రామత్తో | రామాదా | రా
మాదు | రామాహి | రామహి || శేష ప్రాకృతవత్. ఏవమదంతాః
కృష్ణాదయః. | పూర్వశబ్దస్య పురవ ఇత్యాదేః, రూపాణితు ప్రా
కృతవత్. అజంతినవుంసకలింగేషు పశ్చిమ్యంరామవత్. అన్యత్స
ర్వంప్రాకృతవదేవ. ఇత్యజంతవిశేషాః

అథ హలంతవిశేషాః. సకారాంతఃపుల్లింగఃకరిశబ్దః.

౧౧౧॥ దేకరిఅ | దేఃరి | దేఃరి * ౧౧౩॥ దెఃరిఱ | దేకరిఱ | దేకరి
ణా | దెఃరి * శేష ప్రాకృతవత్. ఏవమిన్నంతాః

అన్నంతేషు సర్వశ్చ దేరాఅం | దేసుకమ్మం | దేఅప్పం || ఇత్యేకై
కం రూపమధికం. అన్యస్సర్వం ప్రాకృతవత్.

తకారాంతఃపుల్లింగో భవచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ భవం * ౧౧౩॥ భవా || శేషప్రాకృతవత్. ఏవం కృపా
వా, మఘవా ఇత్యాదయః.

ఇతి హలంతవిశేషాః. అథావ్యయాని.

దావ, తావ, దా, తా—తావత్. ఇహ, ఇథ—ఇహ. దాణి—
ఇదానీం. తా—తస్మాత్. రమిఅ, రమిమాణ—రన్తాస్. ఇత్యాది.

కమలి, కరిఅ, కరిమాణ—కృత్వా. కమిఅ, కమిమాణ, కమలి—
గత్వా. ఇం—నను | అన్తుహే—చంతోషేః. హీహి—వైరూషకహ
షేక. హీమాణహే—ఆత్పర్యైకష్టేచ | ఏవ—ఏవ. చేట్యాహ్వ
నేహంజే. ఇత్యవ్యయవిశేషాః. ఇతి శౌరసేన్యాంసుబంతభాగః

అథ మాగధీసామాన్యప్రక్రియా

సూ॥ సాగ్రిక్లా ॥ మాగధ్యాం సకారరెఫయోర్యథాసంఖ్యం శకా
ర లకారౌస్తః. ॥సూ॥ చోఽనాదౌశ్చిః ॥ అనాదౌ ఎతత్మానన్య
లాక్షణికస్యాలాక్షణికస్యచ, వృన్య కోభవత. పిశ్చిలే | పిచ్చిలః | వ
త్సలః | వచ్చులో | వచ్చలె ||

సూ॥ క్షణికః॥ అనాదౌవతః మానస్య క్షప్యజిహ్వమూలీయాకాశ
స్తకకారోభవతి. లఙ్కశే. రాక్షసః

సూ॥ సస్సమోస్సయోగైర్గీర్జ్యై॥ అనాదిమయోస్సయోగై వర్త
మానయోస్సకారపకారయోస్సకారోభవతి. గీర్జ్యై నభవతి.

పశస్తే- పశస్తే. శుశ్క- శుశ్కః. గిర్జ్యై- గీర్జ్యః.

సూ॥ న్యణ్యజ్ఞజ్ఞాంశర్ ॥ ఏషాంశకారస్యాత్ ॥ రిశ్వాద్విత్వమ్॥
ధజ్ఞే - ధన్యః. గజ్ఞే - గణ్యః. సామజ్ఞే - సామజ్ఞః. ధణజ్ఞప - ధ
నంజయః. ఇత్యాదుహ్యం.

సూ॥ జయద్యాంః ॥ ఏషాం యకారోభవతి ॥ శమాయే - స
మాజః. యయే - జయః. హయ్యే - హ్యధ్యః.

సూ॥ బ్రహ్మస్థిపిశయోః స్తస్యాత్ ॥ శుద్ధ-శుద్ధః. భద్రే-భద్రః ఇత్యాది

సూ॥ స్తర్థో స్తమ్ ॥ స్తర్థయో స్తస్యాత్ ॥ స్తీరే - స్థితః. అస్తే-
అక్షణః. ఇత్యాది ॥ సూ॥ మాగధ్యాంశౌరసేవీనత్ ॥ స్పష్టమ్ ॥

సూ॥ శేషుపాకృతవత్ ॥ శౌరసేన్యాం మాగధ్యాంచానుక్రమ
త్యభవః ॥ ఇతి మాగధీసామాన్యప్రక్రియా

అకారాంతఃపున్గిం గౌ రానుశబ్దః.

౧౧౧॥ లామే * ౧౧౩॥ లామా * ౬౧౧॥ లామాహ । లామశ్చ *
౬౧౩॥ లామాహ । లామాణం । లామాణ ॥ శేషం శౌరసేవీనత్.

ఏవమదంతాః, నపుంసకలింగానామపి షష్ట్యేవమేవ. శేషం పా
కృతవత్.

అహం, వయం, ఏతయో స్థానే హగెత్యాదేశోభవతి. అన్య
త్సర్వం శౌరసేవీనత్పాకృతవచ్చ. ఇతి మాగధ్యాంశుబంతభాగః.

అథ ప్రేశాచీసామాన్యప్రక్రియా.

సూ॥ నోణనాః ప్రేశాచ్యాం ॥ ప్రేశాచ్యాంభాషాయాం ఐకారస
కారయోగ్నకారోభవతి.

సూ॥ న్యన్యజ్ఞాంభోర్ ॥ ప్రేశాచ్యామెషాం ఇ కారస్సౌత్. రిత్వా
ద్విస్వమ్. ధిజ్ఞో - ధన్యః. సిజ్ఞో - గణ్యః. పజ్ఞో - పాజ్ఞః

సూ॥ తల్లదోః ॥ తకారద కారయోస్త కారోభవతి ॥ వతిపన్నా-
ప్రతిపన్నః. మతో - మదః. ఇత్యాది

సూ॥ లోళః ॥ స్పష్టం ॥ కొమలో - కోమలః.

సూ॥ దుష్టిర్యాదృశగే ॥ యాదృశాదిమ, దృశ్యస్యస్యతి ఇతిస్యా
త్. యాతిసో - యాదృశః. తాసిసో - తాదృశః. భవాతిసో - భ
వాదృశః, ఇత్యాది

సూ॥ గృష్ణష్టాం రియసినసిటాఃకృచిత్ ॥ రగ్ని, స్న, ప్ర, వీషాం
స్థానే. రిఅ, సిన, సిట, ఇత్యాదేశా యథాసంఖ్యంభవంతి ॥ ఆరిట-
ఆర్యః. సినాతో - సాత్తః. కసిటో - కృష్టః.

సూ॥ టోస్తుతు ॥ టు, ఇత్యస్యతు, ఇతి వాస్యాత్ ॥ కతుకొ, క
టుకొ - కటుకః. ఇత్యాది

సూ॥ శహోస్సః ॥ స్పష్టం ॥ సెసో - శెషః, ఇత్యాది

సూ ॥ ప్రస్వః టూనత్థానా ॥ ప్రస్వ ఇత్యస్య టూన త్థాన్ ఇత్యా
దేశాభవతః ॥ కిటూన, కత్థాన - కృష్టాస్ ఇత్యాది

సూ ॥ శెషం శౌరసేనీవత్ ॥ స్పష్టమ్ ॥ అత్ర హలాదేశాః పా
యశోనభవంతి. ఇతి ప్రేశాచీసామాన్యప్రక్రియా.

అకారాంతఃపుల్లింగో రామశబ్దః.

౫౧॥ రామాతు రామాతో * ౫౩॥ రామాహింతో రామేహిం
తో రామాసుంతో రామేసుంతో రామాహి రామేహి రామతో
రామాతో రామాతు ॥ శెషం ప్రాకృతవత్

నపుంసకలింగానా మప్యేవమేవ హృదయమిత్యస్యహితపమితిరూ
పే ప్రాకృతవచ్ఛారసేనీవత్ ॥ రాజా శబ్దస్య సిద్ధావస్థాపెక్షయా
యత్రయత్ర జ్ఞకారోదృశ్యతే, తత్రతత్ర జ్ఞకారస్య వికల్పేన, చిఇ.

ఇత్యాదేశస్యాత్. రాచిభో, - రాజ్ఞః, పక్షే రజ్ఞో-రాజ్ఞః ఇతి.

తదిదమోః పుంసితృతీయైకవచనెనెన్(స్త్రి)యాం నాయే ఇతి భవతి
అవ్యయేషుక్త్వా ప్రత్యయేవిశేషః. గంఠూన - గత్వా ఇశ్యాది శేష
మఖిలం శౌరసేనీవత్ప్రాకృతవద్భు. ఇతి ప్రేశాచ్యాం సుజంతభాగః.

అథ చూళికాపైశాచీ సామాన్యప్రక్రియా.

సూ॥ రొలస్తుమాలికాపైశాచ్యామ్ ॥ చూళికాపైశాచ్యాం రేఫస్య
లకారోవాస్యాత్. రామో, లామో - రామః ఇత్యాది

సూ॥ గజడదబభుయుధధభాం కచటతపఖఛతథఫాల్ ॥ గా
దీనాం క్రీమాత్కాదయస్స్యుః ॥ మక్కనా - మాగణః. వకో - న
గః. రాచా, లాచా - రాజా. టమలుకో, టమరుకో - డమరుకః.
మతనో - మదనః. పాలకో - బాలకః. మేఖో - మేఘః. ఛలా, ఛ
రొ - ఛురః. కాతం - గాథం. థాలా, థారా - ధారా. రంఘా,
లంఘా - రంభా. క్వచిల్లాక్షణికస్యాపి పడిమా, పటిమా- వ్రటిమా
ఇత్యాది.

సూ॥ అన్యేషామాదీయుజిన ॥ గజడాది సూత్రోక్తమాదౌ పర్త
మానానాం యుజిధాతౌచ సభవత్యన్యేషామృతేన ॥ జనో | నియోజి
తం ఇత్యాది

సూ॥ శేషం పాగ్విత్ ॥ స్పష్టం ॥ ఇతిచూళికాపైశాచీప్రకరణం
అథావళంశభాషాసామాన్యప్రక్రియా.

సూ॥ తుమోజ్యమ్ ॥ అసంయుక్తస్యానాదౌ వత్కమానస్యావః
పరస్య మన్యనావస్యాత్ | జీత్వాత్సానునాసిక ఉచ్చారః

సూ॥ అచాస్తవోఘో కఖతథపఘాగఘదధబభాన్ ॥ అసంయుక్తా
నామనాదౌ వత్కమానానా మదఃపరేషాం కాదీనాం యథాసంఖ్యం
గాదయస్యూపాయః. లాగు - లూకః. మఘు - మఖిః. నుదు - ను
తః. నాధు - నాథః. తాబు - తాపః. కభు - కభః. ఇత్యాదినంచారణీయః

సూ॥ మ్హో మ్భమ్ ॥ మ్హస్య లాక్షణికస్య మ్భస్యాత్. బ్రాహ్మణః
బమ్భణాః బమ్భణాః * ఇత్యాది

సూ॥ రోలుకమధః ॥ అభోవతమానస్య రేఫస్య లుగ్వాస్యాత్.
పిఠ్, ప్రిఠ్ - ప్రియః॥ ఇత్యాది

సూ॥ క్వచిదభూతోపి ॥ రేఫస్యాదిత్యధః ॥ వాఃసు - వ్యాసః.

సూ॥ ప్రియోఽపభ్రంశేచోఽచ్ ॥ అపభ్రంశేఽచస్థానేఽనోయి
ఽచ్ క్వచిద్భవతి ॥ ప్రియఇత్యస్యా భాషాంతమనుపృత్తిః ॥

సూ॥ అడడమల్లాస్వాధికకకలుక్చ ॥ నామ్నః అ, డడ, మల్లఇతి
ప్రత్యయభవంతి తత్సన్నియోగేన స్వాధికకప్రత్యయఽపః ॥ డడ
ఇత్యత్రాద్యోఽకారఇత్ ॥ రామః, రామడు, రామల్లు - రామః.

సూ॥ క్తాంతస్యాత ఉంస్వమోః ॥ కాంతస్య తాంతస్యచ అకా
రాంతస్య ఉంస్యాత్స్వమోః వరయోః నపుంసకలింగే ॥ కుంఠఉం -
కుండకం, కరఉం - కృతం, భగ్గఉం - భగ్నమ్.

సూ॥ తణెణ తేసింతేసి తేహింకేహింతాదధ్యే ॥ తాదధ్యేద్యో
త్వేప తేప్రత్యయభవంతి ॥ రామతణెణ, రామతేసిం, రామతేసి,
రామతేహిం, రామకేహిం—రామార్థం ఇత్యాది

సూ॥ లింగమతంత్రీం ॥ స్పష్టం ॥ ఇత్యపభ్రంశభాషా సామా
న్యప్రక్రియా

అకారాంతఃపుల్లిజ్ఞో రామశబ్దః

౧|౧॥ రామ| రామూ| రామ| రామో * ౧|౩॥ రామ| రామా*
౧|౧॥ దేరామ| దేరామూ| దెరామో| దేరామ| దెరామా * ౧|౩॥
దేరామహో| దెరామాహో * ౨| ౧॥ రామ| రామూ| రామో|
రామా| రామ * ౨|౩॥ రామ| రామా| రామి| రామే * ౩| ౧॥
రామేణ| రామెం| రామే * ౩|౩॥ రామేహిం| రామహిం| రా
మాహిం ॥ రామె * ౫| ౧॥ రామహే| రామాహే| రామహు| రా

మాహు * ౫|౩|| రామహుం | రామాహుం * ౬|౧|| రామసు | రా
మాసు | రామస్సు | రామహో | రామాహో | రామ | రామా * ౬|౩||
రామహం | రామాహం | రామ | రామా * ౭|౧ || రామి | రామె *
౭|౩|| రామహిం | రామాహిం | రామసు | రామాసు | రామసుం | రా
మాసుం || ఏవమదంతాః

అత్రమకారస్యతు మోక్షమిత్యనూసక వకారశ్చవావక్తవ్యః.
విన్ను - విషణ్ణః | విమ్భు - వత్సాః | పుత్త - ఉక్తః | జఇను - యాదృ
శః | తఇను - తాదృశః | కఇను - కీదృశః | అఇను - ఈదృశః | అణ్ణా
ఇను, అనరాఇను - అన్యాదృశః | అనరొవరు - పరస్పరః ఇత్యాది న
ర్వం రామవత్

నర్వశబ్దస్యవికల్పేన సాహజిత్యాదేశః

౫|౧|| నస్వహం | సన్వాహం | సాహహం | సాహహం * ౫|౩|| న
స్వహుం | సన్వాహుం | సాహహుం | సాహహుం * శేషం ఆదేశద్వ
యేపి రామవత్ - ఏవం విశ్వాదయః

ఇకారాంతఃపుల్లింగః కవిశబ్దః

౧|౧|| కఇ | కఈ * ౧|౩|| కఇ | కఈ | కఇహో | కఈహో * ౧|౧||
దెకఇ | దేకఈ * ౧|౧|| దేకఇహో | దెకఈహో * ౨|౧|| కఇ | రఈ | ఋ
మహుసచనమప్యేవమేవ || ౩|౧|| కఇమిం | కఈమిం | కఇణి | కఈణి | కఇం
కఈం * ౩|౩|| కఇహిం | కఈహిం * ౫|౧|| కఇహే | కఈహే *
౫|౩|| కఇహుం | కఈహుం * ౬|౧|| కఇ | కఈ | కఇహుం | కఈహుం
౬|౩|| కఇహం | కఈహం | కఇహుం | కఈహుం | కఇ | కఈ * ౭|౧||
కఇహి | కఈహి | కఇహుం | కఈహుం || బహుసచనమప్యేవం || ఏవం
రవిః హరిః ఇత్యాదయః

ఉకారాంతఃపుల్లింగః కారుశబ్దః

౧|౧|| కారు | కరూ * ౧|౩|| కారు | కరూ | కరూహో | కరూ

హో * ఇత్యాది సర్వంకవిసత్ పవముకారాంతాః || ఋకారాంతా
నాగుతు ఋకారస్యాత్వోత్పయో రామవతాగువచ్చరూపాణి కల్పనీ
యాని || ఇత్యజంతాఃపున్లింగాః

ఆకారాంతస్త్రీలింగో జాయాశబ్దః

౧|౧|| జాల, చాల, జారః, జాఇ * ౧|౩|| జాలడ, జాలట, జాళు
డ, జాళుట, జాలడ, జాలట, జాఇడ, జాఇట * ౧|౧|| దేజాల, దే
జాల, దేజాళు, దేజాఇ * దేజాలడ, దేజాలట, దేజాలడ, దేజా
లట, దేజాలహో, దేజాలహో, దేజాళుడ, దేజాళుట, దేజాఇడ, దే
జాఇట, దేజాళుహో, దేజాఇహో * ౨|౧|| జాల, చాల, జాళు, జా
ఇ * ౨|౩|| జాలడ, జాలట, జాలడ, జాలట, జాళుడ, జాళుట, జా
ఇడ, జాఇట * జాల, చాల, జాళు, జాఇ * ఇతికేచిత్రద్విన్ద్యం
౩|౧|| జాలణ, జాలణ, జాలం, జాలం, జాళుణ, జాఇణ, జాళుం, జా
ఇం, జాళువం, జాఇవం * ౩|౩|| జాలహిం, జాలహిం, జాళుహిం
జాఇహిం * ౪|౧|| జాలహే, జాలహే, జాళుహే, జాఇహే * ౪|౩||
జాలహుం, జాలహుం, జాళుహుం, జాఇహుం * ౬|౧|| జాలహే
జాలహే, జాళుహే, జాఇహే * జాల, చాల, జారః, జాఇ * ఇతి
కేచిత్ తద్విన్ద్యం || ౬|౩|| జాలహుం, జాలహుం, జాళుహుం, జా
ఇహుం * జాల, చాల, జారః, జాఇ * ఇమాన్యపిచింత్యాని ||
౭|౧|| జాలహిం, జాలహిం, జారఃహిం, జాఇహిం * చమవచన
మస్యైవమేవ || పవమాకారాంతాః | సర్వశబ్దస్య సాహిత్యేపి జా
యావత్ పంచమ్యాంవిశేషః విశ్వాదీనామపి తక్తేవ || రుచ్యాదీనాం
తు జాయాశబ్దస్య ఇకారాంతత్వే ఈకారాంతత్వేవ యథాతద్వద్యూ
పాణ్యహ్యని || ఋకారాంతానామపి ఋకారస్యాత్వేకుత్వేవ జా

యావదేవ, ఇత్యజంతాస్త్రీలింగాః

అథాజంతనపుంసకలింగాః

అకారాంతనపుంసకలింగః కుండ్లిశబ్దః,

౧|౧॥ కుండు| కుండ్లా| కుండడం * ౧|౩॥ కుండాఇం| కుండఇం ||
కుండ| కుండా| కుండె * శేషం రామవత్ ఏవనుకారాంత్రాః

ఇకారాంతనపుంసకలింగో వారీశబ్దః

౧|౧॥ వారి| వారీ| వారిడొ * ౧|౩॥ వారిఇం| వారీఇం శేషం క
వివత్ | ఏవమజంతనపుంసకలింగాః || సర్వాదీనాంతు పదమ్యమైష
విశేషః || అథ హలంతవిశేషాః

మకారాంతఃపుల్లింగః కింశబ్దః

౧|౧॥ కు| కూ| క| కా| కొ * ౧|౩॥ కే * ౫|౧॥ కిహ| కహం|
కాహం * ౫|౩॥ కహుం| కాహుం * ౬|౧॥ కాను| కసు| కస్సు| క
హో| క| కా * ౬|౩॥ కహం| కాహం| క| కా * శేషం సర్వవత్ ఏ
వం కాఇం, కవణ, ఇత్యాదేశయోరపిరూపాణి ఇదంశబ్దస్య నిత్యంజసి
శసిన అలఇత్యాదేశః ఆన్యత్ర ఇమాదేశశ్చ

౧|౧॥ ఇము| ఇమూ| ఇను| ఇమా| ఇమో| ఆల| ఆల| ఆడ| ఆడో| ఆ
ట * ౧|౩॥ ఆపి| ఆల| ఆల * శేషమాదేశద్వయోఽపి సర్వవత్

దకారాంతఃపుల్లింగో యచ్చబ్దః

౧|౧॥ మ్రిం| జు| జూ| జ| జా| జో * ౧|౩॥ జే| జి| జా * ౨|౧॥ మ్రిం| జు
జా| జి| జా| జో * ౨|౩॥ జే| జి| జా| జి * శేషం కింశబ్దవత్

దకారాంతఃపుల్లింగస్తచ్చబ్దః

౧|౧॥ త్రిం| శు| సూ| స| సా| సో * ౧|౩॥ దె| ది| దా * ౨|౧॥ త్రిం
| ది| దా| దు| దూ| దో * ౨|౩॥ దే| ది| దా| ది * ఇత్యాదియద్వత్

దకారాంతఃపుల్లింగపతచ్చబ్దః-

౧|౧॥ ఏహో * ౧|౩॥ ఏఇ| ఏతు ఏవమేవద్వితీయాయామపి శేషం స
ర్వవత్ ||

జేహు—యాదృక్ || లేహు—లాదృక్ || కేహు—కీదృక్ || ఏహు—

ఈదృక్ || ఇత్యాది రామవల్

సకారాంతఃపుల్లింగోఽదశ్శబ్దః

౧|౧|| అము| అమూ * ౧|౩|| ఓఇ * ఏవమేవద్వితీయాపి శేషం
కారువల్| ఇతి హలంతపుల్లింగాః

అథ హలంతాస్త్రీలింగాః కింశబ్దస్య కాదేశేప్రథమా ద్వితీయ
యోరిదంతత్వ మీదంతత్వం చన, అన్యత్సత్వంజాయవల్.

ఏవం యత్తశ్శబ్దయోరపి విశేషస్తుపంచమ్యేకవచనే
కాహే—కస్యాః|| జాహే—యస్యాః|| తాహే—తస్యాః|| ఇత్యేవ
ఏతచ్ఛబ్దస్తు ప్రథమాద్వితీయయోరైకత్వే ఏహ, బహుత్వేపుంవల్|
అన్యత్రాంత్యహలోలోపే తస్య దత్వేచ జాయావల్. అదశ్శబ్దస్య
అన్తాదేశే ప్రథమాద్వితీయయోః పుంవల్; శేషంరుచివల్ ||

ఇతి హలంతాస్త్రీలింగాః

మకారాంతసపుంసకలింగఃకింశబ్దః

౧|౧|| కిం| కాఇం| కవణు| కవణూ * ౧|౩|| కిఇం| కాఇం| క| కా
కే| కవణిఇం| కవణాఇం| కవణి| కవణా| కవణే పునస్తద్వల్ || శేషం
పుంవల్ ||

మకారాంతసపుంసకలింగ ఇదంశబ్దః

౧|౧|| ఇము| ఇమూ * ౧|౩|| ఆఆఇం| ఆఆఇం | ఆలి| ఆలి| ఆపి *
అ|౧|| ఇము| ఇమూ * ౧|౩|| ఆఆఇం| ఆఆఇం| ఆలి| ఆలి| ఆపి * ఆ
న్యత్రే ఇమాదేశేఆఆదేశేచ సర్వవల్

దకారాంతసపుంసకలింగాయశ్శబ్దః

౧|౧|| ద్రీం| దు| జం * జఇం| జాఇం|| పునస్తద్వల్ శేషంపుంవల్

దకారాంతసపుంసకలింగస్తశ్శబ్దః

౧|౧|| త్రీం| దు| తం * ౧|౩|| తిఇం| తాఇం|| పునస్తద్వల్ శేషంపుంవల్

దకారాంతసపుంసకలింగ ఏతచ్ఛబ్దః

౧|౧॥ ఏహు * ౧|౩॥ ఏఇ ఏఈ * ఏదం ఏదఇం ఏదాఇం * ఏఐ
త్యమేతల్ | పునస్తద్వల్ | శేషంపుంవల్

సకారాంతనపుంసకలింగోఽదశ్శబ్దః

౧|౧॥ అము| అమూ * ౧|౩॥ ఓఇ ఓఈ * అముఇం| అమూఇం|
ఐంత్యం| పునస్తద్వల్, శేషంపుంవల్ || ఇతిహలంతానపుంసకలింగాః||

దకారాంతోఽయశ్శబ్దః లింగత్రయేఽపినయానః

౧|౧॥ తుహుం * ౧|౩॥ తుష్టై| తుష్టైఇ * ౨|౧॥ ఏఇం| తఇం *
౨|౩॥ తుష్టై| తుష్టైఇ * ౩|౧॥ ఏఇం | తఇం * ౩|౩॥ తుష్టైహిం *
౪|౧॥ తుష్టై| తుర్ధ| తడ| తహ| తఓ * ౪|౩॥ తుష్టహం * పశ్యప్యవ
మేన || ౭|౧॥ ఏఇం| తఇం * ౭|౩॥ తుష్టాసు|

దకారాంతోఽస్తశబ్దః లింగత్రయేఽపినయానః

౧|౧॥ హడం * ౧|౩॥ అష్టైఇం| అష్టైఇం * ౨|౧॥ మఇం * ౨|౩॥
అష్టైఇం| అష్టైఇం * ౩|౧॥ మఇం * ౩|౩॥ అష్టైహిం * ౪|౧॥ మహు|
మష్ట * ౪|౩॥ అష్టహం * పశ్యచైవం || ౭|౧॥ మఇం * ౭|౩॥ అష్టాసు
ఇత్యస్తశబ్దః—అథావ్యయవిశేషాః.

కిహ, కిధ, కిమ, కేమ - కథమ్ || జిహ, జిధ, జిమ, జేమ-యథా
తిహ, తిధ, తిమ, తెమ - తథా || జాడం, జామహి, జామ-యావత్
తాడం: తామహి, తామ- తావత్ || సవ్యత్తహా- సర్వత్ర| ఏవమ
స్యప్రద్యూహ్యమ్,

విశేషస్తు.

జఇ, జేత్తు - యత్ర || తఇ, తెత్తు- తత్ర || కేత్తు- కుత్ర || పత్తు
అత్ర || కరఇ, కరఇఉ, కరప, కరఅవి, కరపిప్పి, కరపిప్పిణు, కరపిపి
కరపిపిణు - కృత్వా || ఏవం సర్వత్రాహ్యమ్

కరపివం, కరఅవి, కరఅవిహం, కరఅవిహిం, కరపిప్పి, కరపిప్పిణు
కరపిపి, కరపిపిణు - కతుం. ఏవమేవ సర్వత్రాకల్పనీయం

జణి, జణు, నం, నెఇ, నావఇ, నాఇ - ఇవ || జీ - ఏవ || వీమ - ఏ
వం || కిర - కిల || పగ్గిమ, పొగ్గిమ, పొగ్గి, పొగ్గివ - పొగ్గియః ||
పుణు - పునః || విణు - వినా || ఘృపు - ఘృవం || పర - పరం || నా
హి - నహి || పచ్చలిడి - పృత్యుత || దివె - దివా || సహుం - సహ ||
మాం - మా || కడి, కహు, తిహు - కుతః || అవాసేం, అవాస్త - అవ
శ్యం || ఏగిసి - ఏకశః || ఏవ్వహిం - ఇదానీం || ఏమిత్త - ఏవమేవ ||
మమాణు - మమం || అహవఇ - అథవా || మణాడం - మనాక్ || ఏత్త
హీ - ఇతః || పచ్చిఇ - పశ్చాత్ || తో - తతః, తదా || అను - అన్య
థా || ఇత్యన్యాయవిశేషాః ||

అథతద్ధితవిశేషాః

ఏత్తులు, ఏవడు - ఇయల్ || కేత్తులు, కెవడు - కియల్ || జేత్తులు
జెవడు - యావల్ || తేత్తులు, తేవడు - తావల్ || పడుప్పణు - పటు
త్వం, పటుతా || ఏవం త్వతలంతాః || జేఏవ్వఇ, జేఏప్పఇ, జేఏవ్వ,
జేఇప్పవ్వఇ, జేఏవ్వడి - జేతవ్యః || ఏవంతవ్యానైః || హోణడు - భవితా
సుణడు - శ్రీతా || ఇత్యాది తృన్మంతాః || తుష్టారు - యుష్మదీయః ||
అష్టారు - అస్తదీయః || ఇతి తద్ధితవిశేషాః

— శ్రిఇత్యవభింశ సుబ స్తవిభాగః శ్రి —

అథ ప్రాకృతజంతసామాన్యప్రక్రియా

నూ || లట స్తిప్రావిజేచ్ || లటః ప్రభమపురుషైక వచనయోస్తి
ప్రయోః ప్రత్యేకం, ఇచ్, ఏచ్, ఇతిభవతః || అత్ర లక్ష్మణం లకార
మాహ్రీపలక్షకం | తేన లస్యైకైకః || హోఇ, భవతి || నూ || త్వనతః ||
అకారాంశి వక్షా తదజంతాద్ధా తోరగాగమోవాభవతి || హోతిఇ,
భవతి || నూ || అతపివైచెన్ || ప్రభమపురుషస్యైక త్వే విహితో యపి
చ్ || మధ్యమపురుషస్యైక త్వే వత్త్యుమాణో యస్సే తాభకారంతా
దెవభవతా నాన్యస్తాత్ | హోఅపి | అతపివైతికిం || హోఇ ||

సూ॥ లక్ష్మటోశ్చ జజాణరా॥ లక్ష్మటోశ్చ కారాద్విధ్యాదిమచ స
ర్వత్రవిహితస్య ప్రత్యయస్య స్థానే జజ్జారావాభవతః । రిత్రాద్వి
త్వం ॥ హోజ్జ । హోజ్జా । సర్వలకారేషు జజాణరావితీ కేచిత్ ॥

సూ॥ మధ్యేచాజంతాత్ ॥ అజంతాద్ధాతోః ప్రకృతిప్రత్యయయోర్న
ధ్యేచ జజ్జారావాభవతః లక్ష్మటోవిధ్యాదిమచ॥ హోజ్జఇ । హోజ్జా
ఇ । ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ ఋర్మునానినైఇరె ॥ లటసప్రథమపురుషస్య
ఋమల్యైపహితయోః ఋర్ముయోఃప్రత్యేకం న్రి, న్తే. ఇరె ఇతిత్రయ
ఆదేశాభవంతి ॥ హోంతి । హోంతె । హోఇరె । భవంతి ॥

సూ॥ సిస్థాస్సేసి॥ లటోమధ్యమపురుషైకవచనయోః సిప్, థాన్
ఇత్యైతయోః ప్రత్యేకంసే,సి, ఇత్యైతాభవతః । హోఅసి, హోఅసే, ఇ
ఇత్యాది ॥ ॥ సూ॥ కధ్వమిత్తాఃశచౌ ॥ లటామధ్యమపురుషఋమ
వచనయోః క, ధ్వం ఇత్యైతయోః ప్రత్యేకం ఇత్తా, హచ్ ఇత్యా
దేశాభవతః । హోఇత్తా । హోహ । ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ మిర్నిబిబ్ ॥
ఉత్తమపురుషైకవచనయోః మిప్, ఇట్, ఇత్యైతయోః ప్రత్యేకం మి
ఇత్యాదేశాభవతి ॥ హోమి ॥ ॥సూ॥ తుమా॥ అదంతాద్ధాతోరుత్తమ
పురుషైకవచనా దేశే మావరెఆత్వంతుభవతి । హోఆమి । హోఆమి
॥సూ॥ వాలక్లోట్ఫుత్పమ ॥ ఏషుపరేషు ఆతవీత్వంవాస్యాత్ । హోఏ
మి । హోఏఇ ॥ ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ మోమముమస్తహిజ్ ॥ ఉత్తమ
పురుషఋమల్యవచనయోః మన్, మహిజ్ ఇత్యైతయోః మో, మ, ము ఇ
తి త్రయ ఆదేశాః ప్రత్యేకంభవంతి ॥ హోమో । హోమ । హోము,
ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ మోమముప్విచ్ఛ ॥ అకారాంతాద్ధాతోః మో
మ, ము ఇత్యైతేషు పరేషు అతఇత్వమాత్వంచ వాస్యాత్ ॥ హోఇమో
హోఆమో । పత్తే । హోఆమో ॥ ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ జ్జాజ్జై ॥ జ్జాజ్జ
ఇత్యైతయోః పరయోః ఆతవీత్వంవాస్యాత్ । హవేజ్జా । హవేజ్జ । ఆ
ఇత్యేవ । హోజ్జా ॥ ॥ సూ॥ ధూతాధన్యసిహితహీ ॥ ధూ

తాథేవిహితాయో లుజాదిప్రత్యయః తస్యస్థా నే ప్రత్యేకంసి, హి
 ల, హి, ఇతి త్రియలదేశభవంతి || స్వరాంతాదేనాయంవిధిః హో
 సి | హోహిల | హోహి | తిప్తయోరెవస్యాదయః || || సూ || హ
 లళుల || హలంతాత్పరయోర్భూతాథకయోస్తిప్తయోః ఈ అభిత్వా
 దెహో భవతి || హవీల | నర్వత్రిబభూవ | అభవత్ | అభూద్వా ||
 సూ || భవిష్యతిహిరాదిః || భవిష్యదథే విహితప్రత్యయేపరే తస్యై
 వహిరిత్యాదిః ప్రయోక్తవ్యః | హోహిఇ | ఇత్వాది | భవిష్యతి | భవి
 తావా | || సూ || హోర్నామిమోముమేవా || భవిష్యదథేవిహితే
 ముమి | మో | ము | మ | ఇత్యేతేషు పరేషుహో | రాగతివాప్రయో
 క్తవ్యా | పత్యేహిరసి | హోహామి | హోస్సామి | ఇత్వాది | పత్యే |
 హోహామి | || సూ || ర్సం || థాతాఃపరతః భవిష్యతి కాలేషేన్ధానే
 ర్సంవాభవతి | హోహిస్సం | పత్యే హోహామి | సూ || హిస్సాహి
 థాముమోముస్య || భవిష్యతికాలేషు, మో, ము, ఏషాన్ధానే హిస్సా
 హిథాఇతివాప్రయోక్తవ్యా | హోహిస్సాహోహిథా | పత్యేహోహి
 ము ఇత్వాది | || సూ || ఏచ్ఛత్వాతుంతవ్యభవిష్యతి || త్వాతుంతవ్యే
 షు భవిష్యతాబలవిహితేచ ప్రత్యయేపరతః అతపత్వమిత్వంచ భవతి
 హానైహిమి | హవిహిమి | ఇత్వాది | || సూ || ఏకస్మిన్ ప్రథమాదే
 ర్విధ్యాదిషు శునుము || లిజ్జోటాః ప్రథమ మధ్యమోత్తమ పురుషై
 కవచనానాం స్థానేక్రమాత్ దు, సు, ము ఇతిభవంతి | హోదు | హో
 సు | హోము ఇత్వాది | || సూ || బహూస్తుహమో || లిజ్జోటాఃప్రథ
 మమధ్యమోత్తమ పురుషబహువచనానాం స్థానేస్తు, హ, మో ఇతి
 క్రమాద్భవంతి || హోతు | హోహ | హోమో | ఇత్వాది || సూ ||
 సోస్తుహి || విధ్యాదిషు సోమధ్యమపురుషైకవచనస్య స్థానేహి ఇ
 త్యాదేహోవాభవతి | హోహి | హోసు | ఇత్వాది || || సూ || త్విజ్ఞా
 ల్లిజః || లిజో జర్జూభ్యాంపరః ఇకారోవాప్రయోక్తవ్యః | హోజ్జిఇ |

హోజ్జా ఇ | ఇత్యాది || సూ || లుగిజ్జహీజ్జసిజ్జేతః || అదంతాథాతొలి-
జోమధ్యమ పురుషేకవచనస్య స్థానేలుక్ || ఇజ్జహి | ఇజ్జసు | ఇజ్జె
తి చ త్సారతదేశావాభవంతి | సూ | హవిజ్జహి | హవిజ్జసు | హవిజ్జే
పత్తు | హవిసు ఇత్యాది || || సూ || మాణన్తొల్చల్చజః || లృజః మాణ
న్త ఇత్యాదేశౌ నర్వత్యభవతః | లిత్వాన్నిత్యం | చ కారాజ్జర్జారౌఽ |
హోమాణ | హోంత | హోజ్జ | హోజ్జా ఇత్యాది || సూ || యోరెజ్ ||
థాతోగివణోవణయోరెదోతాయథాసంఖ్యం భవతః | జెఇ | జ
యతి | పొడోణ | శుత్వా ఇత్యాది || || సూ || ఉవణస్యావః || థా
తోరంత్యస్య ఉవణస్య అవ ఇత్యాదేశౌ భవతి | బవఇ | బూతే ||
|| సూ || రుష గైచోదిః || రుషాదిహ్వాదెరచో దీర్ఘాభవతి | రుష -
రూసఇ || శుష - సూసఇ || తుష - తూసఇ || పుష - పూసఇ || శి
ష - సీసఇ || ఇత్యాది || || సూ || ణోహశ్చచిజిపూశుధూస్తుహులూ
భ్యః || ఏభ్యః పరోణ ఇత్యాగమస్యాత్ | తత్సన్నియోగేన దీర్ఘస్య
హ్రస్వః || జిణభజయతీత్యాది || సూ || అరణః || థాతోః ఋవణస్య
అర ఇత్యాదేశౌ భవతి | మరఇ | మ్రియతే ఇత్యాది || సూ || ఛగమి
వ్యమాసాం || గమ్. ఇమ్, యమ్, ఆన్, ఏషామంత్యస్య ఛకారోభ
వతి | రిత్వాద్విత్వం | గచ్ఛఇ | గచ్ఛతి ఇత్యాది || సూ || ఛిదిభిదోఽఙ్ః ||
అనయోరంత్యస్య ఙ్గ ఇత్యాదేశస్యాత్ || చిద్దఇ | ఛేత్తి | చిద్దఇ | ఛే
త్తి ఇత్యాది || సూ || రుధోఽథవ్యాభి || అంత్యస్యేత్యనువర్తతే | రుద్దఇ |
రుద్భఇ | రుంధతే || సూ || ఆఘాతభవిష్యతిచక్కః | భూతాద్ధేభవి
ష్యదధేవ ప్రత్యయే పరేకృజోఽన్త్యస్య అత్వంస్యాత్ | కాసి ఇత్యా
ది | చకార | కాహిఇ | కరిష్యతీత్యాది || సూ || నమోద్విజరుదాంవః ||
ఏషామంత్యస్యనస్యాత్ | నవఇ - నమతి || ఉద్వివఇ - ఉద్విజతే || రు
వఇ - రొదితి || సూ || చన్యతిమదివ్రజాం || అంత్యస్యేతి వర్తతే | ణ
చ్ఛఇ - నృత్యతి ఇత్యాది || సూ || యుధబుధగృధకృధసిధముహంచర్ముః ||

ఏహంరుధేశ్వాంత్యస్య ద్విరుక్తయకారస్స్యాత్ । జుష్టుఇయధ్యతీత్యా
 ది ॥సూ॥ జర్సిదాం ॥ స్విదాదీనామంత్యస్య జభావతి । సిద్ద్ । సిజ్జ
 ఇ । సంపద్ । సంపజ్జఇ । బద్ । ఖజ్జఇ ఇత్యాది ॥ సూ ॥ థాక్యఫివ
 థాం ॥ అంత్యస్యథస్స్యాత్ ॥ వృధేర్వధాతేశ్చవిశేషేణగ్రహణం
 కడ్డఇ । క్వథతే । వడ్డఇ । వధాతే ॥సూ॥ వేష్టేః ॥ అంత్యస్యథస్స్యా
 త్ ॥ వేథఇ । వేష్టతే ॥సూ॥ ఖాదధావిలుక్ ॥ అనయోరంత్యస్య లుగ్భ
 వతి । ఖాఇ- ఖాదతి । థాఇ- థావతి ॥ ఇత్యాది ॥సూ॥ రస్సృజి ॥స్సృ
 జధాతోరంత్యరత్వంభవతి ॥ సరఇ ।స్సృజతి ॥సూ॥ డస్సీదవతౌ ॥ అన
 యోరంత్యస్య డత్వంభవతి ॥ సడఇ । సీదతి । పడఇ- పతతి ॥సూ॥ శక
 గే ॥ శకాదిష్వంత్యస్య ద్విత్వంభవతి । శక్స్తితి । నక్-ఇ । అట్టఇ -
 అటతి ఇత్యాది ॥సూ॥ అరివృహం ॥ వృహదీనాంఋకారస్య అరిరిత్యా
 దేశ స్స్యాత్ । వరిసఇ । వషాతీత్యాది ॥సూ॥ స్వపి ॥ ఆదేరతడిదౌ
 తౌవాభవతః । సువఇ । సోవఇ । ఏవం కతకరి నర్వేహంధాతూనాం
 తదాదేశేషుచ రూపాణి కల్పనీయాని ॥ భావకమణోస్తు ॥ సూ ॥
 ఈలత్తిజ్ఞాయకః ॥ యకః ఈల । ఇజ్జఇ త్యాదేశౌభవతః । హోఈ అ
 ఇ । హోఇజ్జఇ । భూయతే । అణుహోఈలఇ । అణుహోఇజ్జఇ । అ
 నుభూయతే ఇత్యాది ॥ అగాగమాదయ ఆదేశాః పూర్వవత్కల్పనీ
 యాః ॥సూ॥ భావకమణితు యగ్లుక్ ॥ భావేకమణివచిజ్ఞాదిభ్యో
 థాతుభ్యః పరావకారాగమోరిత్యాత్ । తత్సన్నియోగేనయకోలుక్
 చిన్వఇ । జిన్వఇ । ఇత్యాది ॥సూ॥ మచేః ॥ భావేకమణివచినౌ
 తెమాగమోరిత్యాద్వా ॥ తత్సన్నియోగేన యగ్లుక్చ ॥ చిన్వఇ ॥ శీ
 యతే ॥సూ॥ అంత్యస్య హనఖినాః ॥ మకారోరిద్వాస్యాత్తత్సన్నియోగే
 న యగ్లుక్చ । హన్వఇ । హన్యతే । ఖన్వఇ । ఖన్యతే ॥సూ॥ కుహలిహ
 నహరుహంభరతడిచ్చ ॥ ఏహమంత్యస్య భకారోరిద్వాస్యాత్తత్సన్నియోగే
 న యగ్లుక్చ । వహారత డకారచ్చ దుబ్బఇ । లిబ్బఇ । పుబ్బఇ । రు

బృహి || సూ || దహేర్షుర్ || అంత్యస్యైత్యనువర్తతే || యుకారారిద్యా
స్సస్యోత్ || తత్సన్నియోగేన యస్తుక్చ | డ్యుఇ|డహిజ్జఇ|దహ్యతే|| సూ ||
బద్ధోఽఘ్నః || యుకారోవాస్యైద్యస్తుక్చ | బద్ధుఇ | బంధిజ్జఇ | బధ్యతే ||
సూ || రుధఉపసమనోః || ఏభ్యః పరస్యరుధేరంత్యస్యభావకమణిర్ము
ర్వాస్యైద్యస్తుక్చ || ఉవరుజ్ఞుఇ | ఇత్యాది || సూ || ద్వేగమిగే || గనూ
ది వ్యంత్యస్య ద్విత్వం యస్తుక్చ | గమ్మఇ | హస్సఇ | ఇత్యాది || సూ ||
ఊరహృకృత్పాఞ్రం || ఏషామంత్యస్య ఊరఇ త్యాదేశస్సాస్యద్యా ||
తత్సన్నియోగేన యస్తుక్చ | హీరఇ | కీరఇ | లీరఇ | జీరఇ | ఇత్యా
దిభావకమణో రూపాణి కల్పనీయాని ||

అథ నిదిరూపనిర్ణయఃపదవ్యక్తతే.

సూ || నిజదేదావావే || చిహః | అత్ | ఏత్ | ఆన | ఆవే | ఇతిచ
త్వారిఅదేశాభవంతి | ఇజాదయః || పూర్వవత్ | హోఃఇ | హోఏఇ |
హోఆవఇ | హోఆవెఇ | భావయతి || సూ || శుష్యాదెరవిద్యా || శుష్యా
దేణ్ణదః అవిర్వాస్యోత్ || సూ || అదెలుక్యాఘోరతః || నిజాదేశేషు
అదెల్లుక్షుపతఅదేరతఅద్భవతి | హోవఇ | హోవేఇ | భావయతి ఇత్యా
ది | కేచిదావే, ఆవ, ఇక్యేతయోరపి ఆత్వమహుః | హోవావఇ | హో
వావెఇ | ఇత్యాది | ఏవంశీచిసర్వేషాం ధాతూనాం తదాదేశానాం
చ కతేరిరూపాణి సర్వలకారేషుకల్పనీయాని | నిదిభావకమణితు
సూ || లుగావిల్భావకమణ్యై || భావకమణ్యత్వయేక్రప్రకృత్యయేచ ప
రేణిచోలుక్, అవి, ఇత్యాదేశౌభవతః | లిత్వాన్నిత్వం | హోఊఅఇ
హో ఆవీఅఇ|భావ్యతే | ఇత్యాదిరూపాణికల్పనీయాని || సూ || టుక్య
జోర్యస్య || క్యచః క్యషశ్చసంబంధినో యకారస్య క్వదిల్బృష్టవతి | గు
రూఇ | గురూఅఇ | గురూయతే ఇత్యామ్యాహ్వోని ||*|| ఇతి ప్రాకృ
తభాషాయాం నిజంతసామాన్య ప్రక్రియా || * * * *

అథ శౌరసేన్యాం నిజంత ప్రక్రియా.

సూ॥ భువోభః॥ భవతే రాదేశస్యహస్యభోవాస్యాత్॥ సూ॥ ఇ
జేవోదః॥ లటప్తిప్తాదేశయోరిజేవోదఃకారాగమోభవతి॥ టిత్యా
దాద్యావయవః॥ భోది భువదిభువదే॥ భవతి ఇత్యాది॥ సూ॥ భవిష్య
తిస్సి॥ భవిష్యదధే॥ విహితస్య హేస్థానేస్సిభవతి॥ భోస్సిది॥ భవిష్య
తీత్యాది-సర్వలకారేషు రూపాణికల్పనీయాని॥ అగాగమాదయశ్చ
పూర్వవత్॥ ఇతి శౌరసేనీతిజంతప్రక్రియా.

అథమాగధీతిజంతప్రక్రియా.

సూ॥ స్కః॥ పెత్తాచక్షతః॥ అనయోఃక్షస్యస్కస్యాత్॥ హె
స్కది॥ పెత్తుతే॥ అతిస్కది॥ అచక్షతే॥ ఇత్యాది సర్వలకారేషు
రూపాణి॥ సూ॥ జోవ్రజేః॥ వ్రజేశకారస్య ఇకారారిద్భవతి॥ వ
జ్జది॥ వజ్జదే॥ వ్రజతి॥ ఇత్యాది॥ సూ॥ చిట్టప్తిష్ఠస్య॥ స్థాధాతౌరాదే
శస్య తిష్ఠస్య చిట్టఇతిభవతి॥ చిట్టది॥ చిట్టదే॥ తిష్ఠతి॥ శేషంప్రాకృత
వచ్చారసేనీవచ్చరూపాణ్యుహ్యేని॥ ఇతి మాగధీతిజంతప్రక్రియా॥

అథపైశాచీతిజంతప్రక్రియా.

సూ॥ రడిజేచః॥ ఇజేవోస్తడాగమస్యాత్॥ భౌతి॥ భవతి॥ భవ
త ఇత్యాది॥ సూ॥ ఏయ్యఏవభవిష్యతి॥ భవిష్యదధే॥ విహితయోరి
జేచాస్థానే ఏయ్యదేశఏవభవతి॥ నత్వాతిదేశికస్సిః॥ భోఏయ్య॥ భ
విష్యతి॥ సూ॥ ఇయ్యోయకః॥ న్నుప్తం॥ భౌఇయ్యతి॥ భూయతే॥ సూ॥
క్రిభోడీరః॥ కృభోయకస్థానేడీరఇతి భవతి॥ కీరతి॥ కీరతే॥ క్రియ
తే॥ ఇత్యాది॥ సర్వలకారేషు ప్రాకృతవచ్చారసేనీవచ్చరూపాణ్యు
హ్యేని॥ ఇతి పైశాచీతిజంతప్రక్రియా॥ చూలికాప్తేశాచ్యాంసర్వం
ప్తేశాచీవత్॥ సర్వతోవదిష్టనాతిదిష్టస్యబాధః

అథాపభ్రంశతిజంతప్రక్రియా

సూ॥ ఇజేవోదః॥ పకోది॥ హువది॥ హువదే॥ భవతి॥ సూ॥
లటాహింవారుఘ్నోః॥ అపభ్రంశే లటారుఘ్నోన్మింవాస్యాత్

హోహిం హువహీం ఇత్యాది । భవంతి । పత్యై । హోంతి ఇత్యాది ॥
 హిథాస్సిహోః । అవభ్రం శేథాస్సిహిహిస్సాస్సిద్వా । హోహి । హువ
 హి ఇత్యాది । భవసి । పత్యై హోసీత్యాది ॥ నూ॥ హుభధ్వమోః॥ అ
 వభ్రం శే భధ్వమోహుస్సాస్సిద్వా । హోహు । హువహు । ఇత్యాదిభ
 వథ । పత్యై హోఇద్ధా ఇత్యాది ॥ నూ॥ ఉమివిటోః॥ మివిటార్వాఉకా
 రో భవతి । హోఉ । హువఉ । ఇత్యాది । భవామి । పత్యై హోమిత్యాది॥
 నూ॥ హుంమస్తహిజోః ॥ మస్తహిజోర్తుంవాభవతి । హోహు ఇత్యా
 ది । భవామః । పత్యై హోమోఇత్యాది ॥ నూ॥ సన్యపాల్యటి । ల్యటివి
 హితస్యన్యపావభ్రం శేసోవాస్యాత్ । హోసది । భవిష్యతి । హోసహిం
 భవిష్యంతి ఇత్యాది ॥ నూ॥ ఇదుదేత్స్వహ్యోః ॥ లోఽద్భధ్వనుపురుషైకవ
 చనస్య స్థానే విహితయోః స్వహ్యోః ॥ ఇ, ఉ, ఏ, ఇతి త్రియతదేశా
 భవంతి । హోఽభి హోఉ । హోఏ । భవ । అన్యత్రహిమాదయః । ప్రాకృత
 రూపతాః ॥ శేషం ప్రాకృతవల్ ॥ నూ॥ లింగమతంత్రం ॥ అవభ్రం
 శే లింగమవివక్షితం ప్రాయః ॥ నూ॥ శేషం శౌరసేనీవత్ ॥ స్పష్టం॥
 ఇత్యవభ్రంశ తిజంతసామాన్యప్రక్రియా ॥

నూ॥ తద్వ్యత్యయశ్చ ॥ ప్రాకృతాది లక్షణానాం పరస్పరం వ్య
 త్యయశ్చ క్షదిద్భవతి ॥ ఇతి ప్రాకృతాదిధామాను తిజస్తసామాన్య
 ప్రక్రియా ॥—॥ ధాత్వాదేశాదయోవిస్తరభియానలిఖతాః.

అథగణాః ప్రదశ్యంతే .

నూ॥ స్వరేభ్యోవక్రాదౌ ॥ వక్రాదిమ యథాదశానం స్వరేభ్యః
 పరోవిందుర్భవతి । వక్రః- వంకౌ । వక్రకు ట్టలబుధ్వాస్థిపుచ్చకరో
 టవృచ్ఛికాః ॥ గుచ్చదశానమూధానఃపశ్యశుక్రిత్యశ్రగృష్టయః ॥ స్ప
 శాన శ్తశుక్రిమాక్షారాః పగధమాద్భిందుశాలినః ॥ ఛందఃపూర్వోదెవ
 నాగే మనస్విన్యాంపృతిశుక్రితి । మనస్కిలాయాంపాశ్వాస్థి వయ
 స్సేపి మనస్విని । ద్వితీయత స్తృతీయాత్తుస్యాదుపర్యతిముక్తయోః ॥

సూ॥ లుక్తాంసాదౌ ॥ మాంసాదిమబిందౌలుఁగ్వాస్యాత్ ॥ మాసం॥
 మంసం ॥ మాంసాదిస్తుతదానీం కథమెవంకింకరోమినూనమిదానీం ॥
 కాంస్యమాంసలసంముఖపాంసులపాంసవ ఇతిరితోహిగణోయం ॥
 సూ ॥ అక్ష్యథఁకులాద్యావా ॥ అక్షిపర్యా యాః కులాదయశ్చ పు
 ల్లింగేవాప్రయోక్తవ్యాః ॥ విద్యుచ్ఛందౌభాజనమాహాత్త్యం దుఃఖవ
 చనకులం ॥ ఇత్యాదిః ॥ సూ ॥ క్షీణేగుణగాః ॥ గుణాదయః క్షీణేవాప్ర
 యోక్తవ్యాః ॥ గుణదేవమండలాగ్రాః ఖడ్గోచిందుశ్చ కరదుహోవృ
 త్తః ఇత్యాదిః ॥ సూ ॥ (స్త్రీ) యామిమాంజలిగాః ॥ ఇమాంతాంజల్యా
 దయశ్చ (స్త్రీ)యాంవాపతంతే ॥ కుక్షిబలీనిధిర శ్రీప్రశ్నాక్షిగ్రింధిచా
 ర్యవిధివృత్తం ॥ అంజల్యాదిః పృష్ఠస్య కృతేత్వవైవ సంగ్రహణమ్ ॥
 సూ॥ తుసమృధ్యాదౌ ॥ సమృధ్యాది ష్వాదెరవణఁస్యవా దీఘఁస్యా
 త్ ॥ సామిద్ధి ॥ సమిద్ధి ॥ సమృద్ధిః ॥ ప్రతిసద్ధిసదృశమనస్వినః ప్రసుప్త
 ప్రవాసించతురంతాః ॥ అభిచాత్యస్పృశఁప్రవచన ప్రసిద్ధిప్రరోహపరకీ
 యాః ॥ ప్రతిపత్ప్రకృత ప్రకటాస్సహప్రతి స్పృశినాసమృద్ధ్యాదిః ॥
 సూ ॥ స్వప్నాదావత్ ॥ స్వప్నాదిష్వాదెరవణఁస్య ఇత్వం లిద్భవతి ॥
 కివిణౌ ॥ కృవణః ॥ వెతనకృపణ మృదంగౌత్తమదత్తైషద్వ్యలీకమరి
 చాశ్చ ॥ వ్యజనమితి స్వప్నాదిర్వేతనదత్తౌవికల్పేతౌ ॥ వెతనఇతితో
 రితి వెతనే వికల్పాద్భవేదిత్వం ॥ దత్తైణత్వే సత్యేవాంగారే లత్వప
 వ బాహులకం ॥ సూ॥ జ్ఞోణౌభిజ్ఞాదౌ ॥ అభిజ్ఞాదిమ జ్ఞకారాదేశ
 స్య నిస్యసంబంధినౌఽవణఁస్య ఉత్వంభవతి ॥ అభిజ్ఞః ॥ అహిష్ణా ॥ ఆ
 గమసర్వాత్తైగితదైవాభిమనః కృతాజ్ఞాంతాః ॥ సూ ॥ శయ్యాదౌ ॥
 శయ్యాదిష్వాదెరవణఁస్య ఏత్వంభవతి ॥ శయ్యా ॥ సేజ్ఞా ॥ శయ్యాది
 గణ ఆత్మాతశ్శయ్యాత్ప్రగ్రాహ్యా కంతుకాః ॥ సూ॥ ఇత్తుసదాదౌ ॥ స
 దాదిష్వాదెరాకారస్య ఇత్వంవాస్యాత్ ॥ సఇ ॥ సఆ ॥ సదా ॥ నిశాక
 రశ్చ కూర్పాసస్సదాది గణఇవృతే ॥ సూ ॥ నవావ్యయౌత్థౌ తాదౌ ॥

వ్యాఖ్యాతః॥ ప్రాకృతకుమారచామరసంస్థాపితతాలవృంతనారాచాః |
 ప్రస్తాపితః కలాదః స్థాపితభాదిరకహాలికబలాకాః | బ్రాహ్మణపూ
 రాన్వణ్ణావపుష్పతాతాదిః ప్రకీర్తితస్తజ్జేః || సూ || గభీరగత్ || గభీ
 రాదిష్వాదేరీకారన్య ఇత్వంభవతి | గహిరో, గభీరః | వ్రసీదన వ్రీ
 కానీత ప్రదీపిత శీరీషకాః | గృహీతజీవదవసీదద్వితియ తృతీయకాః |
 వ్రీళితంచ గభీరాదిరానీతేషరపి (స్త్రి)యాం || సూ || వాపానీయగే ||
 పానీయాదిష్వాదేరీతఇద్వాస్యాత్ | పాణిఆం | పాణీఆం | పానీయం |
 జీవత్యభీకపానీయోపనీతే వత్కరీషకాః || పానీయాదావేవకేచిద్భిరీ
 షంకథయంతిహి || సూ || ముకులాదౌ || ఆదేరుతలత్వం భవతి నిత్యం |
 మఉలం | ముకులం | ముకులం ముకురం ముకుటం యుధిష్ఠిరస్సాకుమార్యం
 చ | అగురుగుళూచీగుర్వ్యవిమృతతత్వంతు బాహులకం || సూ || ఇ
 ల్కౌవగే || కృపాదిష్వాదేఋతఇత్వం లిత్యాగ్ | కృపః | కిపౌ || కృ
 వనృవకృపణ్ణికృశాః కృశానుశృంగారవృద్ధకవిగృధాః | భృంగార
 నృగసృగాలా వృశ్చేకదృష్టిస్పృహహృదయ తృప్తాః | ధృష్టోత్కృష్ట
 నమృద్ధివ్యాహృత భృంగషికృతికృషికాః | కృనరకృపాణవిత్కృష్టాః
 పృథ్వీభృగుకృష్ణగృథికృపాకృత్యాః | ఘృసృణసకృత్సృష్టానిద బృ
 సీఘృణా బృంహితానిగృష్టేశ్చ | భృశహృతభృతక పితృఘ్నావృతిశ్చ
 నృత్తిశ్చగృఘ్నశ్చ | తృషితంవృత్తం సృష్టిమృష్టస్యద్రవవదథక
 ప్త్యైవ || సూ || ఋతుగే || ఋత్వాదిష్వాదేఋతఉత్వం భవతి నిత్యం |
 ఋతుః | ఉడే | ఋతుబృందావన ఋషభభ్రాతృక బృంద ప్రవృష్ట ఋ
 జువృద్ధాః | పృథివీమృణాశనివృతాః ప్రావృడ్వృత్తాంతసంవృతస్పృ
 ష్టాః | నిర్వృతినిర్వృతపీతృకాన్సంభృతవివృత ప్రవృత్తినిర్వృతాః | సృ
 ధినిసృత్తిప్రభృతనివృత్తజామాతృకా పరావృత్తాః | నిభృతపా
 భృతపరభృతభృతిభృతఋణమాతృకాపరామృష్టాః || సూ || శౌండగే ||
 శౌండాదిష్వాదేరీతనిత్యముత్వంభవతి | శౌండః | సుండో శౌర్ధౌదని
 మాం జాయనదౌ వారిక శౌండసాందర్భం | సౌనణికపాలోమీపాం

ధ్యానీతిశౌండాదిః || సూ॥ అశ్మతువైరాదౌ || వైరాదిష్వాదైరేవఅశ్మ
 ఇత్యాదేశౌవాస్యాత్ | వశరం | షరం | వైరం | వైరంవైశంపాయ
 నవైశికవైశృపణదైత్యేక్షేలాసాః | వైతాళికక్షేరవదైవానీత్యేతత్తువైరా
 ది || సూ॥ దైత్యాదౌ || దైత్యాదిష్వాదరేవఅశ్మన్యాన్నిత్యం | దైత్యః
 దశచ్ఛి|| దైత్యోదైన్యందైవతక్షేతవవైదర్భవైదేహః | విశ్వర్యంవైజననౌ
 భైరవవైహారికాశవేదేశః | వైశ్వానరవైశాఖాస్తేవరంవైశాలచేత్యేచ |
 ఇత్యాది || సూ॥ ఏత్యాజ్ఞులాత్రీయోదశగైశః || త్రీయోదశాదిష్వాదే
 రచ స్యాజ్ఞులాపరణ సహోత్వంభవతి | థేరో | స్థవిరః | అయసాహ
 రోవిచకిలస్త్రయస్త్రీంశ త్రీయోదశ | స్థవిరశ్చత్రీయోవింశ తిస్త్ర
 యోదశగౌగణః || సూ॥ వైకాదౌగః || ఏకాదాకవగ్యన్యవాగసాస్య
 త్ | ఏకః | ఏగౌ || ఏకైత్యాది || ఏకాకమాసుగాలోకా కారోద్యో
 తకరాముకాః | శ్రావకోధోతీర్థకర ఏకాదిగణఇవ్యతే || సూ॥ టోర్భ
 డిశాదాలః || బడిశాదౌటవగ్యన్యలత్వంవాస్యాత్ | బబిసం | బడిసం |
 బడిశం | బడిశగుడనడవ పేటాపీడావాడీ(వాటి)చవెణుళ్ళు | దాడిమ
 ఇహపాటయణిణజ న్నపవప్రగృహ్యతేనాన్యః || సూ॥ లట్టోఽనుడగే ||
 అనంయు క్తస్యావాదౌ వత్తమానస్య అచః పరస్యడస్యలత్వంలిద్భవతి
 ఉద్వాదీన్వజయితాన్ | గరుడః | గలులో | ఉడుగొడనిడనాడీపీడిత
 నీడాఇహోద్వాదిః || సూ॥ పృతిగేఽప్రతీపగే || పృణ్యాదిమతవగన్
 న్యఙోభవతి || అప్రతీపగే | ప్రతీపన్నః | వడివణ్ణౌ | ప్రతీపం | పళువం |
 ప్రతీపన్నఃప్రతీభాసః ప్రతిహారఃప్రతినివృత్తకందరికే | ప్రతీపత్ప్రతి
 మాప్రభృతిస్సహప్రతిస్పథినాప్రతికరోతిః | ప్రతిశుస్తృతకంచైవభిం
 దివాలోహరితకే | పతాకాస్త్రాభృతవిభీతకావ్యాపృతఇత్యేమి | ప్రత్యా
 దయస్త్రవిజ్ఞేయాః ప్రతీపాదిరథోచ్యతే | ప్రతీపంచప్రతిస్తానంప్రతిజ్ఞా
 నంచ సంప్రతి | ప్రతిస్తాదప్రతీసమయం ప్రతిజ్ఞాచకీర్తితః || సూ॥ ర
 ల్న ప్రత్యాదౌ || సప్రత్యాదౌతవగ్యన్యరత్వం లిద్భవతి | సత్తరీ | సప్ర
 తిః | సప్రత్యాదిస్సప్రతిసప్రదక్షైకాదశత్రీయోదశచ | ద్వాదశపంచ

దశాష్టాదశగద్గదఇత్యయం హి గణః || సూ॥ హరిద్రాదా || రస్యలత్వంస్యా
 ల్ || హరిద్రా॥ హలద్దీ॥ హరిద్రా॥ గారచరణ సుకుమారయుధిష్ఠిరాః |
 సతాగ్రముఖరౌరుగ్భః కరుణావరుణస్తథా | పరిఖాసంవత్సరమత్సర
 పరశుకిరాతశిథిగదారిద్ర్యం | కాతరపరిఘదరిద్రాపద్మా రాగరుడపారి
 భద్రంచ | దరిద్రాతిశ్చత్రపాదాభాపవచరణాగణ | పత్యతేఽధికి
 రాతస్తు చత్వసంయోగవపహి || సూ॥ త్వేడకగైఖల్ || త్వేడకాదిషు
 సంయుక్తస్యఖస్యాత్ | లిత్యాన్నిత్యం | త్వేడకః | భేడః | త్వేడక
 స్ఫుటకస్తద్వత్స్ఫుటకశ్చేద్యగూహ్యతాం || సూ॥ స్పృహదా || స్పృ
 హాదిషునంయుక్తస్యభోభవతి | స్పృహః | భిహః | ఇత్యుక్షీరక్షారత్యు
 రత్యుతత్యుణ్ణమక్షికావృక్షాః | కత్యౌకుక్షీదక్షత్యేత్యసద్భ్రౌక్షలిక్షా
 శ్చ | లత్యౌక్షిస్థగతంక్షత్రంక్షతంకాత్యేయకస్తథా | సాదృశ్యంవత్యు
 థాలక్షీ స్పృహదిగణశ్చవ్యతే || సూ॥ ర్తస్యాధూర్తాదౌటః || వ్యాఖ్యా
 తమ్ || ధూతః కీర్తితమాహూర్తికవార్తికవర్తికాః కీర్తికః || కా
 తికవార్తామూర్తావార్తాధూంవేతి వాచ్యమిత్యాహుః | సమావినిర్ని
 ప్రియుతోవతానంవతాకస్తథా | వార్తాకఃచోత్కర్తికతశ్చ ధూర్తా
 దిగణలోరితః || సూ॥ ప్రముక్తగే || ప్రముక్తాదిషుసమాసేయధాదర్శ
 నం వ్యంజనస్య ద్విత్వంవాస్యాల్ || పచ్చుకోగ్ర | పముకోగ్ర | ప్రముక్తః
 త్రైలోక్యంబద్ధఫలప్రముక్తసపిపానశిఖరఖండవరవతాః | ప్రతికూలసప
 రిహాసాదర్శనమత్పలవలాశకసవరితాపా | ప్రపుల్లమేషుద్వితీయపదా
 దేద్విత్వమిష్యతే || సూ॥ దైవగేఖా || దైవాదిషునాదేర్వధాదర్శనం
 వ్యంజనస్య ద్విత్వంవాస్యాల్ | దేవ్యం | దైవం | దైవవ్యాకులమూకవ్యా
 హృతనిహితైకకుతూహలనజేషు | తూష్ణీకనీడసేవాస్థాణునఖస్త్యాన
 హూతేషు | దైవెమృదుకేంత్యస్య హ్యధాస్తదీయోశుకవైర్వాస్థూలె ల
 మ్యైవ సపివేత్యత్రతుచస్యహిద్విత్వం || సూ॥ త్రైలాదౌ || త్రైలాదిషుయ
 థాదశానమంత్యస్యానంత్యస్య వాప్యం జనస్యద్విత్వం భవతిసిత్యం ||
 తేల్లం | త్రైం || త్రైలద్రాదిచకిలప్రభూతేషుఋజౌ ద్విత్వా | మంజూ

కసోత్రసిపేష్టస్యాదంత్యస్త్యవయావనే । వస్త్యేమోలూఖతఖస్త్యేవే
 ప్టాతైలాదికేగణే ॥సూ॥ స్యాద్భవ్యచైవ్యచౌర్యనమేయాత్ ॥ ఏమచౌ
 ర్యాదిమచయాత్పృగిత్వంభవతి ॥ స్వాద్వాదః|సిఅవాట|భవ్యః|భవిట
 వైత్యం|చెఇఅం|చౌర్యం|చోరిఅం| గాంభీర్యదైర్యభౌర్యాసాండర్యబ్రహ్మ
 చర్యపీర్యాణి| చర్యాచార్యశ్శౌర్యంవర్యస్త్రేయసూర్యపర్యంకౌ॥ చౌ
 ర్యసమావిజ్ఞేయాఃపర్యంకేవాభవేద్విత్వం ॥సూ॥టాదక్ష్తీబేమ॥ సంయు
 క్తస్యలాత్పృగిత్వంస్యాత్ ॥ క్షీబాదీన్వర్ణయిత్వా॥ క్షిప్తం । కిలిప్తం॥ క్షీ
 బఃక్లమోపి క్లబశ్చశుక్లపక్షోత్త్వపక్షవాః । కిం చస్తా వయతిశ్చేతాదృ
 శాఃక్షీబాదయస్తృతాః ॥సూ॥ తన్వ్యాభే॥ తన్వీప్రభృతిమ సంయుక్త
 స్యాంత్యహలః ప్రాగుత్వంభవతి| తన్వీ|తణు|తన్వీలఘ్నీగుర్వీబహ్వీ
 మృద్వీచపట్వీచ । తన్వ్యాభావిజ్ఞేయాఃపృథ్వాన్యంవైకల్పికంచోత్వం ॥
 సూ॥ వింశతిమత్యాన్లోపత్ ॥ వింశత్యాదిమతిత్యతయవనసహవిందౌ
 ల్లోపస్యాత్ ॥ శిత్వాత్పూర్వస్య దీఘః॥ వింశతిః| వీసా| త్రయో
 వింశ త్రధాత్రింశద్ద్వాత్రింశద్వింశతేస్త్రేయం । సింహేవైకల్పికౌలో
 పా గణేదంత్యౌచగృహ్యతే ॥సూ॥ శకగే॥ వ్యాఖ్యాతమ్॥ శకిమృగిర్ల
 గిసినీఅటతిలుకటతి స్తృటిః ॥ కుపిజిమిస్తవిశ్చేతిశకాదిగణశ్శురితః ॥
 సూ॥ అరివృషాం॥వ్యాఖ్యాతం॥వృషిన్ముకషిస్తృషిహృషీఇత్యాదిస్యాద
 యంగణః ॥సూ॥రుషగేచోదిక॥వ్యాఖ్యాతం॥ రుషిశ్శుషిర్దుషితుషీపుషి
 శ్శిషిరితీదృశః॥అస్తిశాస్త్రేనర్వేప్యాకృతిగణాః॥ఇహప్రాకృతశబ్దప్రదీపి
 కాయాంగణప్రకరణమ్॥ కల్యాన్యవాయవారాశిసుధాంశోస్సూరసూరి
 ణః| తనయః|కానకాన్సల్లీమావసన్యోభివర్ధతే॥౧॥తంశివ్యంసరసింహం
 ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా మేనాం| మోదాదకారయన్తాంతాతాచార్యౌబు
 ధప్రీత్యై॥౨॥ ఇత్థంప్రాకృతశబ్దానాంషణ్ణాంప్రాదర్శినాత్మతః । పదవ్యే
 తాంబుధవరాఃప్రేక్ష్యతువ్యంతుపాదరం ॥౩॥ ప్రాకృతనంస్కృతసరణి
 ద్వయఃప్రత్యతంవిశాంతశాంతియుతం । శ్రీనజ్జయగురుతనయంతిరుమల
 తాతార్యగురుమహంవందే॥౪॥* *శ్రిఇతప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా*శ్రి*

౭౭

శ్రీ హయగ్రీవానమః.

శ్రీమదరిశానఫాలవెంకటాచార్యకవివర్యవరచిత
సవ్యాఖ్యానరాఘవయాదవీయ ప్రారమ్భః.

శ్లో॥ వందేహం దేనంతం శ్రీతం రంతారం కాలం భాసాయః
రామో రామాధీ రాప్యాగో లీలామా రాయో ధ్యేవా సే

వ్యాఖ్యానమ్॥ కించిత్ సంచితయోగోపీ కిలికించితవంచితం | అంచితం
జ్యోతిరమరైరంజనాద్రావుదంచితం || ౧ || భద్రోల్లాసం భానురా
వత్యవాహిన్యంతదీప్యన్నన్యస్తవేర్యగ్రబాణః | నాభోహల్యానంద
హేతుః ప్రదత్తాం రాజీవాత్మో రాఘవోయాదవోవా || ౨ || ఆనులా
మ్యేనపాతేరావకథాప్రతిపాదకైః ప్రాణిలోమ్యేనపాతే కృష్ణకథా
ప్రతిపాదకైశ్చ శ్లోకైః పరిష్కృతం రాఘవయాదవీయాఖ్యమతిహాస్క
రం ప్రబంధం ప్రక్రమమాణః పారిశిష్టప్రబంధ ప్రత్యూహప్రశమనా
భమానులామ్యు ప్రాణిలోమ్యు పాతాభ్యాంప్రబంధవిషయం ౭౭ రా
మకృష్ణవందన ప్రతిపాదకం మంగళశ్లోకమారచయతి ||

వందేహమితి || వందే | అహం | దేనం | తం | శ్రీతం | రం
తారం | కాలం | భాసా | యః | రామః | రామాధీ | ఆప్యాగః | లీ
లాం | ఆర | ఆయోధ్యే | వాసే | ఇతి పదవిభాగః || — || రామాధీ - రా
మాయాంస్త్రియాం సీతాయాంధీర్బుద్ధిర్యన్య తథోక్తస్స ఆప్యా
గః ఆప్తుంయోగ్యాః అగాః సహ్యములయాదివర్వతాః యస్యతథోక్తః.
సీతాయాంమనః ప్రణిధాయ సహ్యదిగిరీవ్పాప్తవానితిభావః || ఏవం
విధోయోరామః ఆయోధ్యే, అయోధ్యాభవే. వాసేగమే లీలాంక్రీ
డాం ఆరప్రాప్తవాణ్ముగతాదిత్యస్తాల్లిట్ || రామో రావణవధంకృ
త్వా. పునరయోధ్యాయాం స్వగేహమేత్య, సీతయాసాకంచికీడేత్వధః

భాసాకాంత్యా- కాలంసీలం రంతారంజగత్సృష్ట్యాదిభిః క్రీడంతమి
తి యావత్ || శ్రీతం- శ్రియానంపదా, ఇతంప్రాప్తం || ౧ || శోభానం
పత్రిపద్మానులక్ష్మీశ్రీరసికధ్యత్యతి నైఘంటుకాః || తందేవమహం వందె
ప్రణమామీత్యథః || * || అయమేవశ్లోక ప్రాతిలోమ్యేనపత్యతే ||

సేవాధ్యేయోరామాలాలీగోప్యారాధీమారామోరాః

యస్సాభాలంకారం తారంతంశ్రీతంవందేహందేవం || ౧ ||

వ్యా || సేవాధ్యేయః | గామాలాలీ | గోప్యారాధీ | మారామో
రాః | యః | సాభాలంకారం | తారం | తం | శ్రీతం | వందె | అహం | దేవం
ఇతిపదవిభాగః || — || మారామోరాః || మాయాలక్ష్మ్యైః - ఆరామభూతం
భోగ్యస్థానభూతం ఉరః పత్రాయస్య తథోక్తః || సూ || ఉరఃప్రభృతిభ్యః
కవితకప్రత్యయస్తు. సమాసాంతాదనిత్యః | అతఏవ - సమస్తలోక
విజయశ్రీపూర్వమాణోరసమితి మురారిప్రయోగః || సేవాధ్యేయః ||
సేవాభిస్తపాయజ్ఞాదిభిః ధ్యేయః ధ్యాతుంయోగ్యః | తపాయజ్ఞాదిభిః |
పక్వ కషాయస్త్రేవ భగవద్ధ్యానసేధేః || శూ || యతేహి తమేవం వె
దానువచనేన బాహ్మణౌవివిదిషంతి యజ్ఞేనదానెన తపసానాశకే
నేతి || అత్రైవ అసినాజిఘంసతీత్యాదా వసేర్హననత్యవ వివిది
షంతీత్యనెన వెదనపన యజ్ఞాదేరుపాయత్వం ప్రతిపాద్యతే రా
మాలాలీ || రామరుక్మిణ్యాదికా అష్టామహిషీలాంబయతీతి త
థోక్తః యః కృష్ణః గోప్యారాధీ, గోపీ - రాధాప్రభృతిః గోపాంగ
నాః, ఆరాధయతి సమ్మానయతీతి గోప్యారాధీ అభూదితిశేషః || అనే
న కృష్ణస్య దక్షిణనాయకత్వ ముక్తభవతి | సాభాలంకారం - సాభా
స్పదీప్తికాః. అలంకారాః కౌస్తుభాదివిభూషణాని, యన్యనతథోక్తః,
తం శ్రీతం పూర్వపదభాగః || తం - దేవం వాసుదేవం అహం తారం
యథాభవతి తథా, ఉచ్చైస్త్వరేణేతియావత్ || వందెస్తామి | పదిఅ
భివాదసమస్తోఽపి రిత్యస్తాల్లడు తమైకవచనమ్ || ౧ ||

అనతారికా || అథానులోమ్యప్రాణామృత్యాం అయోధ్యాద్వారకాపురివణానపతంశ్లోకమారచయతి ||

సాకేతాఖ్యా జ్యాయామాసీద్వావిప్రదీప్తార్యాధారా |

పూరాజీతాదేవాద్యావిశ్వాపాగ్ర్యాసావాశారావాః ||

వ్యా || సాకేతాఖ్యా | జ్యాయాం | అసీత్ | యా | విప్రదీప్తా | అర్యాధారా | పూః | ఆజీతా | అదేవాద్యావిశ్వాసా | అగ్ర్యా | సావాశారావాః | పదవిభాగః || — || అజస్యాపత్యంపుమానాజః | దశరథః || సూ || అత ఇత్థో, ఇతి అపత్యాధే ఇత్థో | తెన ఇతాప్రాప్తా-ఆజీతా, అదేవాద్యావిశ్వాసా. దేవాద్యాః- గంధర్వజానవాదయః; తేవ్యవిశ్వాసః. దేవాద్యావిశ్వాసః. తద్రహితా. అదేవాద్యావిశ్వాసా దేవాదయ ఇమామపరివృరిత్యవిశ్వాసస్తస్యాః. కదాపి నాస్తీత్యథః || దేవాదీనామపి దుస్సాధేతిభావః || అగ్ర్యాఅగ్రభవా, అయోధ్యామధురామాయేత్యేవం సప్తపురిమధ్యే అయోధ్యేతిప్రథమ గణితేతి యావత్ || శ్రేష్ఠితివాధః | సావాశారావా | సమయజ్ఞమశ్నంతి. వాసవాశాః || క్రతుభుజః, తత్సంబంధీ- సావాశాః ఆరావః కోలాహలః యస్యాంసాతథోక్తా, తస్యాం సంతతం క్రతూనామనుష్ఠీయమానతయా హవిజాః ఘృతౌనమాగతదేవతా కోలాహలశాలినీసేత్యథః || ౧ || యజ్ఞశ్చవౌధ్వరోయాగ ఇత్యమరః || ఆర్యాః వైశ్యాః. ఆధారాః-అపేక్షితవస్తు, ప్రదానేన ఆశ్రయభూతాయస్యాంసా, తథోక్తా || స్యాదర్పస్వామి వైశ్యయోరిత్యనుశాసనం | ఏవంవిధా సాకేతాఖ్యా, సాకేత ఇతినామా పూః పురి, అయోధ్యానగరీ || ౨ || స్యాత్సాకేతమయోధ్యాయామిత్యమరః || జ్యాయాం భూమా || ౩ || క్షోణీజ్యాకాశ్యపీక్షితిరిత్యమరః || అసీత్, అభూత్ || అసభువీత్యన్తర్లబ్ధ్ || యాపూః విప్రదీప్తా- విప్రే బ్రాహ్మణైరాదీప్తా, ఆసమంతాత్ప్రకాశితా | సాపూరాసీదిత్యన్వయః || ౪ || ఆయమేనశ్లోకః ప్రాతిలోమ్యేనపత్యతే ||

వారాశావాసాగ్రాసాశ్వావిద్యావాదేతాజీరాపూః॥

రాధార్యాప్తాదీప్రావిద్యాసీమాయాజ్యోఖ్యాతాకేసా

వ్యా || వారాశౌ | ఆన | అగ్ర్యా | సాశ్వ | విద్యావాదేతాజీ
రా | పూః | రాధార్యాప్తాదీప్రా | విద్యాసీమా | యా | జ్యోఖ్యాతా | కే |
సా || ఇతిపదవిభాగః || — అగ్ర్యాడత్తమాపురీద్వారవతీచేతి నస్తపురీషు
ద్వారకాయా అంత్యత్వాత్ || సాశ్వ-అశ్వసహితా అశ్వశబ్దోగజా
దీనామపుష్పలక్షకః || విద్యావాదేతాజీరా || విద్యావాదేమ-తకా
దివిద్యాప్రసంగేషు ఇతాజయః- ప్రాప్తయ్యద్ధాః పండితానైషామిరా
భూమిః స్థానమితీయావత్ || ౧ || ఇరాభూమిసురావారి భారతీమనిగ
ద్యత ఇతి హులాయథః | రాధార్యాప్తా, రాధాయాః అర్యః సా
వీ, రాధాభర్తా శ్రీకృష్ణస్తనూప్తాదీప్రా | ప్రకాశమానావిద్యాసీమా
విద్యానాందహరవిద్యాదిబ్రహ్మవిద్యానాం | సీమాసిద్ధత్వైత్రభూతా న
ర్వదా భగవత్సన్నిధానాదిభిదామః || ఏవంవిధాయాపూః | ద్వారకాపు
రీజ్యోఖ్యాతా భూమాప్రసిద్ధా-సా | వారాశౌ జగరాశౌ, కే, జలె. ఆ
న- బభూవ || ఆసేతి తిజంతప్రతిరూపకమవ్యయమిత్యాహుః || తేన
అస్తైర్భూరిత్యాధికధాతుకే అస్తైర్భూవిధానాదాసైత్యసాధ్యేతిశంకా
నిరస్తా || లావణ్యుడత్పద్యతవాసయత్న ఇత్యాదిమహాకవిప్రయోగా
దృష్టవాన్ || అత్రరాధార్యాప్తా. అగ్ర్యాపూస్సముదేబభూవేత్సుక్త్యా
ద్వారకేతి లభ్యతే || అతపవపర్యాయోక్తమలంకారః || వారాశౌ
భూవేత్యేతావత్ప్రాక్తా గంగాయాం ఘోషఇత్యత్రైవ నముద్రతీ
రే బభూవేతి లక్షణయా ప్రతితిస్సాన్యత్ || సామాభూదిత్యేతదథం
జలే బభూవేత్సుక్తిః || ౨ || * || అవ || అనయోరెవ పురారామలోమ్యస్తా
తిలామ్యాభ్యాం వణకాయితారం శ్లోకమారవయతి ||

కామభాస్థలసారశ్రీసాధా సా ఘనవాపికా |

సారసారవపీసానరాగాకారసుఖూరిభూః || ౩ ||

వ్యా || కామభాస్థలసారశ్రీసాధా । అసా । ఘనవాపికా । సార
సారవసీనా । సరాగాకారసుభూరిభూః || ఇతిపదవిభాగః || కామభాః
మన్తథతేజః. తస్యాః స్థలభూతాః స్థానభూతాః- మన్తధోద్దీపకాఇతి
యావత్ || సారశ్రీయః వరేణ్యసంపదః సాధాయస్యాంసాతథోక్తాః ఘ
నవాపికానిబిడదీప్తికా సారసానాం పక్షివిశేషాణాం ఆరవైశ్చజ్జేః
సీనాఅధికా ఆసా సాకేతాఖ్యాపురీ సరాగాకారసుభూరిభూఃసరా
గస్సరక్తిమా- ఆకారః యేమాంతానిసరాగాకారాణి రక్తవణాని
సుభూరీణి శోభనసువణాని, తేషాంభూః సానభూతాని || భూరిప్రా
జ్యసువణాయోః । భూఃపృథివ్యాం స్థానమాత్రఇతిచ విశ్వః || సరా
గాకారసుభూరిభూమయోయస్యాం సాతథోక్తేతివాదః ||
అయమేవశ్లోకః ప్రాతిలామ్యనవర్యతే ||

భూరిభూసురకాగారాసనాపీవరసారసా ।

కాపివానఘసాధాసాశ్రీరసాలస్థభామకా || ౩ ||

వ్యా || భూరిభూసురకాగారాసనా । పీవరసారసా । కా । అపి ।
వా । అనఘసాధా । అసా । శ్రీరసాలస్థభామకా || ఇతి పదవిభాగః
భూరిభూసురకాణి బహుబ్రాహ్మణకాని అగారాసనాని గృహవేది
కాయస్యాంసా. తథోక్తా గృహవేదికావతి-బహుబ్రాహ్మణైత్యర్థః
పీవరసారసా || పీవరాణిస్థూలానిసారసాని పద్మాని యస్యాంసాతథో
క్తా || ని || సారసఃపక్షిభేదస్యాత్ సారసంసరసీరుహేఇతి విశ్వః అ
నఘసాధా, నిర్దోషప్రాసాదా యద్వా అనఘశబ్దోనిమలవాచీ ||
ని || అనఘానిమలాపావరమ్యేషువనిరామయ ఇతిరత్నమాలా || వా
శబ్దస్సమున్నయో. అనఘసాధాచేత్యర్థః || ని || నాస్యాద్వికల్పపమ
యో రేవాథేచనముచ్చయ ఇత్యభిధానాత్ || కావ్యనిర్వచనీయా,
అసా ద్వారకాపురీ శ్రీరసాలస్థభామకా || శ్రీమత్సురసాలేషు స
హకారేషు తిష్ఠతీతి శ్రీరసాలస్థః భామవీవభామకస్సూర్యః యస్యాం

సా. రసాలాగ్రస్థమాశ్చ్యేత్యనేన రసాలానామాన్నత్య ముక్తంభవతి ||
అతఏవ సంబంధాతిశయోక్తిరలంకారః || ౧ || భామఃక్రిధైరవాదీస్తా
వితివిశ్వః || ౩ || * * * * *

అవ || ఏవం పురద్వయం వణయిత్యా రామకృష్ణావానులోమ్య
ప్యాతిలోమ్యాభ్యాం వణయితారంజ్ఞోకమారచయతి ||

రామధామనమానెనమాగోరొధనమానతాం |

నామహామక్షరరసంతారాభాస్తునవేదయా ||

వ్యా || రామధామ || సమానెనం | ఆగోరొధనం | అస | తాం |
నామహాం | అక్షరరసం | తారాభాః | తు | న | వెద | యా | ఇతి
పదవిభాగః || రామధామేతి, యాపురీతారాభాః నక్షత్రకాంతిః న
వెదనజానాతి || తారాశబ్దాసూర్యాదెరువలక్షణార్థః || సూర్యచంద్ర
నక్షత్రాది రశ్మీనుపవనసాధాదీనాం నిబిడతయా సజానాతీత్యర్థః ||
తామయోధ్యాపురీం కీదృశీంనామహాం, అమహాః అనుత్సహః నవిద్య
తేయస్యాం సా నామహాతాం నామహాంనైకధేత్యాదావివప్రతిషే
ధార్థకనకారస్య సమాసః అతోనలూపః సర్వదామహోత్సవశాలినీ
మిత్యర్థః || అక్షరరసంనిత్యానందం ఆగోరొధనం పాపనివారకం || ౧ ||
ఆగఃపాపాపరాధయోరితి విశ్వః || సమానెనం సమానస్సదృశః, ఇన
స్సూర్యోయస్య తత్సూర్యసదృశమిత్యర్థః || ౨ || ఇనస్సూర్యైశ్రభౌ
ఇత్యమరః | రామధామరామాఖ్యంతెజః | తాం పురీమాస ఆదదే
జగ్రాహేత్యర్థః | అనగతి దీప్త్యాదానేష్విత్యస్తాల్లిట్ || ౪ || ప్రా
తిలోమ్యేనపాతస్తు ||

యాదవేనస్తుభారాత్సంరరక్షమహామనాః |

తాంసమానధరొగోమాననెమానమధామరాః

వ్యా || యాదవేనః | తు | భారాతా | సంరరక్ష | మహామనాః |
తాం | సః | మానధరః | గోమాన్ | అనేమానమధామరాః || ఇతిప

దవిభాగః ॥ నేమః అవధిర్నవిన్యతే యయోస్తై అనెమే అసమేనిరుప
మేధామరాయా. తేజస్సంపదాయస్యసః అనేమానమథామతాః, ని
రవధిక తేజస్సంపద్యుక్తఇత్యథః ॥ ౧ ॥ నెమఃకాలావధౌ గతేఽప్ర
కారే క్షేత్రవేషి చేతివిశ్వః ॥ గోమా గొస్వామీత్యుక్తేః గొపాలకఇ
తి యావత్ । మానధరోమానీమహామనాః - ఉనారచెతాః, భారా
తా । భాసాందీ ప్తీనాం రాతాదతా - రాదానఇత్యస్తాత్ప్రచిరూపం ।
నః ప్రసిద్ధః యాదవేనః యాదవానాం ఇనఃప్రభుః । త్రికృష్ణః ॥ ౧ ॥
ఇనస్సూర్యైప్రభావిత్యమరః । నతుతాంపురీం సంరక్ష పాలయామా
న. రక్షపాలనఇత్యస్తాల్లిట్ ॥ ౪ ॥ * * * * *
అవ ॥ అధామలోమ్యేన విశ్వామిత్రస్యాగమనం రామకృతం యజ్ఞ
సంరక్షణంచ ప్రతిపాదయంతం ప్రాతిలామ్యేననారదస్య త్రికృష్ణప్రా
ప్తిప్రతిపాదకం శ్లోకం గృధ్నాతి ॥

యగ్గాధయోయోగీరాగీవైతానేసామ్యేసాఘ్యసా ।

తంభ్యాతంశీతంస్థితంభీమానామాత్రిహితాత్రాతం ॥

వ్యా॥ యగ్ । గాధేయః । యోగీ । రాగీ । వైతానే । సామ్యే ।
సాఘ్యే । అసా । తం । భ్యాతం । శీతం । స్థితం । భీమా । ఆమ ।
అత్రిహితా । త్రాతం ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥ సామ్యేనుందరే వైతానే
వితానోయజ్ఞః తత్సంబంధిని సాఘ్యేనుభే రాగీచ్ఛావా అతనుందర
యజ్ఞజన్యనుభేచ్ఛావానిత్యథః ॥ అతపవఅత్రిహితా. శ్రీర్వేదఃసా
హిశ్రీరహృతాసమితామితి శ్మితేః । తద్విరోధినః అశ్రియఃఅవైదికా
స్తైషాం హతాత్యాజయితాభీమా భీయుక్తః, రాక్షసాఅగత్యస్వ
యజ్ఞవిఘ్నంకరివ్యంతీతి భీమానిత్యథః ॥ ఏవంవిధోగాధయోవిశ్వా
మిత్రోయోగీమునిః స్థితం అభివృద్ధంశీతం అనుగ్రంభ్యాతం కీర్తి
మంతం తంరామచంద్రం యగ్ సా ప్నవన్ నగ్ ఇహ్ గతావిత్య
స్తాదృశ్యతరిరూపం ॥ అసాగాధిపుత్రః త్రాతం భావైక్తః త్రాణం ప్ర

కృతత్వాత్ యజ్ఞస్యసంరక్షణం ఆమప్రాప్తవానిత్యర్థః ॥ అనుగతా
దిష్విత్వస్తాన్లిట్ ॥ యజ్ఞంచీకీర్షణ విశామిత్రః త్రిరామంప్రాప్యన్య
యజ్ఞగక్షణం లబ్ధివానితిభావః ॥ పాగితిలామ్యేనత్వేనవయంపాత్యః
తంత్రాతాహశ్రీమానామాభీతంస్సీతం శీతంఖ్యాతమ్ ।

సౌఖ్యేసౌమ్యేసౌనేతావైగీరాగీయోయోధగాయన్ ॥

వ్యా ॥ తం ॥ త్రాతా । హః । శ్రీమాన్ ॥ ఆమ । అభీతం । స్సీతం
శీతం । ఖ్యాతం । సౌఖ్యే । సౌమ్యే । అసౌ । నేతా । వై । గీరాగీ ।
యః । యోధే । గాయన్ ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥ సౌమ్యేజాతావేకవ
చనం । సౌమ్యేషు విపేషు ॥ని॥ సౌమ్యఃపుమాన్పుధేవిపేతిషుస్యా
త్సమదైవతే ॥ రమ్యేనుగ్రేచేతి రత్నమాలా । తేషునుధ్యేనేతానా
యకః । బ్రాహ్మణేషూత్తమిత్యర్థః యోధే ॥ని॥ భటాయోధాశ్చ
యోధారిత్యమరః ॥ తస్మిన్నభీతం భావేక్తః త్రాతారక్షితా యోధ
నిష్ఠస్య భయాభావస్య ద్వైర్యాఖియోత్పాదనేన సంరక్షకత్వత్వర్థః ॥
త్రైమాణికోభావాన్ బ్రాహ్మణవశస్సీతియావత్ । యోమునిఃగీరాగీ
గిరాంవాచాంరాగాః గాంధారాదిస్వరాః అస్యసంతీతి గీరాగీ ॥ని॥
రాగోనురాగేమాత్యర్యే లాక్షదాలోహితాదిషు । గాంధారాదౌ
రంజనచేతి రత్నమాలా । అసౌనారదౌగాయన్ గానంకుర్వన్ సన్
శీతం దయాశీతలం. ఖ్యాతం ప్రసిద్ధం సౌఖ్యేస్సీతంజగతస్సుఖార్థమభి
వృద్ధం సౌఖ్యిఇతి నిమిత్తే నప్రమీ । తంకృష్ణం ఆమప్రాప్తవాన్మేతి
సత్యభామాకోప మూలమిదం నారదాగమనమితి ఖేదం స్థారయతి ॥
వైశబ్ధః పాదపూరణార్థః ॥ని॥ వైస్యాత్సంబాధనేపాద పూరణమన
యేపిచేతి విశ్వః ॥ యద్వాసౌమ్యేనేతావై నెత్యత్వేనప్రసిద్ధిత్యర్థః
॥ని॥ వైసంబుద్ధావనునయే తథారంభ ప్రసిద్ధయోః ఇతిరత్నమాలా ॥అ
త్రయోధానాం సాహసజనకత్వ గానకత్వత్వాది విశేషణైర్నార
దఇతి వ్యజ్యతే ॥ అతపవ పర్యాయోక్తమలంకారః ॥ ౫ ॥ * * * *

అవ॥అథానులామ్యేన సీతాయా, రామప్రాప్తిప్రతిపాదకం ప్రాతి
లామ్యేనచ రుక్మిణ్యాః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిపాదకం వద్యంనిబధ్నాత్॥

మారమంసుకుమారాభం రసాజావన్యతాశ్రితం ।

కావిరామదలాపాగో నమావామతరానతే ॥ * ॥

వ్యా ॥ మారమం । సుకుమారాభం । రసాజా । ఆప । నృతాశ్రి
తం । కావిరామదలాపా । గోసమా । అవామతరా । నతే ॥ ఇతి పద
విభాగః ॥ కన్యసఖస్య అవిరామః అవిచ్ఛేదః- తం దదాతీతి కావిరా
మదః । తాదృశోలాపోయస్యాస్స, కావిరామదలాపా ॥ అవిచ్ఛిన్న
సుఖప్రదసూక్తికేత్యర్థః ॥ ౧॥ కంశిరొంబుసుఖంక్లిబ్బఇతిరత్నమాలా॥
కంబివృక్షంబిచ్ఛేతివశ్శ్రుతిః ॥ గోసమా । త్నమయాభూమేస్సమానా ।
అతవీవన తెప్రణతజనవిషయే అవామతరాసుతరాం అకుటిలారసాజా,
భూమిజాసీతా ॥ ౨॥ రసావిశ్వంభాస్థిరేత్యమరః ॥ సుకుమారాభం.
కోమలప్రభం నృతాంనరభావం ఆశ్రితంప్రాప్తం. మారమంలక్ష్మీకాం
తం ॥ ౩॥ మశ్శివేమారమాయాంస్యాదితి విశ్వః ॥ ౪॥ రమకాంతేరమా
లక్ష్మ్యైం ఇతి రత్నమాలా, ఆపప్రాప్తవతీ ॥ అననవైదేహీ రఘువీర
యోర్వివాహమహోత్సవః ప్రదశితః ॥ ౫ ॥ ప్రాతిలామ్యేనచైవమ
న్యపాతః ॥

తేనరాతమవామాస గోపాలాదమరావికా ।

తంశ్రితాన్యపజాసారభంరామాకుసుమంరమా॥

వ్యా ॥ తేన । రాతం । అవామా । అస । గోపాలాత్ । అమరా
వికా । తం । శ్రితా । నృపజా । సారభం । రామా । కుసుమం । ర
మా ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥ రమాక్లిలరేననృపజా, నతీరాజ్ఞోజాతా న
తీతం క్రిక్కువ్వం శ్రితాప్రాప్తా అమరావికా అమరాణాందేవానాం ఆ
వికారక్షికా, అవరక్షణఇత్యస్తాతాతాతరిన్వత్ ॥ (స్త్రి)యాంప్రత్యయ
స్థాదిత్యాదినా అత్యల్ అవామాకాటిలరహితారామావధూః రుక్మి

ణీతియావత్ || తాఘవత్సేభవత్సీతా గుక్తిణీకృష్ణజన్తనీతిహీన్తర్యతే ||
 తేన నారదేన రాతం రాదానత్తత్సత్కతకరిక్తః || సారభంసారా
 ముఖ్యాభాకాంతిర్యస్య తత్సారభం || ౧ || భావ్యవిద్యుతిదీప్తయిత్యమ
 రః || కుసుమం - పారిజాతపుష్పం, గోపాలాద్భిక్యష్టాత్ ఆన ఆద
 దే అనగతిదీప్త్యాదా నేష్విత్సత్సల్లిఖ్ || నారదేనదత్తంపారిజాత కుసు
 మం గుక్తిణీ శ్రుక్యష్టాత్ గృహీతవతీత్యథః || ౬ || * * * *

అవ|| అథానులోమ్యేన రామోజామదగ్న్యంజత్వా తస్మిన్నానతేనతి
 దయాంకృతవాని త్యేతమథం ప్రదశయంతం, పాత్రిలోమ్యేనచభౌ
 మేషుకుసుమేషు ధృతానాదరా గుక్తిణీధృతేన పారిజాతకుసుమేనశౌ
 భాతిశయంప్రాప్యనవేదజాతేతివ్రత్యాయయంతం శ్లోకమారచయతి ||

రామనామానదాభేదభావేదయావానతాపీన తేజారి

పావానతే | కాదిమోదాసహితాన్వభాసారసామెను

గౌరేణుకాగాత్రజేఘారుమే

వ్యా || రామనామా | నదా | ఖేదభావే | దయావాక్ | అతాపీ |
 ఇనతేజాః | రిపా | ఆనతే | కాదిమోదాసహితా | న్వభాసా | ర
 సామే | సుగః | రేణుగాగాత్రజే | ఘారుమే || ఇతి పదవిభాగః ||
 కాదిమోదాసహితా కంజలం అదంతీతి కాదినః అబ్భిక్షకామునయః
 తేషాంమోదం హషం అస్యంతి నిరన్యంతీతి కాదిమోదాపాః || మ
 హాషిహషానిరాసకాః || రాక్షసానైహం హితా వజయితానిరా
 సకతేతి యావత్ || ఖేదాభావేయస్యసః, ఖేదభావస్తస్మిన్ ఖన్త
 మానసే, సదాదయావాక్, కృపాశాలీ ఇనతేజాః సూర్యవ్రకాశః త
 థాపిసుగఃసుఖిపాశ్రయః రామనామాభగవాన్, ఘారుమే భువాఉరుః
 మాలక్ష్మీర్యస్యసః ఘారుమః, వృధివీసంపన్నవిపులక్రీకఇత్యర్థః || తస్మిన్
 సామే, రసాంమాతిగచ్ఛతీతిరసామః, తస్మిన్భువంత్యక్వాః పితాంపునః
 ప్రాప్తవతీత్యథః. రిపా శతుభూతేరేణుకాగాత్రజే | రేణుకాపు

తే) జామదగ్న్యే రామే ఆనతేప్రణతేనతి స్వభాసా, స్వతేజసాఅతా
పీ అతావనాబభూవెత్యథః || ప్రాతిలామ్యేనత్వేవంపాతః ||

మేరుభూజేత్రగాకాణురెగొసుమే సారసాభాన్వతా
హాసదామోదికా | తేనవాపారిజాతేనపీతానవాయా
దవేభాదభేదానమానామరా

వ్యా || మేరుభూజేత్రగా | కాణురె | గొసుమే | సా | అరసా |
భాన్వతా | హా | సదామోదికా | తేన | వా | పారిజాతేన | పీతా
నవా | యాదవే | అభాత్ | అభేదా | నమానామరా || ఇతి పదవిభా
గః || మేరుభూజేత్రగా మెరుప్రదేశేజేతాఅగౌరైవతకాఖ్యః పర్వ
తాయన్యాస్సాతధోక్తాసుమెరుసమేరైవతకేహీ నారదేనాగత్యరు
క్తిన్యాసహస్తితాయ త్రికృష్ణాయపారిజాతకుసుమందత్తమితిపురా
ణేప్రసిద్ధిః కాణురైకస్య సుఖస్యాణః కాణుః, సుఖలేశస్త్రరాతిద
దాతీతి కాణురం, సుఖలేశప్రదంతస్థితః || ౧ || * * * *
మరః || రాతేః || సూ || ఆతొనుపసగేకకైతికకి || గొసుమే - భూమిజ
న్యేపుష్పైరసా రసోరాగః తద్రహితా సరసదివ్యకుసుమసంతాపవ
తీత్యథః | నమానామరా, పారిజాతకుసుమలాభాదమర సదృశీత్య
థః || అభేదాదుఃఖరహితా అతపవ సదామోదికా, సంతతసంతా
పవతీభాన్వతాతేజస్వినాతేన పారిజాతేన శ్రీకృష్ణదత్తైన పారిజాతకు
సుమేన పీతా, గౌరవణాసారుక్తిణీ నవవనూతనేవ శోభాతిశయేనన
వందేహంప్రాప్తైవయాదవే శ్రీకృష్ణేఅభాత్ వ్రచకాశై అత్రవాళ
బ్రజవాథకః. ఇవవద్వాయధాశబ్దౌ ఇతిదండి || హా-ఇత్యాశ్చర్యే,
పారిజాతకుసుమేన శోభాతిశయం ప్రాప్యరుక్తిణీకృష్ణసమిపే గృహీ
తమానుషదేహాపి దివ్యశరీరంప్రాప్తైవబభూవెతిభావః || ౨ || * * * *

అవ|| అథరామస్సాకేతం ప్రాప్తః స్వగౌహేమసీతయాసాకమరమతే
త్యేవ నూనులామ్యేన ప్రతిపాదయంతం | ప్రాతిలామ్యేనతుకృష్ణద

త్తపారిజాత కుసుమభూషితా రుక్మిణీసహకృష్టైస్సగేహం పాపైః
త్యైవంప్రత్యాయయంతంక్లోకమాహ॥

సారసాసమధాతా ఓఘామ్నా ధామసుసీతయా ।

సాధ్వసావిహారేమేత్సైమ్య రమా సురసారహః ॥ ౮ ॥

వ్యా ॥ సారసాసమధాతా । అఘామ్నా । ధామసు । సీతయా ।
సాధు । అసా । ఇహ । రేమే । త్సైమీ । అరం । ఆసురసారహః ॥ ఇతిపదవిభా
గః ॥ అరంశీఘ్రం ఆసురం అసురసంబంధినం సారబలుహంతీతి ఆ
సురసారహః । త్సైమీ - కుశలవాక్, అఘామ్నా నైత్రమహిమ్నా,
సారసాసమధాతా అనమశబ్దౌభావప్రధానః ॥ అనమత్వమసాధు
త్వం ॥ ౧॥ సమాస్త్రీవత్సరేసాధు సర్వతుల్యేషుతు త్రిషు ॥ ఇతిరత్న
మాలా ॥ సారసేషు పద్మైషు అనమత్వస్య అసాధుత్వస్య ధాతాపాప
కః ॥ పద్మాసాధుత్వావహనైత్రప్రభావఇత్యర్థః । ఆసాశ్రురామః
ఇహ అయోధ్యాయాం ధామసుగృహేషు సీతయా జానక్యాసహసా
ధునమ్యక్ . రేమేరమతేన్ద్ర ॥ సాతిలావ్యేనపాతస్తైవం ॥

హారసారసుమారమ్యైమేరేహవిసాధ్వసా ।

యాతసీనుమధామ్నాఘాక్షితాధామససారసా॥

వ్యా ॥ హారసారసుమా ॥ రమ్యైమేరా । ఇహ । విసాధ్వసా ।
యా । అతసీనుమధామ్నా । ఘాక్షితా । ధామ । ససార । సా । ఇ
తి పదవిభాగః ॥ హారసారసుమా హారఇవ ముక్తావళిరివ సారంశే
ష్ఠం సుమంపారిజాతకుసుమం యస్యాస్సహారసారసుమా రమ్యస్య
మనోజ్ఞస్య త్సైమస్య కల్యాణస్య ఇరాభూః స్థానమితియావత్ ॥ ౧॥ ఇ
రాభూవాక్సురాపున్యాదిత్యమరః ॥ యా రుక్మిణీఇహజజతివిసాధ్వ
సా భయరహితాసపత్నిభ్యస్త్యభామాదిభ్యోప్యభిభ్యతీతిభావః ॥ సా
రుక్మిణీ అతసీనుమధామ్నా అతసీపుష్పదీప్తినా ఘాక్షితాపృథివీక్షితా
రాజ్ఞా కృష్ణైనసహధామగృహం ససార అగమత్ ॥ సృగతావిత్యస్తా

న్లిట్ || ౧ || ధామజన్మప్రభాష్టాన ప్రభావసుఖసద్దస్వీతిరత్నమాలా || ౨ ||

అవ || అథకుపితయా కేకేయ్య స్వపుత్రాయ భరతాయదశరథా
దూభమిగృహీతేత్యస్యాథకస్య ఆనులామ్యేన ప్రతిపాదకం ప్రాతి
లామ్యేనచ పారిజాతార్పణరూపేణాపరాధేన సత్యభామాకొప మ
వాపేత్యస్యాథకస్య ప్రదేశకం వద్యంనిబధ్నాతి ||

సాగసా భరతాయైభమాభాతామన్యమత్తయా |

సాత్రమన్యమయాతాపేపాతాయాధిగతారసా ||

వ్యా || సాగసా | భరతాయ | ఇభమాభాతా | మన్యమత్తయా |
సా | అత్ర | మన్యమయా | తాపే | పాతాయ | అధిగతా | రసా || ఇ
తిపదవిభాగః || అత్ర అయోధ్యాయాం ఇభమాభాతా, ఇభమా-గజల
క్ష్మీస్తయా, భాతా-శోభితా, సా ప్రసిద్ధారసాపృథివీ మన్యమత్తయా
కొపవత్సేన తాపే స్వపుత్రారాజ్యాలాభ ప్రయత్నేసంతాపేనతి సాగ
సా స పాపయా రామన్యరాజ్యవిఘ్నకరణ రూపేణవాపేనయక్తా || ౧ ||
ఆగః పాపాపరాధయోరితి విశ్వః మన్యమయా దశరథస్య మన్యమ
భార్యయా భరతజనన్యా-పాతాయ స్వపుత్రాయ భరతాయ రసా
భూమి రధిగతాప్రాప్తా, దశరథాదితిశేషః || ప్రాతిలామ్యే నత్సే
పంపాతః ||

సారతాగధియాతాపా పేతాయామన్యమత్రసా |

యాత్తమన్యమతాభామాభయేతారభసాగసా ||

వ్యా || సారతాగధియా | తాపాపేతా | యా | మన్యమత్రసా |
యా | ఆత్తమన్యమతా | భామా | భయేతా | రభసాగసా || ఇతిప
దవిభాగః || యామన్యమత్రసా | మన్యరూపస్త్రునరేణుః యన్యాన్యా
తథోక్తా, యా సత్యభామా సారతాగధియా, సారతాం శ్రేష్ఠతాంగ
చ్ఛతీతి సారతాగాతాదృశ్యాధియాశ్రేష్ఠత్వం ప్రాప్తయా బుధ్యా ఉ
పలక్ష్మీ తాసాభామా సత్యభామా రభసాగసా అనాలాచ్యత్వరయైవకృ

తేనాగసా, రుక్మిణీపారిజాతార్పణ యాపెణాపరాధేన ఆత్తమన్యుమ
తా గృహీతకౌపాత్తకమతాభయేతాభయం ప్రాప్తాసతీతాపాపేతా
సంతోషేన యుక్తా అభూదిత్యర్థః॥౯॥* * * * *

అప॥అథక్షేయీరామవట్టాభిషేకంచిఘటయ్యతస్మైకానన ప్రదా
బభూవెత్యస్యార్థఃస్య ఆనులూమ్యేన ప్రత్యాయకం ప్రాతిలామ్యేన
చసత్యభామాకోపాతిశయ ప్రకారప్రతిపాదకం శ్లోకంనిబధ్నాతి॥

తానవాదపకోమాభారామే కాననదానసా ।

యాలతావృద్ధసేవాకాక్షేకేయీమహదాహహ॥

వ్యా॥ తానవాత్ । అపకా । ఉమాభా । రామే । కాననదా । ఆ
స । సా । యా । అతా । అవృద్ధసేవాకా । క్షేకేయీ । మహదాహహ ।
ఇతి పదవిభాగః ॥ ఉమాభాహరిద్రాభా ॥ని॥ ఉమాస్యాదతసీగారి హ
రిద్రాకీర్తికాంతిష్వితిరత్నమాలా ॥ అపకా । అపగతసుఖా॥ తానవా
తాశ్శ్యాత్ లతావల్లీ నవత్నీకౌసల్యాపుత్రాభిషేకజనితముఖేనవ
ల్లీవదతికృత్యర్థః॥ యాక్షేకేయీ అవృద్ధసేవాకావృద్ధస్య దశరథ
స్య సేవాశుశ్రూషా నవిద్యతే యస్యాస్మా అవృద్ధసేవాకాయద్వా
హితోపదెష్ట్యమహాత్మే వారహితేత్యర్థః॥ సాక్షేకేయీ మహదామ
హమభిషేకోత్సవంద్యుతిఖండయతీతి తథోక్తా ॥ని॥ మహాఉద్ధవఉత్సవ
ఇత్యురః ॥ రామేకాననదావనప్రదా ఆనబభూవ ॥ ఆసేత్యైతత్తిజు
తప్రతిరూపకం బభూవేత్యైతదథాకమన్వయమత్యాహుః॥ తేనాస్తే
రూఘ్నిరితి భూరాజేశ్వరశంకనీయః ॥ అతపవ వావణ్యఉత్పాద్య ఇ
వాసయత్నః॥ ఇత్యాది కాళిదాసాదిప్రయోగః ॥ హపాతిభేదే ॥
ప్రాతిలామ్యపాతస్తేవం ॥

హహదాహమయీక్షేకేకా వాసేద్ధవృతాలయా ।

సానదాననకామే రాభామాకో పదవాసతా ॥

వ్యా॥ హహ । దాహమయీ । క్షేకేకావాసేద్ధవృతాలయా ।

పా | సదాననకా | ఆమేరా | భామా | కోపదవానతా || ఇతి పదవి
భాగః || దాహమయా - దాహప్రచురా || అత్యంతసంతాపయంతై
త్యభః || కైకేకావాసేద్ధవృతాలయా | కేకానాం మయూరస్వరా
కౌం ఏకావాసోముఖ్యస్థానం ఇద్ధోభాన్వరః వృతః కవాటాదిపహిత
ఇత్యభః ఆలయోగృహం యస్యాస్సా తథోక్తా మయూరాదిధ్వనిమ
నోహరం భాన్వరమపి మందిరం సఖిప్రభృతీనామాగమన నివృత్తయే
కుపితయా సత్యభామయా కవాటాదిభిః పహితమితిభావః | సదాన
నకా ఆననమేవ ఆననకం స్వాభేకప్రత్యయః సత్సుందరం ఆననకం
ముఖం యస్యాస్సాతథోక్తా సాభామా సత్యభామా కోపదవానతా
కోపవినదవోదావాగ్నిః తేన ఆనతానమౌసతీ ఆమేరా ఆమస్యరో
గస్య ఇరాఘాః స్థానభూతాబభూవెతి యావత్ || ౧ || ఆమోరోగ రో
గభేద ఇతి రత్నమాలా | అత్యరోగవాచిశబ్దేన తత్కార్యభూతః బే
దోలక్యతే | హహేతిభేదే || ౧౦ || * * * * *

అవ || అథ పితృభక్త్యురామో వనంప్రాప్తవానిత్యాచులోమ్యేనద
శయంతం ప్రా తిలోమ్యేనచ త్రికృష్ణః కృతాపరాధనిబంధనయా
భీత్యాకంపితసత్యభామా సాంత్వనార్థం తత్సదనం ప్రాప్త్యేవం
ప్రత్యాయయంతం శ్లోకమారచయతి || * * * * *

వరమానదనత్యానహీతపిత్రాదరాదహా |

భాన్వరస్థిరధీరోప హరారావన గామ్యసా ||

చా || వరమానదనత్యానహీతపిత్రాదరాత్ | అహా | భాన్వ
రః | స్థిరధీరః | అపహారారాః | వనగామీ | అసా || ఇతి పదవిభాగః
భాన్వరః- ప్రకాశమానః స్థిరధీరః- నిశ్చలచైతన్యః మహాశూరఇత్యా
దౌ మహత్త్వం శౌర్య ఇవస్థిరత్వం శౌర్యైస్తేతీతిధ్యేయం || అసా
త్తిరామచంద్రః వరమానదనత్యా నహీతపిత్రాదరాత్. వరాణాం
శ్రేష్ఠానాం మానదేపూజాప్రదే సత్యాసస్య రసనం ఆస్యతే భా

వెఘుఞ్చో | తతః ప్రీతే లజ్జితే పితరీదశరథే ఆదరాద్భుక్తితః ఆపహో
 రోరాః అపహారుం అపగతముక్తాహారం ఉరొవక్రూయస్య సతథోక్తః
 ఇదిమాభరణాంతరాణామపి ప్రదశనాథం వ్యవగత సర్వాభరణ
 స్సన్నత్యథః || వనగామీ కాననగతోబధూ తైత్యథః || అహో ఆశ్చర్యం |
 ప్రాతిలోమ్యేనత్విత్రం పాతః || * * * * *

సౌమ్యగానవరాహో హోధీరస్థిరస్వభాః |

హోదరాదత్రాపితప్రీత్యానదనమారవ ||

వ్యా || సౌమ్యగానవరాహోహరః | ధీరః | స్థిరస్వభాః | హో |
 దరాత్ | అత్ర | ఆపితప్రీత్యానదనం | ఆర | వ || ఇతి పదవిభా
 గః || అత్ర ద్వారకాయాం | సౌమ్యగానవరాహోహరః - సుందరగాన
 యుక్తకాంతాత్మరః | స్థిరస్వభాః శాశ్వతనిజతేజాః | ధీరౌచైర్య
 వాక్యప్లుః ఆపితప్రీత్యానదనం | సవత్సీ పారిజాతార్పణాత్.
 స్వేనైవప్రాపితప్రీత్యానదనం సత్యభామాయాస్సదనం గృహందరా
 ద్భూయాదివ ఆరప్రాప ఋగతావిత్వస్తాల్లిట్ || హో ఇతివిష్యసంబుద్ధిః
 ||ని|| భోహోచైవంవిధౌజ్ఞేయా సంబుధ్యాహ్వనయోరపీతివిశ్వః | య
 ద్వాహః దరాదితి పదచ్ఛేదః | హః హరిరితివిష్యవాచకంపదం ||ని||
 హశ్వంకరేహరౌసంహ రణరొమాంచవాజిష్వీతి రత్నమాలా || అత్ర
 వశబ్దఇవాథాకః ||ని|| వంప్రచేతసిజానీయాదివాధేచ తదవ్యమితి
 మేదిసి | అపత్యాథే అణాదీనామివ వతిప్రత్యయస్య పాతానాచి
 త్యాత్ || శాత్రీనంవపపుర్యశః || కాదంబఖండితదళానివపంకజానీతి
 కాళిదాసాదిప్రయోగదశనాద్వ వశబ్దఇవాథా ఇతిమణీవాదిప్రయో
 గే సమథాయం తె శబ్దాకాః ||౧౧|| * * * * *

అవ || అథానులోమ్యేన జానక్యా శ్రురామచంద్రేణ సహవనస్రా
 ప్తిప్రత్యాయకంప్రాతిలోమ్యేనకుపితయాసత్యభామాయాసాంతవనార్థం
 గతశ్చీకృష్ణా నాలాకితఇత్యేవమథం ప్రదశనాయంతంశ్లోకంరచయతి ||

యాసయాసఘధీతాదా రసాయాస్తనయాదవే ।

సాగతాహివియాతాహ్రీ సతా పానకిలోనభా ॥

వ్యా ॥ యా । నయాసఘధీ తాదా । రసాయాః । తనయా । దవే ।
సా । గతా । హి । వియాతా । హ్రీ సతాపా । న । కిల । డోనభా ॥
ఇతి పదవిభాగః ॥ నయాసఘధీతాదా । నయేన-శాస్త్రైః అనఘానిదో-
షా ధీబుద్ధిర్యస్యసః । నయాసఘధీస్తస్యభావః । నయాసఘధీతాతాం
దదాతీతి తథోక్తా ॥ స్వాశ్రితానాం శాస్త్రనిదోషబుద్ధిత్వ ప్రదేత్య
థః ॥ రసాయాస్తనయా భూమెఃపుత్రీ హ్రీ సతాపా ॥ హ్రియా
లజ్జయా తాపయుక్తా నాయక రాజ్యవిఘ్న జనితలజ్జా సంజాతవిషాదే
త్యథః ॥ సాసీతావియాతాధృష్టా సతీదవేవనేగతాహియాతవతీహి
॥ ౧ ॥ వనవన్యానలౌదావ దవౌవైశ్వన రేహయే ఇతి రత్నమాలా । త
థాపి డోనభానకిల న్యూనకాంతినాసీతికల ॥ ౧ ॥ శ్లోఃప్రభాగుగ్రిది
ప్రివ్వాద్భా ఇత్యమరః ॥ కృతవనసంచారాపిహీతా రామసమాగమాదే
వన్లునకాంతినాజాయతేతిభావః ॥ పాతీతిలామ్యేనపాతస్తవం ।

భానలోకినపాతాసహ్రీతాయావిహితాగసా ।

వెదయానస్తయాసారదాతాధీఘనయానయా ।

వ్యా ॥ భా । అలాకిన । పాతా । సః । హ్రీ తా । యా । విహి
తాగసా । వెదయానః । తయా । సారదాతా । ధీఘనయా । అనయా ।
ఇతి పదవిభాగః ॥ యాసత్యభామావిహితాగసా । విహితేనకృతేనాగ
సా । సపత్నైర్మహారిజాతార్పణరూపేణాపరాధేన హ్రీతాలజ్జితాజాతా
ధీఘనయా-జ్ఞానాధికయాతయానయా సత్యభామయా తయాసయేతి
నిదేశః సైపేతివత్ ॥ సారదాతాఘనప్రదః ॥ ౧ ॥ న్యాయోవనీరే
చసారమితివిశ్వః ॥ భా । ప్రకాశమానః । భాదీప్తావిత్యస్య శతరిరూ
పం । పాతారక్షకః । సః వెదయానః । వెదాత్తకంయానం యస్యతథో
క్తః గరుడవాహనశ్చిత్యథః ॥ సుపహోసిగరుత్మానిత్యాదిశ్చుతయః

వేదాత్మావిహగేష్వర ఇత్యాశ్చభియక్తోక్తయశ్చాత్రప్రమాణాని నా
లోకినావలాకితః ॥ లోకృదశకాన ఇత్యస్తాత్రామణిలుజ్జ్ ॥౧౨॥ ***

అవ ॥ అథ భగవాన్ రామోననంగచ్ఛన్భరద్వాజమన్యాంశ్చము
నీనా ససాదేత్యానులామ్యేన ప్రతిపాదయంతం యా పూర్వోక్తమి
తా నత్యభామా కృష్ణస్యవాక్యం నశ్శ్రుతవతీనచస్వయం వాచమువా
చ సైవకృష్ణేన పారిజాతానయనవాచికధాయాం ప్రసన్నానతీభాష
ణంకృతవతీత్యైత మథాప్రాతీలామ్యేన ప్రకాశయంతం శ్లోకమా
రచయతి ॥ * * * * *

రాగిరాఘతిగర్వాదా రదాహో మహనాహహ ॥

యానగాతభరద్వాజ మాయాసీదమగాహినః ॥

వ్యా ॥ రాగిరాఘతిగర్వాదారదాహః ॥ మహనా ॥ హహ ॥ యాన్ ॥
అగాత ॥ భరద్వాజం ॥ ఆయాసీ ॥ దమగాహినః ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥
మహనా తెజసా ॥ రాగిరాఘతిగర్వాదారదాహః రాగోస్యాస్తీతి
రాగిరం తీక్ష్ణం ॥ని॥ రఃపావకెవతీక్షేచేతివిశ్వః ॥ అధుతిః ఖండనం తః
ద్విషయే యోగర్వః అధుతిగర్వసైవ అదంతాంతిరహితం దాత్మాంతి
ర్నవిద్యతేయస్యతథోక్తం ॥ని॥ దాన్త్రీయాంతాంతిదానయోఇతి ర
త్నమాలా ॥ ఉద్యశంఅరం అరీణాంసమూహః-సమూహోర్ధైఃస్పృత్య
యః ॥ తద్దహతీత్యాభరదాహః కనుకణ్యోన్ ॥ రాగదుష్టతీక్షణంఉన ద
ర్పప్రీయక్తాత్మాంతికశశ్శ్రుసమూహభంజకఇత్యర్థః ॥ యాన్ గచ్ఛ
న్నతపవాయాసీ ఆయాసయుక్తః రామః భరద్వాజంమునిందమంగా
హంతఇతి దమగాహినః దమవంతోమునయస్తాంశ్చాగాత ఉపాసీద
త్ ॥ గాజ్ గతావిత్యస్తాల్లజ్జ్ ॥ హహేతి ఖేదే ॥ శ్రుమద్విట్టల
మానమృపాణిన్యాది మునీన్ గురూనిత్యాదావివచరారప్రయోగోన
పేక్షితః ప్రాతిలోమ్యేన వాచనప్రకారోయమ్ ॥ * * * * *

నోహిగామదసీయామా జద్వారభతగానయా ।

హహసాహమహోదార దార్వాగతిధురాగిరా ॥

వ్యా॥ నో । హి । గా । అగసీ యాం । ఆజత్ । వా । ఆరభత
గాః । న । యా । హహ । సా । ఆహ । మహో నారదార్వాగతిధురా
గిరా ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥ యానత్యభామా గాః వాచః నారభత ॥
నోహక్రీమత కోపాదగ్రష్టేనసహ సంభాషణం నారబ్ధవతీత్యథః ॥
ఆదసీయాం కృష్ణసంబంధినీం కృష్ణక్తాంగావాదం నోఆజద్వానాజా
నద్వాఅజతేక్షత్యథతయా జ్ఞావాథకస్య అనుపసృప్తస్య లజీయాప
మిదం హిశబ్దః ప్రసిద్ధౌకృష్ణక్తవాక్యం సశ్రుతవతీత్యథః ॥ సా న
త్యభామా మహోదారదారుపారిజాతతరుః తస్యాగతిధురాగిరా ఆగ
మనభారవాచా పారిజాతాగమన భారో మమైవేతి కృష్ణవాక్యేనైతి
యావత్ ॥ ఆగతేధూరాగతిధురా యాగీఆగతిధురా గీరితి విగ్ర
హః ॥ నూ॥ ఋక్పూరిత్యాదినా నమాసాంతోప్రత్యయః ॥ ఆహసం
భాషణం కృతవతీత్యథః । హహ-ఆశ్చర్యం ॥ యా కృష్ణేన సహన
సంభభాషే రోషేణనవా తదుక్తం వాక్యంశుశ్రావసేవసత్యభామా
పారిజాతమానేష్యామి తదాగమనభరమహమేవవహామీతి కృష్ణక్తా
ప్రసన్నా తేన సహసం భాషణం కృతవతీత్యథః ॥౧౩॥ *****

అవ ॥ అథరామస్య చిత్రీకూటప్రాప్తిమానులామ్యేన ప్రతిపాద
యంతం. కృష్ణస్య పారిజాతాకలనాథకం స్వగ్గగమనం ప్రాతిలో
మ్యేన దశాయంతం శ్లోకంనిర్ధాతి ॥ * * *

యాతురాజిదభాభారం ద్యాంవమారుతగంధగం ।

సోగమారపదంయక్ష తుంగాభోనఘయాత్రయా ॥

వ్యా॥ యాతురాజిదభాభారం । ద్యాం । వ । మారుతగంధగం ।
సః । అగం । ఆర । పదం । యక్షతుంగాభః । అనఘయాత్రయా ॥ ఇ
తి పదవిభాగః ॥ యక్షజన కుచేరజన తుంగాభః ప్రౌఢదీప్తిః సరా

మచంద్రీః యాతురాజం రాక్షసపక్షిం దృతిఖండయతేతి యాతు
రాజదః శాదృశః భాభారః తెజోభరాయస్యన తథోక్తస్తం రాక్ష
సాదివిరోధివిభూననక్షమ తేజోతిశయశాలినమిత్యథః । మారుతగం
ధగం పవనలెశం ప్రాప్తం మందానిలశాలిన మిత్యథః ॥ని॥ గంధో
గంధకసంబంధా మోదలెశ స్తయెషుచేతి రత్నమాలా ॥ ఆగంపర్వతం
పదాస్థానం చిత్రీకూటగిరిస్థానం ద్యాంవన్వగమివ ॥ ఆనఘయాత్రీ
యా ॥ నిదోషయాగత్యా ఆరగతవాన్ ॥ అత్రీయక్షతుంగభఇతి
ద్యాంవెతి వచనాత్ ॥ సుభగశ్చిత్రకూటా సాగిరిరాజోపమోగిరిః
యస్త్రిస్వసతి కాకున్ధః కుబేరఇవనందనై ॥ ఇతి శ్రీమద్రామాణ్యస్తో
కాథాస్సూచితః ॥ ప్రాంతిలో మ్యేనత్విథంపాతః ॥ * * * * *

యాత్రయాఘనభోగాతుం క్షయదంపరమాగసః ।

గంధగంతరుమావద్యాం రంభాభాదజిరాతుయా॥

వ్యా ॥ యాత్రయా । ఘనభః । గాతుం । క్షయదం । పరమాగసః ।
గంధగం । తరుం । ఆవ । ద్యాం । రంభాభాదజిరా । తు । యా । ఇ
తి పదవిభాగః ॥ ఘనభః- మేఘప్రభః శ్రీకృష్ణః పరమాగసః । పర
ప్రాయపరాధస్య సత్యభావాయై పారిజాతాప్రదానరూపస్య క్షయదం
శాంతిప్రదంగంధగం దివ్యమామోదంప్రాప్తం తరుం పారిజాతవృ
క్షం గాతుంగంతుంగాక్ష గతావిత్యస్తాత్తుమున్ ॥ ద్యాంవన్వగమయా
త్రీయాప్రస్థానైవ ఆవగతవాన్ అవగతిరక్షణకాంత్యాది స్వీతిథా
ఘోరిః టిరూపం ॥ యాత్రయైత్యేనైవ దేశాంతరమివ లాకాంతర
మపి సశరీరవన ప్రాప్తవానితి దశితం । యాద్యాస్త్రరంభాభా
దజిరా రంభయాభాత్ విరాజత్ అజిరమంకణం యస్యాస్సాత
థోక్తా సత్యభావావిషయే స్వకృతాపరాధశాం తయే పారిజాతమాహ
తున్ కామః కృష్ణస్తముపగంతుం రంభాద్యఘనోలంకృతాంకణం నా
తంస్వరథంగరుత్తంతమారుహ్యగతవానితిభావః ॥ ౧౪ ॥ * * * *

అవ|| అథానులూమ్యేన రాఘస్య దండ కావనప్రాప్తి ప్రతిపాదకం
ప్రాతిలూమ్యేన కృష్ణస్య నందనవనప్రాప్తిప్రతిపాదకం పద్మంరచయతి
దండకాంప్రదమోరాజాల్యా హతామయకారిహా ।

సనమానవతా నేనోభాగ్యాభోన తగానన ॥

వ్యా || దండకాం । ప్రదమః । రాజాల్యా । హతామయకారిహా ।
నః । సమానవతా నేనోభాగ్యాభః । న । తదా । ఆన । న । ఇతిపద
విభాగః ॥ ప్రదమః ప్రకృష్టః దమః ఇంద్రియనిగ్రహోయస్యసః రా
జాల్యా రాజపక్ష్యాగ్రా । హతామయకారిహా । హతామయకః నిఘా
తరొగః యోరిశ్వతుర్భృగురామః తం హంతిపీడయతితి తథోక్తః ।
హననమత్రావమతికరణయాపహింసనం వివక్షితం । క్షత్రియవర్గ ని
గ్రహంధన నిపుణభాగవరామ సామర్థ్యభంజకఇత్యర్థః । సమా
నవతా నేనోభాగ్యాభః । సమానవతాః మనుష్యత్వయుక్తాః యెలనేన
సః నిష్పాపాస్తైషాం భాగ్యాఅభాదీ ప్తిర్యస్యన తథోక్తః । నిత్యసూరి
భోగ్యోపి భగవాన్నివోషమానుషయాపాజాతఇతి సౌలభ్యం పరస్య
ప్రదక్షితం । సరామోదండకాందండకావనం తదాతత్కాలే ఆనగత
వాఅనగతదీప్యదా నేష్యిత్యస్తాల్లిట్ ॥ ద్వైతజ్ఞాప్రకృత మథం
సూచయతః ॥ ప్రాతిలూమ్యేన పాఠస్తు ॥ * * *

సనదాతనభోగ్యాభోనోనేతావనమానసః ।

హరికాయమతాహల్యాజారామోదప్రకాండదం ॥

వ్యా || న । సదాతనభోగ్యాభః । నో । నేతా । వనం । ఆన ।
సః । హరికాయమతాహల్యాజారామోదప్రకాండదం । సదాతనభో
గ్యాభః సదాతనీనిత్యాభాగ్యాచ ఆభాయస్యసతథోక్తః । నిత్యభా
గ్యదివ్యతేజాఇత్యర్థః ॥ నేతానాయకః సః త్రికృష్టః హరిణామనా
హరిణా కాయేన దేహేన మతస్య సన్తుతస్యాహల్యాజారస్య మహేం
ద్రీస్య ఆమోదప్రకాండదం ప్రశస్తానందప్రదం ॥ని॥ ప్రకాండముద్భు

దల్లజౌప్రశస్తవాచకాన్యమూనీత్యమగః॥ హరికాయమతేత్యకూల్యా
యావావిశేషణం ॥ వనం నందనవనంఆనప్రాప్తవాన్సూర్వపదెతన్
నేత్యాభ్యాం పక్వతాథకంపపీతిపాద్యతే ॥౧౫॥ * * * * *

అవ ॥ అధానులామ్యేన రామస్యవిరాధహం తృప్త్యమగస్త్యసా
ప్రించ ప్రితిపాదయత్పారిజాతగ్రహణాథకం. త్రికృష్ణస్వలోకకంప్రా
ప్తఇతి శ్రిత్యాశక్యోభయమాపెత్యథకం ప్రితిలామ్యేనప్రదశ్శయ
చ్చ పద్యంగృహ్లాతి ॥ * * * * *

సోరమారదనజ్ఞానో వెదేరా కంతకుంభజం ।

తం ద్రిసారపటో నాగా నానాదోషవిరాధహా॥

ప్ర్యా॥ సః । అరం । ఆరత్ । అనజ్ఞానః । వెదేరాకంతకుంభజం ।
తం । ద్రిసారపటః । అనాగాః । నానాదోషవిరాధహా॥ ఇతిపదవిభా
గః ॥ ద్రిసారస్తవత్వక్సారః పటాయస్యసః ద్రిసారపటఃచీరవననః॥
అనాగాః ఆగః అపరాధోనవిద్యతే యస్యసతతోక్తః నర్వత్రాపి నిర
పరాధఇత్యథః ॥ అనజ్ఞానః అజ్ఞానవిరోధీనరామో నానాదోషవి
రాధహానకా నానావిధాదోషాః హింసాదయోయస్యన నానాదోషః
తాదృశంవిరాధాభ్యం రాక్షసంహంతీతి సతతోక్తస్య తంప్రసిద్ధం.
వేదేరాకంతకుంభజం । వెదేరావేదవాక్ ॥౧॥ ఇరాభూవాక్సురాపు
స్యాదిత్యమగః ॥ సాకంతేయస్యనవేదేరాకంతః తాదృశంవేదోక్తిపరి
పూణకంతం కుంభజమగస్త్యమరం శీఘ్రహారత్ ప్రాప్తవా ॥
ఋగతావిత్యస్తాల్లుక్ । వల్కలధరోమునివృత్తితయా నిరపరాధోభజ
తామజ్ఞాన నిరోధకః రామః నిర్నిమిత్తహింసా కారిణం విరాధంహ
త్వాశరభంగాద్యాశ్రమానతీత్యమునిహప్రసిద్ధం. వేదవాక్యాలంకృతకం
తంఅగస్త్యంతూణకమేవప్రాప్తవానితిభావః॥ ప్రాతిలోమ్యేనపాతన్తు॥

హాధరావిషదో నానాగానాటాపరసాద్ధ్రితం ।

జంభకుంత కరాదేవే నాజ్ఞాన దరమారనః ॥

వ్యా || హా! ధరావిషదః | నానాగానాటోపరసాత్ | ద్రుతం | జం
భకుంతక రాః | దేవేనః | అజ్ఞానదరం | ఆర | సః | ఇతిపదవిభాగః ||
ధరాయాః- భూమే ర్విషదః జలప్రదః ఇంద్రస్యవృష్టికారిత్వాత్ || గ
రశప్రదఇత్యుప్యథాః || తేనధరాపాలనప్రవృత్త త్రికృష్ట కర్తృకశిక్షా
హాత్వం. శక్రస్యయోక్తమితి ధ్వన్యతే || ని || విషంతుగర లేజలఇతి ర
త్నమాలా || నానాగానాటోపరసాత్-నానావిధసంగీతాడంజరజన్యం
రసం అత్తిఅనుభవతీతి తథోక్తః | వివిధగంధర్వాప్సరస్సంగీతరసిక ఇ
త్యుథాః || జంభకుంతకరాః జంభస్యతదాఖ్యాసరస్య కుండికాభంజ
కారాః సంపద్యస్యసతథోక్తః | యద్వారైశ్చేద్యేనగతిరుచ్యతే | జం
భాసుర నిరొధకస్వగమన ఇత్యుథాః || ని || రాస్త్రియాం హే
మ్నిశాలాయా మాశంసాయాం గతావతీతి రత్నమాలా || నప్రసి
ద్ధోదేవేనః | దేవానామినః ప్రభుదేవేంద్రః అజ్ఞానదరం అజ్ఞా
నం దరశ్చైతి సమాహారద్వంద్వః || అతపవైకవచ్ఛానః || క్లిబత్వం
చ | మోహంభయంచ ద్రుతం క్షీప్రమారపాప ||—హాకర్తవ్యం | వషు
క మేఘనియోజకో గంధర్వాది సంగీతైరామోదమానో జంభాద్యమ
గలంభనసమర్థాపి దేవేంద్రః స్వగేకృష్టస్యాగమనం శుశ్రీత్వామూ
ర్ఛితోద్రాగేన భయమాపేతి భావః || ౧౮ || * * * * *

అవ || అథానులామ్యేనరామస్య గృధ్రరాజేన జటాయుషా సేవి
తత్వం శూర్పణఖాయా సుత్ర రతప్రాథకానాంచ ప్రతిపాదయం తం
ప్రాతిలోమ్యేనతుశక్రస్య కృష్ణపిషయకా పరాధేన అపారదుఃఖప్రా
ప్తింపారిజాతౌత్పాటనేన నందనవనభంజక త్రికృష్టాభిగమనంచ ప్ర
దర్శయంతం స్లోకమాహ || * * * * *

సాగమాకరపాతాహా కంకేనావనతాహిసః |

నసమనర్థమారామాలంకారాజస్వసారతం |

వ్యా || సాగమాకరపాతా | హా! కంకేన | అవనతః | హి | సః |

న | సమానదః | మా | అతామా | లంకా రాజస్వసా | రతం | ఇతి
 వదవిభాగః || సాగమాకరపాతా | అగమెనవెదెనసహితా ప్సాగమాః
 వెరవిదోమహావఃయః తెహమాకరః సమూహః తస్యపాతారక్షితా
 || ౧ || అకరాధానఖనోఽపూ ఇతి రత్నమాలా || సః రామచంద్రః కు
 కేన గృధ్రేణ జటాయుషా, అవనతోహి సేవితఃకిల | అగస్త్యాశ్రమా
 స్నిగ్ధ తృదండ కావన తపాధనరిక్షకో రామభద్రః పంచనట్యాం జటా
 యుషా మూగతోఽభూదితిభావః | తదానీమ రామా అమనోజ్ఞా | రామః
 పశావిత్యధిక్యత్య సితాసిత మనోజ్ఞేషు త్రిష్వితి రత్నమాలా లంకా
 రాజస్వసాలంకా నామపురీతస్యాః రాజాలంకారాజః రావణస్తస్య
 స్వసా శూర్పణఖాలంకారజ ఇతి షష్ఠ్యంతం పృథక్పదం వారతం సం
 భోగః సమానదః | సమ్యగానదః యయాచే | యాష్టాథకాదర్శ
 లేలజీతదజాదీనామిత్యాత్ | తస్మాన్నుద్ద్విహలాదేరితి నుడాగమః
 సమాఇతి నిషేధాథకాభ్యాం అవ్యయాభ్యాం ప్రకృతాథకవీవ ఫలి
 తః || హాశబ్దః ఉక్తాథకాస్యాసౌచిత్యంప్రత్యాయయతి || ప్రాతిలామ్యే
 నత్వేనం పాఠః || * * * * *

తురసాస్వజరాకాలం మా రామాదనమాసన |

సహితోనవనాకైకం హితాపారకమాగసా || ౧౨ ||

వ్యా || తం | రసాసు | అజరాకాలం | మా | ఆరామాదనం |
 అస | న | సః | హితః | అనవనాకే | అకం | హితా | అపారకం | ఆ
 గసా | ఇతి వదవిభాగః || హితః కృష్ణస్యమిత్రధూతోప్యాగసా పారి
 జాతాప్రదానరూపేణాపరాధేన అనవనాకే అనవేచిరింత నేనాకేస్వగ్రే
 పృపారకం అపారంస్వాధేకప్రత్యయః | అకం దుఃఖం || ౧ || అకం
 దుఃఖేనపాపేచేతివిశ్వః | హితాప్రాప్తఃపహజ్జీగతావతిధాతాఃతృకా
 తృన్నంతత్వాన్నలోకావ్యయేత్యాదినా అకమిత్యస్య నషష్ఠీ సః ఇం
 ద్రః రసాసుభూమిషు అజరాకాలం జరాకాలౌ జరామరణే నవిద్యో

తేయస్యసతతోక్తః ॥ని॥ క'లోనేహాయమోమృత్యురితిరత్నమాలా
భూమావసతీణాస్యాపిహారేజరామరణాదివికారానసంతి | విజరొవి
మృత్యురితి శ్రుతే ॥ అజోపిసన్నవ్యయాత్తా ఇతి స్మృతిశ్చ ఆరామా
దానం ఆరామస్య నందనవనస్య అదానంపారిజాతాత్పాటనన నంద
నవనభంజకంతం త్రికృష్ణమానపాప్తవాన్ | నమాఇతి పూర్వవత్ |
పూర్వంహారేమిత్రభూతోపి శక్రస్తత్ప్రాధికత పారిజాతాప్రదాన
రూపాపరాధేననాకేపీ నిరవిధికం దుఃఖంప్రాప్య పారిజాతోత్పాటనే
న నందనవనభంజక మవతారరూపేష్వపి జరామరణాది వికారదూ
రం శౌరిం నియోద్ధుకామఃప్రాప్తవానితిభావః ॥౧౭॥ * * * *

అవ ॥ అథాసులోమ్యేన శూర్పణఖానాసికాచ్ఛేదస్య తస్యారా
ఘవే వేరాసుబంధస్యచ ప్రతిపాదకం ప్రాతిలోమ్యేనచ శక్రిస్యకేశవ
సంభాషణారంభస్య ప్రతిపాదకంచ క్లోకౌరవయతి ॥ * * * *

తాంసగౌరమదోత్రిదోవిగ్రామసదరోతత |

వైరమానపలాహారా వినాసార వివంశకే ॥

న్య ॥ తాం ॥ సః | గౌరమదోత్రిదః | విగ్రాం | అసదరః | అ
తత | వైరం | ఆస | పలాహారా | వినాసా | రవివంశకే | ఇతిపదవి
ఖాగః ॥ గౌరమదోత్రిదః గౌరమో-భూరమః | రామచంద్రస్య దో
ష్టోబాహోవృద్ధీదన్సంపత్ప్రదః బాహుబలప్రదస్సహాయఇతియావత్
సః లక్ష్మణః సదరః-నభయోనభవతీత్యసదరః నిభయస్సక తాంశూ
ర్పణఖాంవిగ్రాం విగతనాసికాంవైగ్రోవక్తవ్యఇతి నాసికాయాగ్రా
దేశః ॥ని॥ విగ్రోవిగతనాసికఇత్యనురః | ఆతతలకృత | తనోతైకరో
త్యథాకల్లుజ్ ॥ తతః పలాహారా మాంసాహారాత్ససీ వినాసావిగ
తనాసికాసతి రవైర్వంశోయస్యరవివంశకః తస్మిన్ సూర్యవంశభవే
రామే వైరంద్వేషమాస ఆదదే | అనగతిదీప్త్యాదానేష్యిత్యస్తాన్లిట్ ॥
సంభోగాధికానీ శూర్పణఖాం త్రిదరామసహాయ భూతోలక్ష్మణాని

భాగ్యస్సస్త్విగతనాసీకామకరోత్ । తేనసానాసాహీనా కుపితారాక్ష
సీ రాఘవే వైరానుబంధః కృష్ణతీతి భావః ॥ ప్రాతిలోమ్యేన
పాతస్త్విహ ॥ * * * * *

కేశవంవిరసానావి గాహాలాప సమారవైః ।

తతరోదనమగ్రావిదోద్రిదోమరగోసతాం ॥

వ్యా ॥ కేశవం । విరసానాః । ఆహ । ఆలాపసమారవైః । తత
రోదనం । అగ్రావిదః । అద్రిదః । అమరగః । అసతాం । ఇతి పదవి
భాగః ॥ విరసానావిః రసః ఆనందః అనంప్రాణనంబలమితి యావత్ ॥
అవిః శాంతిః విగతాః రసానావయః అనందబలశాంతయః యస్యసత
తోక్తః అవిర్నావర్వతఇత్యధికృత్య । ప్రాకారేపవనభాసీతి రత్న
మాలా । అసతామసురాణామద్రిదః అలక్ష్మీప్రదః అమరాన్తచ్ఛతీత్య
మరగః దేవైర్ముక్తఇతి యావత్ ॥ అగ్రావిదః అగ్రావయః అగ్రభూ
తాశ్చైర్విష్ణుతాః అనయఃవర్వతాః తాద్యతిఖండయతీతి తతోక్తః
వర్వతవిచ్ఛేదీతకః ॥ ని ॥ అగ్రంపురశ్శిఖామాన శ్రేష్ఠాదికఫలాదిష్వీతిర
త్నమాలా ॥ తతరోదనం తతేకృతే రోదసీద్యావాపృథివ్యాయేనసత
తోక్తః । తం తతరోదనం ద్యావాపృథివ్యాదీన్రష్టారం ॥ ని ॥ ద్యావా
భూమీవరోదసీ ఇత్యమరః । యథాపూర్వమకల్పయత్ । దివంవపృథి
వీంచాంతవిశుమధోసువరితిశ్చతేః ॥ కేశవం, త్రికృష్ణం. ఆలాపసమా
రవైః ఆలాపరూపైస్సమీచీనేశ్వరైః సాంత్యనవచనైరితియావత్ ॥ తై
ర్ముక్తస్సన్నాహ బ్రవీతిష్ట । అమరవిరోధీదేవైర్ముక్తో గోత్రభిత్సారి
జాతాభిలాషి ప్రబలకృష్ణ స్పర్థాయావిగతానందబలదీప్తిక స్సన్నఖిల
లూకన్రష్టారం త్రికృష్ణమనురూపసాంత్యశక్తి పూర్వకం నమవోచ
దితి భావః ॥ ౧౮ ॥ * * * * *

అథానులామ్యేన రాఘవస్య ఖరసేనాయుద్ధప్రాప్తిం ఖరవధశోభ
మానత్వం తేన సకలలూకవ్యాప్త కీర్తికమత్వంచ ప్రతిపాదయంతం.

స్యసతథోక్తః తస్యసంబుద్ధిః కర్మఫలదాత్మజేవానాం తేజోభంజక
సాహసయుక్తేత్యథః ॥ యానసేరఖగ | ఇరయావాచావేదవాచాన
హితఃసరః వేదమయః ఖగః గరుత్మాణానాభూతః వాహనభూతః
సేరః ఖగోయస్యసతథోక్తస్తస్య సంబుద్ధిః త్రిదనపశ్చరహేకృష్ణ
స్వం స్వవశభూతః ద్యుగః నాకగతః అగఃవృక్షః పారిజాతః భూయః
భువంయాతీతి భూయః ఆశోనుపనగైకఇతికః | భూలోకగతౌమా
భూత్ | దేవతేజోభంగకారిపరాక్రమగరుడవాహన సంపన్నదహే
కృష్ణనాకస్థం పారిజాతం భూలొకంమానేషీ అనుచితత్వాదితిభావః ॥
హాశబ్దః దివ్యస్య వస్తువో భూలోకనయనమనుచితమితిద్యౌతయతి ॥౧౯

అవ ॥ అధానులూమ్యేన రఘునందనేలంకేశ్వరస్య విజగీషాహం
కారప్రతిపాదకం ప్రాతిలూమ్యేన ప్రథమంశోకాణావే నివతితస్యా
పి మహేంద్రస్య తతోదైర్యాజ్ఞయంత దీన్పృతిపారిజాతావహరిణంశీ
కృష్ణం గృహ్ణీధ్యమిత్యాదేశం ప్రదర్శయంతంశ్లోకమాహ ॥

హతపాపచయేహయోలంకేశోయమసారధిః |

రాజిరావిరతేరాపోహాహంగ్రహమారఘః

వ్యా ॥ హతపాపచయే | హేయః | లంకేశః | అయం | అసారధిః |
రాజి | రావిరతేరాపః | హా | హా | అహంగ్రహం | ఆర | ఘః | ఇతిప
దవిభాగః ॥ రావిరతేరాపః | అవిరతంసంతతం ఇరాంసురాంపిబంతీశ్యవి
రతేరాపాః రాస్తీష్ణాః | అవిరతేరాపారాక్షసాయస్యసతథోక్తః ॥౨॥
రఃపావకేదత్తిక్షచేతి విశ్వః ॥ ఘః ఘోరః ॥౨॥ ఘోరేతుఘస్త్రిష్వితిరత్న
మాలా ॥ ఆసారధిః స్సారబుద్ధిః హేయః కుత్సితోలంకేశః లంకాధి
పతిః హతపాపచయేపాపాపాం ఖరాదిరాక్షసానాంపయోగణోహ
తాయేన సతథోక్తస్తస్మిన్ రాజిరాజనిశ్రీరామచంద్రే రాట్ఫబ్దో
యం సప్తమ్యంతః అహంగ్రహమహంబుద్ధి జేష్ఠ్యామీతి ఆగ్రహం ఆ
రప్రావ ॥ హాహాకష్టంకష్టం ॥ ప్రాతిలోమ్యపాఠస్తు ॥ * * * * *

ఘోరమాహగ్రహంహాహా పారాతే రవిరాజిరాః ।

ధీరసామయశోకేలం యోహాయేవపపాతహ ॥ ౨౦ ॥

వ్యా ॥ ఘోరం । ఆహ । గ్రహం । హాహాహః । అరాతేః । రవి
రాజిరాః । ధీరసామయశోకే । అలం । యః । హాయే । ద । పపా
త । హ । ఇతివదవిభాగః ॥ రవిరాజిరాః । రవిరివసూర్యభవరాజతే
శోభఇతి రవిరాజనీతాద్వశీరాః సువణం యస్యసతధోక్తః సూర్య
ప్రకాశభూషణాది రూపసువణశాలీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ రాస్తుద్వయోధా
నైస్సణై ఇతి రత్నమాలా । యః హాహాహః - హాహాశబ్దః హాహా
హూహూప్రభృతినర్వగంధర్వావలక్షణార్థః ॥ హాహంపాతిరక్షణీతి
హాహాహః । ఇంద్రః హాయే కుత్సితేధీరసస్య జ్ఞానానందస్య ఆమయే
వ్యాధిభూతే శోకేచుఃఖే పారిజాతావహారజన్యై అలం ఆత్మంతం ప
పాత । హేతి ప్రసిద్ధాదకారోభయసముద్వయాధః ॥ సఇంద్రః ఘో
రంభయంకరం అరాతేశ్శత్రోః కృష్ణస్యగ్రహం గ్రహణం ఆహ ఉవా
చ ॥ జయంతాదీ పృథీకశైవః ॥ ౨౦ ॥ * * *

అవ ॥ అథానులోమ్యేన రామస్య హరీచవధేన శోభమానత్వం
బోధయత్సితాయా లక్ష్మణసహాయరిహతస్థానవాసిత్వంచ ప్రతిపాద
యత్ప్రతిలామ్యేన పారిజాతం వృత్వాస్వగం పృథక్పీణీకుర్వతా
ప్రద్యుమ్నయుతేన కృష్ణేన సహశక్రస్య సంచారాక్షమత్వం ప్రకా
శయత్పద్యమాహ ॥ * * * *

తాటకేయలవాదేనో హరీహరి గిరాససః ।

హాసహాయజనాసీతా నాపైనా దమనాభువి ॥

వ్యా ॥ తాటకేయలవాత్ । వినోహరీ । హరిగిరా । అస । సః ।
హా । అసహాయజనా । సీతా । అనాపైనా । అదమనాభువి । ఇతివ
దవిభాగః ॥ హరిగిరా । హరిణ్యామనోహరిణ్యా గిరా స్వనైనాను
రూపయావాచా వినోహరీపాపహరః రామరామేత్యుచ్చారణైర రామ

స్య తదుచ్చారయ్యపాపహరత్వంహి । సః ప్రసిద్ధః రామస్తాటకేయ
 లవాత్, తాటకాపత్యస్య మారీచస్య లవాచ్ఛేదనాత్. ఆనదిదీపే॥ని॥
 లవోరామసుతేలశే విశాలేభేదనేచనా ఇతి రత్నమాలా ॥ అనంత
 రంధ్రవిస్వస్థానై అనాప్తేనా అనాప్తః ఇనః నాథః యయాసాతథోక్తా
 స్వస్థానే రామసన్నిధాన రహితేత్యథః ॥ అదమనాః । అవంతాంతి
 రహితంమనోయస్యాస్సాతథోక్తాహస్యమాన మారీచశబ్దే కాకుత్ స్థ
 ధ్వనిత్వ భ్రమేణ తచ్చ్రవణ మసహమానైత్యథః ॥ని॥దాస్త్రీయాం
 త్కాంతిదానయోరితి రత్నమాలా । సీతా అసహాయజనా సహాయజన
 రహితా లక్ష్మణసన్నిధానరహితా జాతేత్యథః ॥ హాశబ్దః విజనెన
 నే సీతాయాప కాకిన్యా అవస్థానమనుచితమితి ద్యోతయతి ॥ పాత్రిలో
 మ్యపాతస్తు ॥ * * * * * *

విభునామదనాప్తేనాతాసీనా జయహాసహా ।

సనరాగిరిహారీహా నోదేవాలయకేటతా ॥

వ్యా॥ విభీనా । మదనాప్తేన । ఆత । ఆసీనాజయహాసహా । సః ।
 నరాః । గిరిహారీ । హా । నో । దేవాలయకే । అటతా । ఇతి పదవిభా
 గః ॥ ఆసీనాజయహాసహా । ఆసీనః- స్వనాహనై ఉపవిష్టః । అజయః
 జయస్య జయంతస్య విరొధీప్రద్యుమ్నః ॥ని॥ జయోజయంతే విజయే
 జయాదుర్గాగ్ని మంధయోగితివిశ్వః ॥ తస్యహాసం యద్ధాట్టహాసం
 హంతీతి ఆసీనాజయహాసహా ॥ వాహనాదూహజయంత ప్రతిస్పర్ధిప్ర
 ద్యుమ్ను రణాట్టహాసం శరవషణ్ణ నిరాకృతవానిత్యథః । నరాఃన
 సంపత్కః సః గిరిహారీ గిరిస్పర్శతాక హరతిప్రహరణీతి తథోక్తః
 ఇంద్రః దేవాలయవత దేవాలయకః తస్మిన్ త్రిదశాలయే స్వగేఅట
 తా పరిభ్రమతా స్వగం ప్రదక్షిణీమర్వతా, మదనాప్తేన ప్రమ్య
 మ్నాశ్రితేన విభునా- కృష్ణేననాఆత ॥ నాతతిస్తు ॥ అతపాతత్యగమ
 న ఇత్యస్తాల్లిట్ ॥ గిరివక్షచ్ఛేదకోపిజయం తజ్జప్రద్యుమ్నాట్టహాసని

వారికోపి శక్తిః పరితస్సంజరంతం ప్రద్యుమ్నశ్రీతం కృష్ణమనుగం
తు శక్తోనాభూదితిభావః ॥౨౦॥ * * * *

అన ॥ అధానులోమ్యేన రావణేన సీతాహృతేతి ప్రతిపాదయం
తం ప్రాతిలోమ్యేన స్వమిత్రభూత ప్రవరాఖ్య బ్రాహ్మణాప్యాయిత
తేజసాశక్తేన ప్రద్యుమ్న కేజౌభంగః కృతఇతి ప్రదశకయంతం
స్తోకమాహ ॥ * * * *

భారమాకుదశాకేనా శరాధీకుహకేనహి ।

చారుధీవనపాలాక్యావైదేహీమహితాహృతా

వ్యా ॥ భారమా । కుదశాకేన । ఆశరాధీకుహకేన । హి । చారు
ధీవనపాలాక్యా । వైదేహీ । మహితా । హృతా । ఇతి పదవిభాగః ।
భారమా । భానాలక్ష్మీసీతాయా లక్ష్మ్యభేదేపి మానుసావతారత్వమ
వలంబ్య భేదవ్యవదేశః । రామస్య విష్ణవభేదేపి విష్ణునాసదృశోవీర్య
ఇతి భేదవ్యవదేశవత్ । చారుధీవనపాలాక్యా చారుధియశ్శుద్ధబుద్ధ
యోవనపాలాః వనరక్షకాః దేవాస్తైరాలోక్యాఅవలూకయితుంయో
గ్యావనదేవతా మాత్రసాక్షికేతియావత్ ॥ మహితాపూజితావైదేహీ
జానకీకుదశాకేన కుత్సితావస్థాకేన సీతాసారణోద్యోగాద్రామసాన్యా
యః క్షయదుదేశాజాతేతిభావః ॥ ఆశరాధీకుహకేన ఆశరేణరా
క్షనరూపేణ అధీకుహకేన అబుద్ధివంచకేన ॥౧॥ క్రివ్యాదోనాఆశర
ఇత్యమరః । వంచనాథకం సంస్యాసిరూపం ధృతవతారావణేన హృ
తాహృతా హాకప్టు ॥ ప్రాతిలోమ్యేనపాతస్తు ॥ * *

తాహృతాహిమహీదేవైక్యాలాపానవధీరుచా ।

హానకేహకుధీరాశనాకేశా అగకుమారభాః ॥

వ్యా ॥ తాః । హృతాః । హి । మహీదేవైక్యాలాపానవధీరుచా ।
హానకేహకుధీరాశనాకేశా । అగకుమారభాః । ఇతిపదవిభాగః ॥ మ
హీదేవైక్యాలాపానవధీరుచా । మహీదేవస్య - మిత్రీభూతస్య ప్రవ

రాఖ్యబ్రాహ్మణస్య విశ్వేన సాహాదానరామసుగ్రీవయోరైక్య మితవ
త్ అలాపెనాశరహితేజనవెచిరం తన్వాధీరుశా ప్రజ్ఞాతేజసీయస్యన
తథోక్తః తేన ఇంద్రస్య నఖా కశ్చిత్ప్రవరనామా బ్రాహ్మణః రణాం
గణేనంగత్య ఋక్పఞ్చశరఘాత విషణ్ణస్య శక్రస్యయథానిస్సంజ్ఞతాని
స్తేజసగుత్వం చ నభవతి తథా ప్రథనస్య ధురవాదరితవానితి హరి
నంశే ప్రసిద్ధం || హానకేహకుధీరాశనాకేశా- హానమేవహానకంయు
ద్ధత్యాగస్తస్మిన్ ఈహాఇచ్ఛాయేమాంతే తథోక్తాః తేచ తేకుధీరాః
కుశ్చిత్తదైర్యవంశ స్తైష్వాశారక్షణేచ్ఛాయస్యనతథోక్తః తేన నాకేశా
స్వగః నాథేన శక్రేణ ఈటఛబ్ధాయం తృతీయాంతః హరిశరఘాత
త్యాయుద్ధంత్యక్తాప్వలాయనోద్యుక్తానాం కుశ్చిత్తదైర్యవతాం దేవా
నాంరక్షణం చికిషత్ తాస్వగైశ్వరేణేత్యథః | తాః ప్రసిద్ధాః అద
కుమారభాః | అదన్యత్నాంతరహితస్య కుమారస్యవ్రద్యుమ్నస్యభాః
దీప్తయః భాశబ్దాయమాకారాంతః ||ని|| త్విద్భాభాశ్చవిద్యుతిదీప్త
య ఇత్యమరః | హృతాః- అవహృతాః ఖలు || ౨౨ || * * * *

ఆవ || అథానులోమ్యేన శ్రీరామస్య సీతావియోగినో హనుమత్స
మాగమం సుగ్రీవస్య రాజ్యభగ్విష్టస్య దుర్బలస్యపరాక్రమప్రాప్తిం చ ద
శకాయంతం ప్రాతిలోమ్యేన క్షేణయుధి తేజోభంగం ప్రాపితస్య ప్ర
ద్యుమ్నస్యపునఃక్షణాదేవ తేజోలాభం శత్రుఘాతిత్వం చ ప్రాప్తవత
శ్వగఘాతశ్రమహారి శీతవాతశాలినభోదేశాకలనం చ ప్రతిపాదయం
తం శ్లోకమాకా || * * * *

హరితోయదభోరామా వియోగేనఘనాయుజః |

తంరుమామహితోపేతా మోదోసారజరామయః ||

వ్యా || హరితోయదభః | రామావియోగే | అనఘనాయుజః | తం |
రుమామహితః | ఆపేతామోదః | అసారజః | ఆమ | యః | బ్రతిపద
విభాగః || హరిమనోహరితోయదోమెఘస్తస్యభేదభాయస్యనః హరి

తాయదభః | మనోహరిమేఘప్రభోయోరామో రామావియోగ
 సీతావిశ్లేషేనతి అనఘవాయుజః- అనఘోనిదోషో వాయుజః హ
 నూమాన్యస్యసతథోక్తః || తం రామం | అసారజః సారజాబలకీర్తి
 నవిద్యోతేయస్యసతథోక్తః || ని || జుఃకీ శ్యాంసంగరఇతి రత్నమాలా || మ
 ర్చలత్వేన వాచితః పరాజయం ప్రాప్యసుగ్రీవోవిగతబలయః ఇతిభా
 వః || అతఏవ అపేతామోదోష్యపగతనంతోపః || రుమామహితః రుమ
 యా- రుమాఖ్యయా మహితః- పూజితః రుమాభతా సుగ్రీవఇతి
 యావత్ || ౧౧ || రుమాసుగ్రీవభార్యాయామితి రత్నమాలా ఆమప్రా
 ప్తవాన్ || అమగతావిత్సన్తాల్లిట్ || పౌతిలోమ్యేనపారస్తు || * * *
 యోమరాజరసాదోమోతాపేతాహిమమారుతం |

జోయువాఘనగేయోవిమారాభాదయతోరిహః ||

వ్యా || యః | అమరాజః | అసాదోమః | అతాపేతః | హిమమా
 రుతం | జః | యువా | ఘనగేయః | విం | ఆర | ఆభోదయతః | అరి
 హః || ఇతి వదవిభాగః || యః యువా ప్రద్యమ్నః | అమరాజః అను
 ర్దేర్దేవైస్సహ అజః అముద్ధం యస్యసతథోక్తః | దేవైస్సహ యుద్ధ
 సహితోజాతఇత్యర్థః | ఆర జాశబ్దస్సంగరవాచీ సవప హిమమారు
 తం హిమాశ్శీతామారుతా వాతా యన్తిన్ సతథోక్తః. తం విం ఆ
 కాశం || ౧౨ || విశ్వతుషివ్యోమ్నిచాతే పరమాత్మనిపక్షీణీతి రత్నమా
 లా || ఆర పౌప్తవాన్ || తదనంతరం అతాపేతస్తాపం ఇతఃప్రాప్త
 నభవతీతితథోక్తః | ఆభోదయతః-ఆభాయాప్తేజసః ఉదయతః పౌ
 దుర్భావాత్, అరిహ శత్రుహంతా జోజేతాన్ || ౧౩ || జోజపే విజ
 యే మేరో శబ్దజేతరిమత్సరే ఇతిరత్నమాలా || అసాదోమః | అసా
 దా అనవసాదా. ఉమాకీర్తార్యస్యసతథోక్తః అతఏవ ఘనగేయః. ఘనైః
 ప్రాప్తే గేయః స్తుత్యాజాతః పృథమమంద్రశరఘాతేన విసంజ్ఞత్వా
 త్ కుగమమరైస్సహ యుద్ధరహితాపి ప్రద్యమ్నః పునశ్చీతవా

యుయుతవియ త్తలాకలనయా నిస్త తావఃపునస్తేజోభ్యుదయనశత్రూన్
స్నిఘ్నన్ననవసన్నకీఃప్రాధానాస్తుతివిషయోబధూవెతిభావః॥౨౩॥

అవ ॥ అథానులోమ్యేన రామో వాలిపథమకృతే త్యేతమథం ప్ర
కాశయంతం ప్రాప్తిలోమ్యేన శ్రీకృష్ణావాసవశరాదిత్యవైనతేయసం
రక్షణం కృతవానిత్యేతమథం ప్రదశయంతం శ్లోకమానూ ॥

భానుభానుతిభావామా దామోదపరోహతం ।

తంహతామరసాభాక్షో తరాతాకృతవాసవిం ॥

వ్యా ॥ భానుభానుతభాః । వామాసదామోదపరః । హతం । తం ।
హా । తామరసాభాక్షః । అతిరాతా । అకృత । వాసవిం ॥ ఇతిపదవి
భాగః ॥ భానుభయా-సూర్యతేజసా. నుతాస్తుతాభాదీప్తిర్యస్యసతథో
క్తః సూర్యతేజోధికతేజాఇత్యర్థః । వామయా-(స్త్రియా, సీతయా,
నదామోదపరః-సమీచీనానందజననతత్పరః, ॥ ౨ ॥ వామారామావా
మనేత్రా పురుధీతిహలాంబుధః ॥ అతిరాతా ఆత్యంతంరాతా రా
తానఇత్యన్తాత్పత్ తామరసస్య-కమలవ్య, అభేవాభాయయోస్తే తా
మరసాభేతథాభూతే అక్షీణీయస్యసః తామరసాభాక్షః రామస్తుప్ర
సిద్ధం వాసవిం వాసవస్యాపత్యం వాలినం, అతఇతిత్యవత్యాథేఇత్తో
హతహకృత జఘానత్యర్థః । హేతిపాదపూరణే ॥౨॥ హస్యాత్సం
బోధనే పాదపూరణేచేతివిశ్వః ॥ ప్రాప్తిలోమ్యేన పాతస్తు ॥ *****

వింనవాతకృతారాతిక్షోభాపారమతాహతం ।

తంహరోపదమోదాసమావాభాతనుభానుభాః॥

వ్యా ॥ విం । సః । వాతకృతారాతిక్షోభాపారమతాహతం । తం ।
హరోపదమః । దాసం । అవ । అభాతనుభానుభాః ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥
అభయా-కాన్త్యా తస్య లఘ్వే భానుభాస్సూర్యకాంతిర్యస్యసతథో
క్తః । స్వతేజసా లఘూకృతతపనదీప్తిరితియావత్ ॥ ౩ ॥ నత్రతసా
ర్యోభాతితిశ్రితిః హరోపదమః హరస్య-శివస్య, నిగ్రాహకః శాశా

హవవ్యాసాత శంభుకీరిత్యధః । స్పృష్టఃవాతేన పక్షవాతేన కృ
తాని అరాతీనాం-శత్రూణాం, క్షోభాసారమతాహతాని యేనసః
క్షోభః సంవలనం అపారః బలాభావః, మతాసాతం । అభిమతహానిః
ఆహతశబ్దః, భావక్రాంతః, పక్షపాతేన పరిపంథినాం క్షోభం దౌబక
ల్యం, అభిమతార్థహానించ కుర్వంతమిత్యధః । తందానం-దా
నభూతం పక్షిణం, గరుడం-క్షో॥దానస్సఖావాహనమానసం ధ్వజభిత్వా
ద్యభియుక్తోక్తేః, అవ-రరక్ష, అవతెలికట్ ॥౨౪॥ * * *

అవ ॥ ఆఖ వాలివధానంతరం రామస్య రావణవధోదరక జయల
క్ష్మీప్రాప్తిం తతస్సుగ్రీవసేనులాభప్రయుక్తలేజోతిశయసిద్ధించాను
లోమ్యేన ప్రతిపాదయంతం సమరశ్రాంతపక్షిరాజసంరక్షకత్వేన
ప్రాగుక్తస్య కృష్ణస్య శత్రువరాభవోపయుక్తజయలక్ష్మీసిద్ధించ ప్రాతి
లోమ్యేన ప్రదశయంతిన్లోకమాహ ॥ * * *

హంసజారుద్ధబలజా పరోదారసుఖాజని ।

రాజిరావణరక్షోరవిఘాతాయరమారయం ॥

వ్యా ॥ హంసజారుద్ధబలజా । పరోదారసుఖా । అజని । రాజి ।
రావణరక్షోరవిఘాతాయ । రమా । ఆర । యం ॥ ఇతిపదవిభాగః ॥
యం రామం రావణరక్షోరవిఘాతాయ । రావణాఖ్యరక్షసః, గన్య
శిరసః ॥ ని ॥ రంక్షీబంరుధిరెమూర్ధ్వికాతిరత్నమాలా ॥ తస్య విఘాతా
య-భేదాయ, రమా జయలక్ష్మీ, ఆర ప్రాప్తవతి తస్మిన్రాజి రాజ్ఞ
రామే హంసజారుద్ధబలజా-హంసజన్య-సుగ్రీవన్య, సూర్యపుత్రస్య ॥
భానుహంసస్సహస్రాంశురిత్యమరః ॥ అరుద్ధబలజా-అతిప్రహ్వసే
నాజన్యాపరోదారసుఖా-పరమోత్కృష్టశోభనదీప్తిః, అజని-బహువ.
వాలివధేన జయలక్ష్మీం ప్రాప్తవతి రాఘవే సుగ్రీవానీకలాభప్రయు
క్తంపరభీకరం-పరోత్కృష్టం తెజస్సుహజనీతిభావః ॥ స్త్రోతిలామ్యపాతన్త ॥

యంగమారయతాఘావిరక్షోరణవరా జిరా ।

నిజభాసురదారోపజాలబద్ధగుజానహం ||

వ్యా || యం | రమా | ఆర | యతాఘా | విరక్తారణవరాజిరా |
నిజభా | సురదా | రోపజాలబద్ధగుజానహం || ఇతి పదవిభాగః || రో
పజాలెన-దాణసమూహేన, || ని || పత్రీరోపఇమద్వృణోరిత్యమరః
బద్ధాని బద్ధాయారుజావేదనాతత్సహం సహిష్ణు శత్రుక్షి ప్రశరనికర
ప్రియుక్తదుశ్ఖసహిష్ణుం యం శ్రుకృష్ణం యథాఘావ్యపగతదోషావి
రక్షః నిగతరాత్నసం రణవరాజిరం యద్ధశ్రేష్ఠాంకణంయయాసా.విర
క్తారణవరాజిరా నిజా అవినాశినీ భాదీప్రియస్యాస్మాస్మాహౌక్తా || ని ||
నిజోస్వీయావినాశినాపితరత్నమాలా || సురదాసురాద్దేవాన్ ద్యుతి-
ఖండయతీతి తథోక్తా రమా జయలక్ష్మీః ఆరప్రాప | సః గరుత్మంతర
రక్షేతి పూర్వేణాన్వయః || ౨౫ || * * *

అవ || అథానులోమ్యేన సాగరమతిక్రమ్య సీతాం దృష్ట్వా పునరా
యాంతం హనూచంతమాసాద్య గఘనీరస్సహ్యానలయాదివర్షతాన్
సముద్రీవేలాంచ ప్రాప్తస్సృగరరాజేతి వణాయంతం ప్రాతిలోమ్యే
న కృష్ణః ప్రియ్యన్నతాడనాపరాధేన శత్రంప్రతి నితరాం కుపితఃత
జ్జయంలబ్ధ్వా తెజోతిశయశాలీనా పారిజాతం దృఢంకాగ్రహేతిద
ర్శయంతం శ్లోకమాహ || * * *

సాగరాతిగమాభాతి నాకేశోసురమానహః |

తంసమారుతజంగోస్తాభాదాసాద్యగతోగజం ||

వ్యా || సాగరాతిగం | ఆభాతినాకేశః | అసురమానహః | తం |
సః | మారుతజం | గోస్తా | ఆభాత్ | ఆసాద్య | గతః | అగజం || ఇ
తి పదవిభాగః || ఆభాతినాకేశః | ఆభయా-దీప్త్యా, అతినాకేశశక్ర
మతిక్రాంతః ఇంద్రాభ్యధికతేజస్కృత్యథాః | అసురమానహః | అ
సురమా-దానవలక్ష్మీః, తదనహః సురరిపుసంపదసహిష్ణురీత్యర్థః | గో
స్తా-నర్వపాలకః, సః రఘువీరః సాగరాతిగం-సాగరమతిలంఘితవం

తం, తం ప్రసద్ధం మారుతజం-హనూమంతం, ఆసాద్య-ప్రాప్య. అగ
జం అగాశ్చజావ అగజం నహ్యదీన్సాగరవేలాంచెతియావత్ | స
మావారద్వంద్వః | అతపకవద్భావోనవుంసకత్వంచ అగాస్సహ్యదిస్తే
లాః జాసాగరవేలా || ౧ || జాస్త్రియాంచేవవాహిన్యాం యోనిపాగ
రవేలయోరితిరత్నమాలా || శైలానాగరవేలాంచ గతస్స అభా
త్ అలసత్ || ప్రాతిలోమ్యపాతస్తు ||

జంగతోగద్యసాదాభాప్తాగోజుతరుమాసతం |

హస్యమారసుశోకేనాతిభామాగతిరాగసా ||

వ్యా || జం | గతః | గదీ | అపాదాభాప్తా | గోజు | తరుం | ఆ
స | తం | మాః | సమారసుశోకేన | అతిభామాగతిః | ఆగసా || ఇతిప
దవిభాగః || మారస్య-ప్రద్యుమ్నస్య, సుశోకః-అత్యంతభేదః, తేన
సహితం సమారసుశోకం తేన ఆగసా-అపరాధేన, ప్రద్యుమ్నదుఃఖ
యంతేన శరార్పణాదిరూపేణ, శక్రస్యాపరాధేన అతిభామాగతిః-అతి
మాత్రక్రోధాగమనః, || ౧ || భానుఃక్రోధేరవాదీప్తావితివిశ్వః || గదీ
గదావాణ, వీరహ్యుచిత్యాదినిః | జం విజయం || ౧ || జోజపేవిజయఇ
తిరత్నమాలా || గతః ప్రాప్తః. అసాదాభాప్తా అసాదా-అవసాదర
హితాం, ఆభాం-దీప్తిం, ఆప్తా-ప్రాప్తా, అప్నోతైస్త్వం. మాః హరిః.
గోజు-స్వగం ప్రభవం, || ౧ || స్వగంఘపశుపాగ్వజి దిక్షేత్రఘృ
ణిభూతలె | లక్ష్మద్భష్ట్యాస్త్రియాంపుంసేగాతిత్యమరః || తం తథంపా
రిజాతం ఆన-జగ్రహ.

అప|| అభానులోమ్యేన సేతుమాశ్శేణ సాగరే గచ్ఛన్త్యా వానర
సేనాయాస్సంరక్షకోరామః రరాజేతి ప్రతిపాదయత్ప్రాతిలోమ్యే
న గృహీతచారిజాతం కృష్ణం సేవనకృతాం శత్రుజయపదత్వేన త
ద్విముఖానాం శత్రుభయపదత్వేనచ వణాయత్పద్యంవిభక్తాతి ||

వీరవానరసేనస్య త్రాతాభాదవతాహివః |

తోయధానరిగోయాదన్యయతోసపసేతునా

వ్యా - వీరవాన సేనస్య | త్రాతా | అభాత్ | అవతా | హి |
 సః | తోయధౌ | అరిగోయాదసి | అయతః | నవసేతునా || ఇతి ప
 దవిభాగః || సః రామః, అరిగోయాదసి గావశ్చ యాదాంసిద గౌ
 యాదాంసి యాదాంసి జలజంతవశ్చ అరిణి అక్షయాణి గోయాదాం
 సి యన్యనతధోక్తః తస్మిన్ || ని || రిశబ్దస్తుశ్రవేక్షయశ్చిరత్నమాలా
 తోయధౌ-సముద్రే, అవతారక్షతావతనప్రతిబంధేన రక్షణం కుర్వతా
 నవసేతునా-నూతనసేతునా, అయతః-గచ్ఛతః, ఇటకిటకటిగతావిత్య
 త్ర ప్రశ్నిష్టాదీధాతోశ్చతరిరూపం. వీరవానరాణాం సైన్యావీరవానరసేనం
 తస్య || సూ || విభాషాసేనానురాధాయాశాలానిశానామితీసేనాశబ్దస్యక్షీ
 ణతా, త్రాతానకరక్షితానక. అభాత్ అభాసే || పా || తిలోమ్యపాత్రమ్ ||

నాతు సేననతోయస్య దయాగోరివధాయతః |

సహితావదభాతాస్త్రిస్యనసేరనవారపి || ౨౬ ||

వ్యా || నా | తు | సేననతః | యస్య | దయాగః | అరివథాయ
 తః | సః | హి | తావత్ | అభాతా | త్రాతీ | అనసేః | అనవార
 పి | ఇతి పదవిభాగః || నాతుమనుష్యస్తు యస్య శ్రీకృష్ణస్య సేననతః
 సేనాయాస్త్రాదై రూపాయాంయస్యదయాగః కృపాంపాప్తస్సకా
 రివధాయతః అరివధేనశత్రు వినాశేన అయతః విస్తీర్ణః, అభివృద్ధి
 తి యావత్ || యస్యకృష్ణస్య అనవారపీనవారపః సైవరూపశబ్దోస్యాస్తీ
 తినవారపీననభవతీత్యనవారపి త్రివిధకృష్ణవిషయక స్తోత్రశబ్దరహితః, సః
 నాఅనసేః అసిరహితాదపిత్రాసీభీమాన్ కిముతనఖడ్గాచ్చతోరితిభా
 వః || అభాతాహి ప్రకాశహీనః ఖలుభాదీప్తావిత్యస్త్రాత్మన్ తావ
 చ్చబ్ధోలంకారాధః | యత్సేనకశ్చతురవిధేన వధకాలే యద్విషయక
 స్తోత్రకతాత్మ. నిరాయుధాదపి శత్రోస్త్రస్యక నవకాశతే న కృ
 ష్ణః పారిజాతమగ్రహీదితి పూర్వేణాన్వయః || ౨౬ || * *

అవ || అథానులోమ్యేన ఉదగ్గివిక్రమ శాలిరావణపారిజాత
 ణంకృత్వా సీతామనుష్యావ్య స్వాశ్రితవిభీషణ భేదహరౌ రామస్య

ర్వదైవతైః పూజితఇతి ప్రతిపాదయంతం ప్రాతిలామ్యేన త్రికృష్ణశ్చ
తుభిం గమారవయ్య జయశీలస్సకలైస్త్రాయమానః- పునరవనీమవా
పేతి ప్రత్యాయయంతం శ్లోకం సమ్యక్గ్రహీతి ॥ * *

హరిసాహసలంకేనాసుభేదీమహితోహినః! చా

రుభూతనుజౌ రామోరసూరాధయదార్తిహా ॥

వ్యా ॥ హరిసాహసలంకేనాసుభేదీ | మహితః | హి | సః | చా
రుభూతనుజః | గామః | అరం | ఆరాధయదార్తిహా | ఇతి పదవిభా
గః ॥ హరిసాహసలంకేనా సుభేదిహరిచనోహరిసాహసం యస్యసః
హరిసాహసః మనోజ్ఞవిక్రమః | యః లంకేనః, లంకాయాఇనః ప్ర
భుః రావణస్తస్యా సుభేదీప్రానాశకః, అనంతరంచారుః మనోజ్ఞా,
భూతనుజాసీతాయస్యసః చారుభూతనుజః, అరుద్రీతం ఆరాధయ
దార్తిహా ఆరాధయతః పూజయతో విభీషణస్య ఆర్తిహా భేదహరః |
సః రామః మహితోహి సర్వదైవతైః పూజితః ॥ ప్రాతలోఽమృతపాతస్త ॥

హాదాయధగమార మోరాజౌ సుతభూరుచా |

సహితోహిమదీభేసు వాకేలంసహసారిహా ॥

వ్యా ॥ హా | ఆర్తిహాయ | ధరాం | ఆర | మోరాః | జః | సుత
భూః | రుచా | సః | హితః | హి | మదీభే | సువాకే | అలం | సహ
సా | అరిహా | ఇతిపదవిభాగః ॥ ఆర్తిహంద్యతిఖండయతీతి ఆర్తిహః
యుద్ధజన్యస్యభేదహరః ప్రమృదుస్సామ్యకీర్వాతస్తైహితః హితయో
గేతేత చతుర్థిమదీభేమదీమదాంధః- ఇభః విరావతనామగజః య
ష్టిస్సః మదీభస్తష్టి మదీభేసునాకేశోభనే స్వగేలలమత్యంతంస
హసావేగేన అరిహాశతుభంజకః అతపసజః జేతానుతభూః సుచింసు
తిః భావేక్తః తస్యభూః స్థానంసర్వేషాం ప్రాత్రీపాగ్రభూతః రుచాతే
జసామోరాః మాలక్టీః ఉరసియస్యసః మోరాః సః త్రికృష్ణః ధరాం
భూమిం ఆరప్రాప్తవాక్ హి ॥ ౩౮ ॥ * *

అని ॥ అథానులామ్యేన రామస్య అయోధ్యాప్రాప్తిం ప్రాతిలా

మ్యేన శ్రీకృష్ణస్యద్వారకాపురప్రవేశంచ ప్రతిపాదయంతి శ్లోకమాజా
నా లికేనుభాకారా గారాసాసురసాపికా ।

రావణారిక్షమేరాపూ రాభేజేహినసామనా॥

వ్యా॥ నా లికేరసుభాకారాగారా । అసా । సురసాపికా । రావ
ణారిక్షమేరా । పూః । ఆభేజే । హి । న । న । అమునా । ఇతి పద
విభాగః॥ నా లికేరే-ర్నారకేశదుగ్రై, స్సుభాకారాణి- శోభనాకృతీ
తీని, అగారాణ్యహాని యస్యాంసానా లికేరసుభాకారాగారా । సుర
సాపికా సురసన్యశోభనస్య రాగస్య అపికాప్రాపికా స్పృహణీయ
తి యావత్ ॥ రావణారిక్షమేరా । రావణారేః-దశకంఠశతోః, క్ష
మా ఉచితా ఇరా భూమిర్యస్యాంసాతథోక్తా త్రిరామచంద్రనివాస
యోగ్యక్షితిమతీత్యుక్తః । ఆసా పూః- అయోధ్యాపురి అమునా రా
మచంద్రేణ ఆభేజేహి- సేవితాఖలు, ననెతిద్వాభ్యాం నిజ్ఞాభ్యంప్ర
కృతాధికావనచర్యవస్యతి ఆభేజఇత్యాజ్ఞేపూర్వాద్భజతైఃకర్మణి లిటి
రూపం ॥ పాత్రీలోమ్యపాఠస్తు ॥ * * *

నామనానహిజేభేరాపూరామక్షరిణావరా ।

కాపసారసుసారాగా రాకాభాసురకేలినా ॥

వ్యా॥ న । అమునా । న । హి । జేభేరా । పూః । ఆమే । అక్షరి
ణా । వరా । కా । అపి । సారసుసారాగా । రాకాభాసురకేలినా ।
ఇతిపదవిభాగః॥ జేభేరాజాః జేతారః ఇభాః గజాః యస్యాస్సజే
భాతాద్యశీఇరా భూమిర్యస్యాస్సజేభేరాజయశీలగజయుక్తపృథ్వీకే
ణ్యుక్తః॥ వరాశ్రేస్తాకాపిపూః ద్వారకాపురిఅక్షరిణాధర్మవతా ॥
ని॥ అక్షరంప్రణవేధసా ఇతిరత్నమాలా ॥ రాకాభాసురకేలినా-
రాకాసునవరజౌనారీషుగౌపికాసుభాసుగాకేలీలీలాయస్యసగతోక్తః
తేన ॥ ని॥ రాకాసువరజౌనార్యామితి రత్నమాలా । అమునా-త్రికృష్ణే
న సారసుసారాగాసతీనారః వరః శోభనః సారాగః-సురసంబంధి
స్పృశఃపారిజాతాయస్యాస్సతథోక్తాసతీఅమేహి॥ బగ్గేతి-అమగత్య

దిష్టిత్వస్తాత్రమణిలిఖ్ | త్రికృష్ణః ద్వాదశావతీ సహరిజాతాంకుర్వ
స్సేవపివేశితభావః | అత్రాపిద్వానజాప్రకృతమథాం ప్రత్యాయయతిః ||

అన || అథానులామ్యేన శ్రీరామదంద్రప్రకేశానంతరం అయో
ధ్యాభూమేమహాలక్ష్మీనా ప్రశ్రీరామదంద్రస్య రాజశ్రీసిద్ధింశక
ధయంతం పాత్రిలామ్యేన సత్యభామాగృహంకణస్య పారిజాతస్థాపన
వత్సం సత్యభామాయాః వారిజాతకుసుమధారణేన అన్యచ్ఛుతకాంతి
సంపత్తిం శ్రీకృష్ణరుక్మిణీపమయకరోషనివృత్తిం సమీచీనజ్ఞానాదిసిద్ధింశ
సూచయంతి || * * * *

సాగ్ర్యతామరసాగారా మతౌమాఘనధారకాః |

నిజదేవః సత్యాన శ్రీరామే సుగరాజభా ||

వ్యా || సా | అగ్ర్యతామరసాగారాం | అక్షామా | ఘనభా | ఆర |
గౌః | నిజదే | పరజతి | లవ | శ్రీః | రామే | సుగరాజభా | ఇతి
పదవిభాగః || రామప్రకేశానంతరం సాగౌః అయోధ్యాభూః || ని || గౌ
ర్నాకేవ్యవభేదం దే | వాగ్భూదిద్వైనుమస్త్రీయమితి రత్నమాలా || అ
తౌమా అకృశా ఘనభా - అధికతి ప్రీత్యనతి అగ్ర్యతామరసాగారాం
అగ్ర్యం ఉత్తమాంతామరసాగారాం - మలాలయాం లక్ష్మీమరప్రాప్త
వతి నిజదేస్వప్రదేసహిప్రసన్నే హ్యతాను దదాతీతి | యత్యదాబల
దాఇతి శ్మితే | పరజతి రావణాది శశుజైతరి శ్రీరామే సుగరాజ
భానుగానుగమారాజభారాజదీ ప్రిత్యస్యాస్పృతధోక్తారాజ్యేనసీరా
జతేజస్సుగమంభవతి శ్రీః రాజ్యమయీనంపత్ అనబధూన || ప్రాత
లామ్యపాఠస్తు || * * * *

భాజరాగసుమేరాశ్రీ సత్యాజరపదేజని | గౌర

భానఘమాతౌమరాగాసారమతాగ్ర్యసా || ౨౦ ||

వ్యా || భా | అజరాగసుమేరా | శ్రీసత్యాజరపదే | అజని | గౌర
భా | అనఘమా | తౌమరాగా | నా | అరమతి | అగ్ర్యపా | ఇతిపద
విభాగః || అజరాగసుమేరా - అజరాణాం సజరాణామితి పారిజా

తస్తస్య సుమా-పుష్పణి ఇగాస్థానం యస్యాస్సాజరాగసుమేరా
 పారిజాతకుసుమస్థాభాదీప్తిః శ్రీసత్యాజిరపదే - శ్రీసత్యాయాః శ్రీ
 మత్కృష్ణత్యభానూయాః అజిరపదే అకణ్ఠానైలజనిలజాయత్రపా
 రిజాతికుసుమదీప్తికత్యచ్ఛ్రు నస్యభానూకణే అపససారేతి కథన
 న తదంకణే పారిజాతః కృష్ణేన స్థాపితఇతి వృజ్యతే తేన సానత్యభా
 మా గౌరభాపూర్వాపేక్షయా వ్యధిక గౌరవతితాంతిః అనఘమా
 విదోష సంపతాక్షామః క్షీణః రాగోమాత్సర్యం యస్యాస్సాక్షా
 మరాగా పారిజాతానయనేన నారకరత్నకుసుమగాహిత్యం రుక్మి
 త్యాం తద్దాతరి కృష్ణేద ప్రరూఢం మాత్సర్యం ఉద్భృతవీతి భావః॥ని॥
 రాగోనురాగేమాత్సర్య ఇతి రత్నమాలా । అగ్ర్యసా అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం
 సంజ్ఞానం యస్యాస్సాగ్ర్యసా ॥ ని ॥ సుక్ష్మబంధ్యుదనపథేజ్ఞానేధ్యా
 నేనివారణే ఇతిరత్నమాలా ॥ తత్రైవ సమీచిన విపేక్షవతీచసతీ అరమ
 తకృష్ణేన సాకం క్రీడతిస్త ॥ ౩౦-౬౦ ॥ * * *
 శ్రీమద్రాఘవయాదవాకృతి ధరశ్శేషాచలోత్తంసకశ్శ్రేయోహేతు
 మదీకరతక్మతిమిమాం శ్రీహేమయాదుషగరాం । తస్మాదత్రవవిత్రమా
 భవకథాస్వాదోన్మితతాగుతుకాస్సస్తస్సాఘ విచిన్వతాంగుణవిదక్ష్యా
 ఘామమోఘాదరాః ॥ * * * *

శ్రీమత్కాశ్చీనగరనాయకతాతాచార్యభాగి నేయ వాజపేయనర్వ
 వృష్టాస్త్రాశ్వామదియాజిశ్రీశ్రీనివాసార్యతనూభవస్యజ్ఞేషయమకచక్ర
 వర్తినోరఘనాథార్యయజ్ఞనస్తనయేనశ్రీశ్రీనివాసకృపాతిశయనువిదిత
 నయేనసేతాంబాగర్భసంభవేన శ్రీమదాత్రేయ పెంకటార్యయజ్ఞనా

విరచితం స్వకృతవ్యాఖ్యానసహితం రాఘవయాదవీ

యాభ్య మనులామవిలామ కావ్యం

శ్రీసంపూర్ణమశ్రి

